

**X, Y, Z KUŞAKLARININ
DEĞER YARGILARINDAKİ DÖNÜŞÜM:
SEYDİŞEHİR ÖRNEĞİ**

Rabia KARAKOCA
Yüksek lisans tezi
Danışman: Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK
Temmuz, 2023
Afyonkarahisar

T.C
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

X, Y, Z KUŞAKLARININ DEĞER YARGILARINDAKİ
DÖNÜŞÜM: SEYDİŞEHİR ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Rabia KARAKOCA

Danışman
Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “X, Y, Z Kuşaklarının Değer Yargılarındaki Dönüşüm: Seydişehir Örneği” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

18/07/2023

İmza

Rabia
KARAKOCA

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Rabia KARAKOCA
	Numarası	190642105
	Anabilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Sosyoloji
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		X, Y, Z Kuşaklarının Değer Yargılarındaki Dönüşüm: Seydişehir Örneği
Tez Savunma Sınav Tarihi		18.05.2023
Tez Savunma Sınav Saati		09:00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☐ oy birliği – ☐ oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

X, Y, Z KUŞAKLARININ DEĞER YARGILARINDAKİ DÖNÜŞÜM: SEYDİŞEHİR ÖRNEĞİ

Rabia KARAKOCA

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

2023

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK

Değer kavramı üzerinde çok fazla durulan, birçok araştırmaya konu olan bir kavramdır. Değerler, bireylerin, toplumların varlıklarını devam ettirmek için kabul edilen, benimsenen, doğru olduğu düşünülen ortak hedef, tutum ve davranış, duygu, düşünce ve inançların bütünüdür. Değerler diğer her alanda olduğu gibi teknolojinin, sanayileşmenin, modernleşmenin gelişmesiyle birlikte değişim ve dönüşümlere uğramıştır. Çalışma Seydişehir'deki üç kuşağın değer yargılarındaki dönüşümü konu edinmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı, X, Y, Z kuşaklarının değerlerinin farklılaşıp farklılaşmadığının ortaya konulması ve kuşak çatışmalarının yaşanıp yaşanmadığının belirlenmesidir. Araştırmada ilk olarak ilgili kavramlar hakkında literatür taraması yapılarak kuramsal çerçeve ortaya konulmuştur. Sonrasında, konuyla ilgili olarak anket tekniği kullanılarak kuşakların değerleri ile ilgili görüşleri ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırmanın evrenini, Konya İlinin Seydişehir ilçe merkezinde yaşayan 1965 ve sonrasında doğan (X Kuşağı), 1981 ve sonrasında doğan (Y Kuşağı), 2001 ve sonrasında doğan (Z Kuşağı) yaşları 11-58 yaş arasında olan bireyler oluşturmakta olup, evreni temsil edecek toplam 381 kişinin anketi değerlendirmeye alınmıştır. Katılımcıların ankete ilişkin verdikleri cevaplar; yüzde, frekans değerleri ve çapraz tablolar ile çözümlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre kuşakların değer yargılarında ciddi farklılaşmaların olmadığı, bazı değerlerin varlığını devam ettirirken bazı değerlerde değişmelerin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca gerçekleştirilen analizler sonucunda kuşaklararası çatışmaların çok nadir yaşandığı ve bunun süreklilik göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplum, Toplumsal Değişme, Değer, Kuşak, Kuşak Çatışması

ABSTRACT

THE CONVERSION OF THE VALUE JUDGEMENTS FOR THE GENERATIONS X, Y, Z: THE SAMPLE CASE SEYDİŞEHİR

Rabia KARAKOCA

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY**

2023

Advisor: Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK

The concept of value is a concept that is the subject of many researches and is the subject of a lot of emphasis. Values are all of the common goals, attitudes and behaviors, thoughts and beliefs that are accepted, adopted and considered to be correct in order to maintain the existence of individuals and societies. Values, as in every other field, have undergone changes and transformations with the development of technology, industrialization and modernization. The study focuses on the transformation in the value judgments of the three generations living in Seydişehir. In this direction, the aim of this study is to reveal whether the values of X, Y and Z generations differ and to determine whether generational conflicts are experienced or not. In the research, firstly, a literature review was made about the relevant concepts and the theoretical framework was revealed. Then, the opinions of the generations about their values were taken by using the survey technique on the subject. The population of the study consists of individuals born in 1964 and later (Generation X), born in 1980 and later (Generation Y), born in 2000 and later (Generation Z) living in Seydişehir District of Konya Province, whose ages are between the ages of 11-58, and a total of 381 people who would represent the universe were evaluated. Participants' responses to the survey; percentage, frequency values and crosstabulations. According to the findings obtained, it was determined that there were no serious differentiations in the value judgments of the generations and that there were changes in some values while some values continued to exist. In addition, as a result of the analyzes carried out, it was concluded that intergenerational conflicts are very rare and this does not show continuity.

Keywords: Society, Social Change, Value, Generation, Intergenerational Conflict

ÖN SÖZ

Bu çalışmada yardımları, yönlendirmeleri ve emeğinden dolayı kıymetli danışmanım Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK’a, bu zorlu süreçte desteğini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi İlteriş YILDIRIM’a, yıllardır her ne olursa olsun yanımda oldukları gibi bu süreçte de beni biran bile yalnız bırakmayan değerli dostlarım Büşra ADANAŞ ve Nur Sena TUNCER’e teşekkürü bir borç bilirim.

Son ve en büyük teşekkürüm doğduğum günden bu yana varlıklarını, sevgilerini her an yanımda hissettiğim, hiçbir zaman maddi manevi desteklerini esirgemeyen, bana her türlü imkânı sağlamaya çalışan çok değerli annem Fadime KARAKOCA’ ya, babam İlyas KARAKOCA’ ya, kardeşim İsa KARAKOCA’ ya, en iyi arkadaşım olan abim Mustafa KARAKOCA’ ya ve yengem Merve Rahime KARAKOCA’ ya çok teşekkür ederim. Bu süreçte yardımlarda bulunan amcalarıma, dayılarıma ve kuzenlerime de ayrıca teşekkür ederim.

Rabia KARAKOCA
2023, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	i
ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLOLAR LİSTESİ.....	v
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUM, TOPLUMSAL DEĞİŞME VE DEĞER KAVRAMLARININ ANALİZİ

1. TOPLUM KAVRAMININ TANIMI.....	6
1.1. TOPLUMSAL BÜTÜNLÜK.....	8
1.2. TOPLUMSAL DAYANIŞMA.....	11
1.3. SOSYALİZASYON.....	12
2. TOPLUMSAL DEĞİŞME KAVRAMININ TANIMI.....	13
3. DEĞER KAVRAMININ TANIMI.....	20
3.1. DEĞERLERİN İŞLEVLERİ.....	25
3.2. DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ.....	27
3.3. DEĞER SINIFLANDIRMALARI.....	29
3.3.1. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması.....	29
3.3.2. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması.....	30
3.3.3. Hilmi Ziya Ülkenin Değerler Sınıflandırması.....	32
3.3.4. Erol Güngör'ün Değer Sınıflandırması.....	32
3.3.5. Spranger'in Değerler Sınıflandırması.....	33
3.3.6. Fichter'ın Değer Sınıflandırması.....	33
3.3.7. Diğer Değer Sınıflandırmaları.....	34
3.4. DEĞERLERE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR.....	37
3.4.1. Schwartz'ın Değer Yaklaşımı.....	37
3.4.2. Hofstede'in Değer Yaklaşımı.....	39
3.4.3. Rokeach'ın Değer Yaklaşımı.....	41
3.4.4. Maslow'un Değer Yaklaşımı.....	42
3.4.5. Graves'in Değer Yaklaşımı.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

KUŞAK, ÇATIŞMA VE KUŞAKLARARASI ÇATIŞMA KAVRAMININ ANALİZİ

1. KUŞAK KAVRAMININ TANIMI.....	47
1.1. KUŞAKLARIN SINIFLANDIRILMASI.....	51
1.1.1. Sessiz Kuşak.....	53
1.1.2. Bebek Patlaması (Baby Boomer).....	55
1.1.3. X Kuşağı.....	58

1.1.4. Y Kuşağı.....	59
1.1.5. Z Kuşağı.....	61
2. ÇATIŞMA KAVRAMININ TANIMI.....	63
3. KUŞAKLARARASI ÇATIŞMA KAVRAMININ TANIMI	66
3.1. ÇATIŞMANEDENLERİ	66
3.1.1. Bireysel Nedenler	66
3.1.2. Sosyal-Kültürel Nedenler	68
3.1.2.1. Teknolojik Gelişmeler	68
3.1.2.2. Değerlerdeki Dönüşüm	69
3.1.2.3. Eğitim/Meslek Alanlarındaki Gelişmeler	70
3.1.2.4. Demografik Etkenler.....	71
3.2. ÇATIŞMANIN ÖNLENMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA BİLGİLER	75
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	75
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	76
1.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIM VE HİPOTEZLERİ	79
1.4. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	81
1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİĞİ	85
1.6. UYGULANAN ANKET HAKKINDA BİLGİLER	86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI VE BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. KATILIMCILARIN SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	89
2. KUŞAKLAR DEĞİŞKENİ BAĞLAMINDA BULGULAR VE YORUMLAR ..	90
SONUÇ	127
KAYNAKÇA.....	135
EKLER	142

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Rokeach'ın Değer sınıflaması.....	29
Tablo 2. Schwartz'ın Değerler Sınıflandırması	30
Tablo 3. Schwartz Değer Sınıflaması	31
Tablo 4. Hilmi Ziya Ülken'in Değer Sınıflaması	32
Tablo 5. Erol Güngör'ün Değer Sınıflaması.....	32
Tablo 6. Kuşakların Sınıflandırılması.....	52
Tablo 7. Çalışmada Kabul Edilen Kuşak Sınıflandırması	53
Tablo 8. Kuşakların Karakteristik Özellikleri.....	62
Tablo 9. Türkiye'nin Kuşakları	63
Tablo 10. Değerin Tespitine İlişkin Tezlerin Yıllara Göre Dağılımına İlişkin Tablo	78
Tablo 11. Doğum Yılı Aralığına İlişkin Frekans Analizi	89
Tablo 12. Cinsiyet Dağılımına İlişkin Frekans Analizi	89
Tablo 13. Eğitim Durumuna İlişkin Frekans Analizi	89
Tablo 14. Meslek Durumuna İlişkin Frekans Analizi.....	90
Tablo 15. Aile Gelir Durumuna İlişkin Frekans Analizi	90
Tablo 16. Cinsiyetin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	90
Tablo 17. Medeni Durumun Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	91
Tablo 18. Eğitim Durumunun Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	91
Tablo 19. Mesleğin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	92
Tablo 20. Aile Gelir Durumunun Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	93
Tablo 21. Aileye İlişkin Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	93
Tablo 22. Aile İçi İlişkiler Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	94
Tablo 23. Aile İçinde Çatışmanın Kiminle Yaşandığı Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	95
Tablo 24. Çatışma Sıklığı Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	95
Tablo 25. Çatışma Yaşanan Konu Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	97
Tablo 26. Onaylanmayan Bir Davranışta Verilen Tepki Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	98
Tablo 27. Evliliğe İlişkin Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	99
Tablo 28. Evlilik Kararına Kimin Karar Verdiği/Vereceği Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	101
Tablo 29. Evlilik Tercihlerinin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	102
Tablo 30. Evlenirken Dikkat Edilen Özellik Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	103
Tablo 31. Evlenince Anne-Baba ile Yaşama Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	103
Tablo 32. Müzik Tercihlerinin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	104
Tablo 33. Boş Zamanları Değerlendirme Tercihlerinin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	106
Tablo 34. Film Tercihlerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	108
Tablo 35. Hayatta Önem Verdikleri Şey Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	109

Tablo 36. Dini Görevlerin Yapılma Sıklığı Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	110
Tablo 37. Paralarını Nasıl Harcayacakları Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	111
Tablo 38. Kadınların Çalışması Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	112
Tablo 39. Yolda Bulunan Cüzdan Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	113
Tablo 40. Gelenek ve Görenekler Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	113
Tablo 41. Bayramlarda Büyüklerin Ziyaret Edilmesi Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	114
Tablo 42. Son Sözü Babanın Söylemesi Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	115
Tablo 43. Güvenilirlik Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	116
Tablo 44. Kindarlık Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	116
Tablo 45. Yalan Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	117
Tablo 46. Yardımseverlik Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	117
Tablo 47. Sabır Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	118
Tablo 48. Özür Dileme Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	118
Tablo 49. Adalet Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	119
Tablo 50. Fikirlerini Açıkça Söyleme Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	120
Tablo 51. Sözüne Sadık Olma Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	120
Tablo 52. Nazık ve Kibarlık Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	121
Tablo 53. Sosyal Medya Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	121
Tablo 54. Çalışkanlık Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	122
Tablo 55. Batıl İnançlar Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	123
Tablo 56. Tutumluluk Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo ...	123
Tablo 57. Komşuluk Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo.....	124
Tablo 58. Büyüklerin Fikirlerine Önem Verme Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo	125

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Akt: Aktaran
AÖF: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi
AÜ: Ankara Üniversitesi
Bt.: Bilinmeyen Tarih
Bs.: Bilinmeyen Sayfa
Çev.: Çeviren
Der.: Derleyen
Ed.: Editör
F: Frekans
MEVKA: Mevlâna Kalkınma Ajansı
S: Sayfa
SPSS: Statistical Package for the Social Sciences
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
TDK: Türk Dil Kurumu
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.: Ve benzeri
Vs.: Vesaire
%: Yüzde

GİRİŞ

Toplum, farklı gruplardan ve kültür unsurlarından oluşan büyük bir sistem ve ilişkiler ağıdır. Toplum bu sistem içerisinde farklılıklara rağmen varlığını devam ettirmek ve amaçlarını gerçekleştirmek zorundadır. Bu devam ettirme sürecinde toplumsal bütünlük ve dayanışma kavramları oldukça önemlidir. Toplumsal bütünlük bir toplumdaki grupların, partilerin, derneklerin vb. kullandığı dar anlamdaki biz duygusundan toplum seviyesindeki biz duygusuna erişmektir. Toplumsal bütünlüğü yüksek düzeyde gerçekleştirmiş toplumlarda bireyler arasında güçlü bir birliktelik, bağlılık, uyum, ortak değerler ve ortak hedefler doğrultusunda hareket etme, istikrarlı bir sosyal ortam oluşturma gibi toplumu en iyiye sevk edecek unsurlar daha çok ön planda tutulmaktadır. Toplumsal bütünlük bu anlamda toplumun refahı ve işleyişi için oldukça önemlidir (Kurtkan, 1986: 288; Erkal, 2004: 269).

Toplumsal bütünlük dayanışmayı da önemli ölçüde etkilemektedir. Bir toplumda toplumsal bütünlük ne kadar olumlu yönde güçlüyse toplumsal dayanışmada o oranda olumlu olacak ve toplumun devamlılığı, refahı, gelişmesi mümkün olacaktır. Çünkü toplum bir organizma gibi birden çok alt yapılardan oluşan bir sistemdir, işleyiştir. Bu işleyiş alt kurumların birlikteliği, dayanışması, iş birliği nispetince doğru ve düzenli gerçekleşecektir. Güçlü bir toplumsal dayanışmaya sahip toplumlarda ırk, dil, din, sosyoekonomik durum gibi ayrıştırıcı etkenlere bağlı olarak ortaya çıkabilecek bölünmeler ve çatışmalar azalacak, bireyler arasında daha etkili ve kolay iletişim kurulacak, aralarında oluşacak problemler daha kolay çözülecek, güven ve işbirliği, empati yeteneği, sosyal adalet, eşitlik gibi duyguları teşvik edecek ve bu durumda da toplumsal bütünlük sağlanacaktır. Toplumsal bütünleşme ve dayanışmada kültür ve değerler birleştirici temel unsurlar arasında yer almaktadır (Ülken, 1969: 72).

Değerler insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanların hedeflediği, yaptıkları veya yapmak istedikleri, davranış ve tutumlarına yön veren her türlü davranış değerler içerisinde yer almaktadır. Değerler bireylerin toplumla bütünleşmesini, ilişkilerin kurulmasını sağlamaktadır. Her toplumun kendine özgü değerleri vardır. Bireyler bu değerleri benimseyip ona göre hareket ederse doğruyu yanlış, iyiyi güzeli ayırt ederek toplumla bütünleşecek, ilişkiler kurmak suretiyle bir yandan toplumsal yaşamı nitelikli hale getirirken diğer yandan nitelikli toplumsal sayesinde iyi bir bireysel yaşama sahip olma gücünü elde edecektir.

Değerler sürekli değişir, durağan değillerdir. Yaşanan modernleşme, sanayileşme,

teknolojik gelişmeler gibi etkenler hayatımızın her alanını etkilediği gibi değerleri de önemli ölçüde etkilemiş ve dönüşümlerine neden olmuştur. Bazı eski değerler bu değişime direnç gösterirken bazıları değişimden etkilenmiş yerini yeni değerler almış, bazı durumlarda tamamen ortadan kalkmıştır. Bu değişimler sadece değerleri dönüştürmemiştir. Bireylerin toplumla olan etkileşimine, ilişkilerine katkı sağlayan değerlerin dönüşüme uğraması toplumsal ilişkilerde de çözümlerin yaşanmasına, farklı yaş gruplarının karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Yaşanan çözümler, çatışmalar bu alanlarda araştırmaların yapılmasına ve sorunların ortaya konulmasına olanak sağlamıştır. Literatürde değerler farklı açılardan araştırılarak ortaya konulmuştur. Bu araştırmada da değerler üç farklı kuşak üzerinden araştırılarak, hangi değerlerin varlığını devam ettirdikleri hangilerinin değiştiği, değişimlerin kuşak çatışmasına neden olup olmadığı farklı yaş grupları ele alınarak analiz edilmeye ve veriler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada gözle görülür sonuçların elde edilmesi için, geleneksel değerlerin hâkim olduğu bir ortama doğanlar ile değişen değerlerin hâkim olduğu bir ortama doğanların arasında daha fazla farklılık olacağı ve buna bağlı olarak değerlerin farklı yorumlanacağı, çatışmaların yaşanacağı düşünülen bu yaş grupları seçilmiştir.

Değerler toplumların devamlılığını sağlayan, düzenin oluşmasına ve korunmasına katkı sağlayan, ilişkileri düzenleyen en önemli unsurlardan birisidir. Bu devamlılığın sağlanması iki taraflı bir etki sonucunda mümkündür. Toplumlar düzenli bir şekilde devamlılığını sağlamak için değerlerin varlığına, değerlerde yok olmamak, bu işlevini devam ettirmek için toplumsal düzenin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Çünkü kargaşanın olduğu, hiçbir değer öneminin kalmadığı, herkesin kendine göre yaşadığı bir toplumda düzenden, toplumsal değerlerden bahsetmek mümkündür değildir. Aynı zamanda değerlerin varlığını devam ettirerek toplumsal etkileşime, düzene katkı sağlaması için aktarılması gerekmektedir. Bu aktarılma uzun vadeli bir süreç istemektedir. Çünkü öncelikle bireyler içinde bulunduğu toplumun kendine özgü değer ve yargılarını, normlarını öğrenmesi ve ona göre hareket etmesi gerekmektedir. Bu öğrenme süreci “sosyalizasyon” olarak adlandırılmaktadır. Akay’a göre (2006: 3) “sosyalizasyon kişinin içinde yer aldığı toplumun kurallarının daha genelde yer aldığı kültürel ortamın kendinden beklediği şekilde davranmayı öğrenmesi sürecidir.” Sosyalizasyon tutum ve davranışların, değerlerin, ahlakın ve normların öğrenilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla hayattaki tüm öğrenmeler sosyalizasyon içerisinde yer alır. Sosyalizasyon birey olarak var olup toplumda yer bulabilmek, uyum içinde hayatı sürdürebilmek için gereken her

şeyi öğrenmeyi doğru ve yanlış ayrımını yapabilmeyi sağlamaktadır. Sosyalleşme farklı kuşakları birbirine bağlamakta ve dolayısıyla kültürün, değerlerin zamanla yeni kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır (Gümüş, 2014: 11-14).

Kuşaklar, bir toplumun yaklaşık olarak aynı zamanlarda doğan üyelerinden oluşan yaş gruplarının bir biçimidir. Kuşak terimi, bir nesil ile önceki nesil arasında geçen dönem içinde kullanılır (Marshall, 1999: 438). Aynı zaman içinde doğanların benzer davranış ve tutumları, benzer fikir ve görüşleri, duyguları, buna bağlı olarak da benzer değer yargıları söz konusu olduğu gibi bütün bunları benzeştirecek şekilde aynı kuşakta değerlendirilen kişilerin benzer dışsal, çevresel etkilere maruz kaldıkları da bir gerçektir. Her kuşak döneminin değer ve yargılarını, gelenek ve göreneklerini yaşatmak, ona göre davranmak istemektedir. Yaşlı kuşak daha çok geleneksel değerleri benimsemekte, yeniliğe daha az açık olmakta, tutucu, disiplinli, otoriteye sadık, sabırlı ve daha realist bir davranış sergilemektedirler. Genç kuşak ise tam tersi yeniliğe açık, modern değerleri daha çok benimseyen, değişime daha kolay ayak uyduran kültürel, geleneksel değerler konusunda daha zayıf, bir ölçüde daha idealist davranan, özgürlüklerine düşkün, otoriteden hoşlanmayan, özgüvenli, sabırsız bir tutum sergilemektedirler. Bu farklı tavırlar kuşakların birbirlerini eleştirmesine, kendi değer ve yargılarını karşı tarafa aktarmaya ve uygulamaya çalışmasına neden olmaktadır. Bu yüzden de toplumda genç kuşak ile yaşlı kuşağın karşı karşıya gelmesi ve aşılamadığı takdirde çatışmalara dönüşmesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuran, 2019: 41-42; Ercömert, 2018: 31).

Çatışmaların yaşanmaması veya en aza indirilmesi, toplumsal düzenin sürmesi, toplumun ilerlemesine katkı sağlayan her türlü değer varlığını devam ettirebilmesi için kuşakların değer yargılarının ortaya konulması önem taşımaktadır. Ortaya konulacak olan veriler kuşakların, toplumun, değerlerin, çatışmaların bugünü ve yarını ile ilgili değerlendirme olanağı sağlayacaktır. Araştırma X, Y, Z kuşaklarının değerlerinin farklılaştığı varsayımı üzerine kurulmuştur. Bu varsayımdan hareketle araştırmanın amacı Konya ili Seydişehir ilçe merkezi örneği üzerinden kuşaklar arası değerlerin değişimini ortaya koymaktır. Araştırmanın kapsamı ve sınırlılıklarının belirlenebilmesi için literatür taranmış, toplumun en çok önem verdiği ve iyi analiz edilip, doğru anlaşılmasa birçok sorunların kaynağını oluşturacak olan aile değerleri, evlilik değerleri, inanç değerleri ve bazı temel değerler dikkate alınarak incelenmiştir. Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeve ele alınmıştır. Genel olarak

toplum, toplumsal değişme ve değer kavramları detaylı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. İlk olarak değerlerin ortaya çıkışına sebep olan toplum kavramı ele alınarak açıklanmıştır. Değerleri anlayabilmek için toplumu iyi bilmek, değişimleri anlamak gerekmektedir. Buradan hareketle devamında değişimin ne olduğu incelenmiştir. Bölümün son başlığını da bu değişimlerden etkilenen toplum bilimcilerinin üzerinde çokça durduğu değerler konusu oluşturmuştur. Değerler çalışmanın da ana konusunu oluşturduğu için detaylı bir şekilde incelenmiş, literatürdeki değer tanımlamalarına, değerlerin işlevlerine, özelliklerine ve sınıflandırılmasına yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde araştırmanın evrenini oluşturan kuşak kavramı detaylı bir şekilde açıklanmış, günümüzün önemli bir sorunu olan çatışma ve kuşaklar arası çatışma kavramları incelenmiştir. İlk olarak kuşak kavramının tanımı ve sınıflandırılması ortaya konulmuştur. Devamında da çatışma kavramına, kuşaklararası çatışmaya, çatışma nedenlerine ve çatışmanın önlenmesi için alınması gereken tedbirlere yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın kapsamı ve metodolojisi yani yöntem ele alınmıştır. Araştırmanın konusu, amacı, önemi, varsayımları, kapsamı, analiz teknikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Araştırmanın konusunu teorik düzeyde varlıklarını düzenli bir şekilde devam ettirebilmek için değerlere ihtiyaç duyan toplumların, her alanda olduğu gibi değerler alanında da farklılaşmalara neden olan toplumsal değişmenin, bu farklılaşmalarında en çok görüldüğü kuşakların ve değerlerin toplumdaki yeri, işlevleri, bazı etkenlerden dolayı farklılaşması, çatışmalara neden olması ve çatışmanın yaşanmaması veya en aza indirilmesi için alınması gereken önlemler oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı, Konya ili Seydişehir ilçesi örneğinden hareketle kuşaklar arası hangi değerlerin değiştii, hangi değerlerin varlığını hala devam ettirdiğı, buna bağlı olarak dönüşümlerin kuşak çatışmana neden olup olmadığının araştırılmasıdır.

Günümüzde sanayileşmenin, teknolojinin, küreselleşmenin etkisiyle her alanda olduğu gibi değerler alanında da değişimler yaşanmakta ve buna bağlı olarak bazı toplumsal sorunlar ortaya çıkmakta, toplumda çatışmalar yaşanmakta ve bazı durumlarda tam anlamıyla bir toplumsal bütünlükten bahsedilememektedir. Bu ve benzeri sebepler dolayısıyla değerler konusu önemle üzerinde durulması gereken bir konu haline gelmektedir. Birçok bilimci toplumu daha iyi analiz edebilmek, çatışmaları en aza indirmek ve düzeni sağlamak için toplumların, kuşakların değer yargılarını ortaya koymaya çalışmış, devlet okullarda değerler eğitimini ders olarak okutmaya başlamıştır.

Bu yüzden araştırma hem mevcut literatüre hem de bundan sonraki yapılacak olan çalışmalara önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın temel varsayımı, toplumsal değişimin etkisiyle kuşakların değer yargılarının değiştiği veya farklılaşmaların yaşandığıdır. X, Y, Z kuşaklarının farklı değerlere sahip olduğu varsayılmıştır. Araştırmanın kapsamını Seydişehir İlçesinde yaşayan 1965 ve sonrasında doğan (X Kuşağı), 1980 ve sonrasında doğan (Y Kuşağı), 2001 ve sonrasında doğan (Z Kuşağı) yaşları 11-58 yaş arasından TÜİK 2021 (31.12.2021 tarihi itibarıyla) verilerine göre 42.344 kişiden evreni temsil edeceği düşünülen 381 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada anket tekniği kullanılmış, veriler SPSS programıyla analiz edilerek sonuçlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde araştırmanın bulguları ele alınmıştır. Araştırma Konya ili Seydişehir ilçesinde gerçekleştirilmiş ve veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Araştırmada kuşakların değerlerine ilişkin bulgular analiz edilerek tablolar halinde sunulmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda ortaya konulan veriler, araştırmanın amacına uygun ve araştırma sorusuna cevap olacak şekilde süreç içerisinde yapılan okumalar, incelemeler de dikkate alınarak değerlendirilip ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUM, TOPLUMSAL DEĞİŞME VE DEĞER KAVRAMLARININ ANALİZİ

1. TOPLUM KAVRAMININ TANIMI

Sosyolojinin önemli problemlerinden biri olan toplum kavramını tek bir tanımla açıklamak mümkün değildir. Çünkü herkesin önem nitelikleri farklıdır. Bu yüzden toplum kavramı herkesin önem verdiği niteliklere göre tanımlanmasına ve birçok tanımın karşımıza çıkmasına neden olmaktadır.

İlk sosyologlar toplumu, parçaların bütünle zorunlu birlikteliği olarak tanımlamışlardır. Parçalar yani bireyler hem fitratı gereği hem de ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına diğer bireylere zorunlu olarak ihtiyaç duymuş ve bir araya gelerek toplumu oluşturmuşlardır. Buradan hareketle Platon’a göre toplum, iş bölümünün olduğu kadar eşitsizliklerinde olduğu bir yapıdır. Ona göre bireylerin çıkarları değil toplumun çıkarları her zaman en üsttedir. Aristoteles’e göre toplum, anti-atomistiktir. Yani toplum karmaşık grupların bir arada bulunmasıyla oluşmaktadır (Swingewood, 1998: 22).

Durkheim toplumu bir organizmaya benzeterek tanımlamaktadır. Nasıl ki insan vücudunun yaşaması için organların çalışması ve birbirleriyle etkileşimde olması, birbirlerini desteklemesi gerekiyorsa, toplumun oluşması ve varlığını devam ettirmesi için çalışan, birbirlerini destekleyen ve etkileyen parçalardan oluşması gerekmektedir. Toplum bu şekilde işleyen parçalardan oluşan yapısal-işlevsel bir sistemdir (Pope, 2008’den akt. Yükselbaba, 2017: 198). Auguste Comte da toplumu bir organizmaya benzetmektedir. Ona göre toplum, birey ve ailelerden oluşmaktadır. Aile toplumun en küçük ve en önemli parçasıdır. Birey aileden sonra gelmektedir. Comte’a göre aile toplumla birey arasında bağ kuran köprü görevini görmektedir (Arslanoğlu, 2015: 27).

Bauman’a göre, (2001: 10) toplum “...onaylanan, paylaşılan”, “yüceltilen” paylaşma edimiyle ve paylaşılanı saygı duymak için açık ya da zımni bir anlaşmayla yüceltilendir. “Toplum” tam da bunu yapan devasa bir acayip aygıt; “toplum” onaylama ve paylaşılanı yüceltilmiş hale getiren güçtür. Toplum bu güçtür, çünkü bizatihi doğa gibi, herhangi birimiz ona ulaşmadan çok önce buradaydı ve her birimiz gittikten sonra da

burada kalacaktır. “Toplumsal içinde yaşamak”- onaylamak, paylaşmak ve paylaştığımız şeye saygı göstermek-mutlu yaşamının (sonsuz dek sürmese de) tek reçetesidir...”.

Simmel’e göre toplum bireylerin her yerde her an birbirleriyle kurdukları ilişkiler, örgütler, bağlantılar şeklinde ortaya çıkan bir süreçtir. Daha açık bir ifadeyle toplum insanlar arası ilişkiler sonucu ortaya çıkmaktadır (Simmel, 1907’den akt. Toktamış, 2010: 95). Berelson ve Steiner göre toplum “Kendi kendini devam ettiren, belli bir fiziksel yeri olan varlığını uzun zaman sürdüren ve bir hayat şeklini paylaşan insanlar topluluğudur.” (Berelson ve Steiner, 1964’den akt. Kongar, 1972: 309). Sorakin “toplumu maddi kültür, manevi kültür ve toplumsal ilişkilerin bütünleşmesiyle oluşan bir yapı olarak tanımlamaktadır. Ona göre toplum belli değerlere, normlara, kurallara sahip olan bireylerin belli bir çevre de ve ilişkilerinde bu değerleri, normları ve kuralları kullanan kişiler topluluğudur.” (Kongar, 1972: 29-30). Parsons’a göre toplum “Kültürel sistemin belirlediği sınırları koruma eğilimi taşıyan bir toplumsal sistemdir” (Erkilet, 2015: 88).

Fichter’e göre, (2012: 86) toplum “Sosyal gereksinimlerini karşılamak için etkileşen ve ortak bir kültürü paylaşan çok sayıdaki insanın oluşturduğu bir birlikteliktir.” Bahar’a göre, (2009: 25) toplum “Bireyleri birbirine bağlayan, karşılıklı etkileşim halinde olan insanların oluşturduğu bir sistemdir. Toplum, insan davranışlarının gerçekleştiği, insanlar arasında etkileşimin olduğu bir organizasyondur. Toplum insan davranışlarını sınırlar, özgürleştirir, insan davranışları için kurallar koyar. Toplum, birçok eylem ve usuller sistemidir.”

Kıray’a göre, (2006: 312) toplum “İnsanlar ve oluşturdukları yaşam düzenleridir.” Ülken’e göre, (1969: 292) toplum “organlaşmış veya yaygın bütün zümreler arası birliklerin bütününe verilen ad ki iki cinsi, her yaştan insanı içine alır, devamlıdır ve herhangi bir sözleşme veya içgüdü eseri olmayıp ortak inançlar, kurumlara dayanan tabii bir kuruluştur.” Zencirkıran’a göre, (2017: 2-3) toplum “Sınırları belirli bir coğrafyada, ortak yaşam kültürü geliştirmiş, tarih, kültür, zihniyet unsurlarında belirli ortak paydaları oluşturmuş ve kendini oraya ait hisseden insanlardan oluşmuş bir yapı olarak tanımlanabilir. Toplum içerisinde çok sayıda farklılığı barındıran bir üst yapıkurumudur.”

Kongar’a göre, (1972: 33) toplum “İnsan ömründen uzun yaşayan ve kendi kendini devam ettiren bir insan topluluğudur.” Dönmezer’e göre, (1999: 6) toplum “Belirli bir bölgede yaşayan insanlardan oluşmuş ve üyelerinin ortak bir yaşayış tarzını bölüştükleri en büyük bir insan grubudur.” Kurtkan’a göre toplum değişken, toplumsal örüntüler ve ilişkiler ağının olduğu bir bütündür. Toplum bir yandan insanları bir arada tutan ve

bütünlüğü sağlayan, karşılıklı ilişkilerin olduğu, ihtiyaçların giderildiği, bireylerin davranışlarında özgür olmalarına imkân veren bir yapı iken bir yandan da gruplaşmalara ve ayrışmalara neden olan, bireylerin davranışlarını kısıtlayan bir yapıdır. Kurtkan'ın yaptığı bu tanımda daha çok bireyler ve bireyler arası ilişkiler ön plana çıkmaktadır (Kurtkan, 1974'den akt. Doğan, 2000: 77).

Ozankaya'ya göre toplum, bireylerden oluşan ve belli bir coğrafyada yaşayan, ortak kültürleri olan, sürekliliği olan, bireylerin gerek kendi çıkarları gerekse toplum çıkarları için ortak bir noktada buluşan, iş birliğine önem veren, kurumlaşmış, birbirine geçmiş karışık ilişkilerin bütünüdür. Ozankaya'nın yaptığı bu tanımda ise daha çok insan grupları, insan toplulukları ön plana çıkmaktadır (Ozankaya, 2007: 17).

Tüm bu tanımlamalardan hareketle toplum, belirli bir coğrafya da yaşayan, ortak kültürleri, dilleri olan, ihtiyaçlarını karşılamak için birbirleriyle ilişkiler kuran, kendi kendini devam ettiren, çok sayıda insanın bir araya gelerek oluşturduğu bir bütündür.

Toplum kavramını daha iyi ve net bir şekilde anlayabilmek için toplumun özelliklerinden de kısaca bahsetmek gerekmektedir. Bu özelliklerden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür: Toplum sürekliliği olan bir yapıdır. Şöyle ki insanlık var olduğundan bu yana bin bir çeşit insan doğmuş, toplumun bir parçası olmuş ve bir zaman sonra ölmüşlerdir. Fakat toplum varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Örneğin Türk toplumu bin yılı aşkın bir süredir var olan bir toplumdur. Bu toplum içerisinde birçok insan gelip geçmiştir. Bu durum Türk toplumunun varlığını ortadan kaldırmamıştır. Sadece toplumlar zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna kadar birçok kez evrilmiştir. Fakat her ne olursa olsun toplum varlığını devam ettirmiştir. Toplum kendi içerisinde bir uyumun ve dengenin olduğu bir yapıdır. Toplumlar farklı farklı gruplardan oluşsa da bu grupları bir arada tutan bazı öğeler vardır. Bu öğelerden en önemlileri ortak bir amaç, dil, kültür ve çıkarlardır. Bu öğelere ne kadar sahip çıkılır, değer verilir ve mücadele edilirse o toplum o kadar dengeli ve uyumlu bir şekilde varlığını devam ettirecektir (Doğan, 2000: 77).

1.1. TOPLUMSAL BÜTÜNLÜK

Toplum, farklı gruplardan ve kültür unsurlarından oluşan büyük bir toplumsal sistem ve ilişkiler ağı olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu büyük ilişkiler ağında farklı grupların, farklı görüş ve düşüncelerin olması doğal olarak bulunmaktadır. Toplum bu farklılıkları içerisinde barındırmasına rağmen varlığını devam ettirmek, amaçlarını

gerçekleştirmek durumundadır. Bu bir zorunluluktur. Bu devam ettirme süreci boyunca farklılıklar bazen yeni bir kültürün oluşmasına veya değişikliğin yaşanmasına katkı sağlamaktadır. Bazen de ortak paylaşımlar, birlikte yaşama şuuru, birlik beraberlik neticesinde mevcut kültür korunmaktadır. O halde toplumun ne tam anlamıyla durağan, donuk, sıkı sıkıya bir dayanışmanın olduğu bir yapı ne de sürekli değişimin yaşandığı akışkan bir yapı olduğu söylenebilir (Türkkahraman ve Tutar, 2009: 2).

Sosyal yaşamın temelini birlikte yaşama şuuru oluşturmaktadır. Bu yüzden toplumda farklılıklar kadar bütünlük, birlik ve beraberlikte oldukça önemlidir. Bu birlikte yaşama şuurunda farklı olanı ortadan kaldırma, birbirlerine muhtaç olan türler arasında çatışma oluşmasına neden olma duyguları değil, tam tersi birbirine muhtaç olan türler kendilerine zarar verecek ortadan kaldıracak diğer türlere ve zorlu, uygun olmayan tabiat koşullarına karşı koruma iç güdüsü yer almaktadır. “İnsanlar, sosyal çevre içinde sık sık birbirlerine bağlı olma, muhtaç olma durumunda bulunma vaziyeti gösterirler. İnsanoğlu ancak iş birliğine ait kuvvet içinde güçlü ve güçlü olduğu oranda da yaratıcı olabilmektedir” (Türkkahraman ve Tutar, 2009: 2).

Toplumun uyumlu bir şekilde bütün olarak devam edebilmesi, düzenin korunması, çözümlerin ve uyumsuzlukların yaşanmaması, sosyal, ekonomik, politik yönden gelişmesi için bütünlük halinin korunması gerekmektedir. Bu anlamda bütünleşme oldukça önemlidir. Toplumsal bütünleşme veya “sosyal bütünleşme, dar anlamdaki ‘biz’ duygusunun (parti, cemaat, grup vb.) toplum seviyesindeki ‘biz’ duygusuna taşınmasıdır”. Bir başka tanımda ise “sosyal bütünleşme, toplumdaki bütünleşmeyi bozmayacak düzeyde olmasıdır” (Kurtkan, 1986: 288; Erkal, 2004: 269).

Toplumsal bütünleşme üç düzeyde analiz edilebilmektedir:

1. Sosyal Kişilik: Sosyal kişiliğin bütünleşmesi sosyolojik açıdan bakıldığında “bireyin sosyal rollerini eşgüdölmüş ve sürekli bir biçimde oynadığı gerçeğine işaret etmektedir”. Birey bir gruptan diğerine geçtiği ve yaşamında farklı farklı rollerin işlevlerini bünyesinde taşıdığı için bütünleşmiş sosyal kişilik davranış şekillerini gerçekleştirirken açık bir şekilde herhangi bir çatışma durumu içerisine girmemektedir. Bu durumdaki bir bireyin spor grubundaki davranışı diğer gruplardaki davranışlarından farklıdır. Fakat onlara karşıt değildir.

2. Grup Bütünleşmesi: Grup bütünleşmesi “grup üyelerinin grup hedeflerine doğru, rollerini karşılıklı bağımlılık içinde oynadıkları anlamına gelmektedir”.

Bütünleşmiş grup demek amaçlarını gerçekleştirirken en asgari düzeyde bir çatışmayı başarabilen grup demektir. Böyle gruplar sosyal ilişkilerini daha iyi, güzel, verimli ve barışçıl bir şekilde yürütmektedirler. Aynı zamanda bütünleşmiş grup üyeleri iş birliğine, uyarlanma süreçlerine ve özümseme düşüncelerine oldukça önem vermektedirler.

3. Toplumun Bütünleşmesi: Toplumun bütünleşmesi ise “sadece temel grupların değil alt gruplarında başarılı bir biçimde iş birliği yapmaya muktedir olduğu gerçeğine işaret etmektedir”. Bütünleşebilmiş bir toplumda karşıtlıklar çok fazla görülmemektedir. Örneğin, okul, ev gibi veya oyun çevresi bir çocuğu karşıt yönle çekmemektedir. Ya da siyasal partiler, iş yerleri, camiler toplumda birbirlerine karşıt görüş ve açıklamalar yaparak bireyleri kafa karışıklığına sürüklememekte ve arada bırakmamaktadır (Fichter, 2012: 236-238).

Hobbes toplumsal bütünlüğün devamı için karmaşadan uzak düzenin olduğu bir toplumdan söz etmektedir. O daha çok güvenlik kavramı üzerinde durur ve bu kavramın gerçekleşebilmesi için insanların bir sözleşmeyle birbirlerine bağlanmalarını buna bağlı olarak da toplumsal bir bütünlük oluşturulup, güvenliğin sağlanacağını savunmaktadır. İnsanlar güvenli bir hayat sürdürmek, toplumsal bütünlüğü sağlamak, kargaşayı önlemek için bir devletin, egemen bir gücün olmasının gerekliliğinden bahsetmektedir. Ona göre insanlar doğası gereği bencil varlıklardır. Bir taraftan fiziksel ihtiyaçları için diğer insanlara ihtiyaç duyarken, onlar aracılığıyla bu ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken bir taraftan da çevresindeki insanlar üzerinde onlara hükmetmek ve otorite kurmak istemektedir. “İnsanların doğa durumundaki halleri dikkate alındığında fiziksel ve zihinsel güç bakımından aralarında bir üstünlüğe sahip olmadıkları, mücadele etmede ve hayatta kalmak bakımından eşit yeteneklerde oldukları anlaşılır. İnsanlar arasındaki bu eşitlik, onların kendi aralarında daima rekabet içinde olmalarına ve sonu gelmez bir savaşa girmelerine yol açar”. Böyle bir durumda ise savaş, hiç kimsenin güvende olmadığı ve yaşam süresinin kısaldığı bir ortamı beraberinde getirmektedir. Bu durum insanların hiç istemediği, dayanılmaz ve kurtulmak istedikleri bir durumdur. “İşte Hobbes’a göre bu, insanları doğa durumunun tehlikelerinden uzaklaştırmak ve egemen bir gücün himayesinde kalıcı bir barış ortamı sağlamak için bir sözleşme yapmaya sevk etmiştir” (Martinich, 2013’den akt. Geçit, 2020: 111).

Bu sözleşmeyle birlikte herkes sözleşmeye uymakta, başına buyruk hareket etmemekte, kendi düzenini kendi sağlamaya çalışmamaktadır. Kargaşanın önlenmesi, düzenin sağlanması ve en nihayetinde toplumun, bireylerin varlığını devam ettirebilmesi

için gerekli olan güvenlik sorununun çözülmesi amaçlanmıştır.

Toplumsal bütünleşmenin gerçekleşebilmesi, toplumun birbiriyle uyumlu bir şekilde işleyebilmesi için ortak paylaşımlar oldukça önemlidir. Her konuda olmasa bile belli başlı bazı konularda fikir birliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu fikir birliği sağlanamadığı durumlarda hem toplum içerisinden hem de toplum dışından gelen tehditler bütünleşmeyi tehlikeye sokabilmektedir. Toplumsal bütünleşme de kültür, değerler birleştirici temel unsurlardır (Erkal, 2004: 278-279; Türkkahraman ve Tutar, 2009: 7).

1.2. TOPLUMSAL DAYANIŞMA

Hilmi Ziya Ülken Sosyoloji Sözlüğünde toplumsal dayanışmayı “toplum dayanışması bir topluluğun içten birbirine bağlı olarak devamı” şeklinde tanımlamaktadır. Toplumsal dayanışma aynı zamanda toplumsal bağlılık olarak da ifade edilmektedir. Bu yönüyle toplumsal bağlılığın eşanlamı olan bir kavramdır. Bir topluluk ve bir grup ne kadar bütünleşirse toplumsal dayanışmada o oranda değişiklik göstermektedir. Bir toplumda dayanışmanın işaretlerini samimi ve içten yapılan iş birliğinde, beraberlik ruhunda, toplumda oluşabilecek çatışmaların önceden tahmin edilip çözümler bulunmasında, dış dünyaya karşı savunma tarzlarında görebilmek mümkündür (Ülken, 1969: 72).

Toplumsal dayanışma kavramı Emile Durkheim’in üzerinde önemli durduğu, çalışmalarının başlıca temalarından birisidir. Durkheim toplumun ve toplumların birliğini, beraberliğini nasıl oluşturdukları üzerine çalışmalar yapmış, bu durumu sağlayan şeyin dayanışma olduğunu ifade etmiştir. Durkheim iki tür dayanışmadan bahsetmektedir. Bunları mekanik dayanışma ve organik dayanışma olarak isimlendirmektedir. Mekanik dayanışma benzerlikten doğan bir dayanışmadır. Bu şekilde dayanışmanın olduğu bir toplumda bireyler hemen hemen aynı duyguları duymakta, aynı değerlere önem vermekte ve bağlı kalmakta buna bağlı olarak da bireyler arası fark az olmaktadır. Doğal olarak bu aynı olma durumunda bireyler birbirine benzemektedir. Mekanik dayanışmanın hâkim olduğu bu toplumlarda uygunluk, düzen, çatışma yok denecek kadar az olmaktadır. Çünkü bireyler henüz farklılaşmamıştır. Bu tür dayanışmanın olduğu toplumlara eski veya ilkel toplumlar örnek olarak verilebilmektedir. Organik dayanışma ise mekanik dayanışmanın karşıtı olarak ifade edilmektedir. Mekanik dayanışma benzerlikte doğarken organik dayanışma ise farklılıktan doğmaktadır. Bireyler birbirine benzememektedir. Durkheim “toplumsal birliği, canlı varlıklardaki organlar

arası birliğe benzeterek bireylerin farklılaşması üzerine kurulan dayanışmaya organik dayanışma adını vermiştir; çünkü canlı bir varlıkta, her organın farklı bir görevi vardır ve bütün farklı görevler yaşıntının sürebilmesi için zorunludur”. Yani toplumdaki iş bölümü organik dayanışmayı oluşturmaktadır. Durkheim’a göre, her toplumsal yapı varlığını düzen ve uyum içinde devam ettirebilmek için dayanışmaya ihtiyaç duymaktadır (AÜ, bt: 57-58).

Habermas toplumsal dayanışmayı kamusal fayda ve bir ötekinin iyiliği için, iyi olması adına endişe duymak şeklinde ifade etmektedir. Dayanışma kavramını barış ve eşitlik gibi kavramlarla birlikte ele almaktadır. Bu kavramlardan hareketle dayanışmayı “kardeşane yoldaşlık” olarak betimlemektedir. Bunların yanında Habermas dayanışma olgusunu demokrat bir bağlamda da ele alarak değerlendirmektedir. Demokratik bağlamda dayanışmayı “öteki adalet” olarak anlamlandırmaktadır. Böylece Habermas “kavramı salt ahlak alanına hapsetmeyip yurttaşlığın gereği olarak hukuki bir eşitliğe eklemlendirmiştir”. Bu noktada yaşamda ortaya çıkan dayanışma, toplumu bütünleştirici bir role sahiptir (Habermas, 1986’dan akt. Ekinci, 2017: 17).

1.3. SOSYALİZASYON

Sosyalizasyon kavramı bireyin içinde yaşadığı sosyal ve kültürel yapıya uyum süreci olarak ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle sosyalizasyon birey tarafından toplumun gelenek ve göreneklerini, örf ve adetlerini kabul etmesidir (Beşirli, 2005: 252).

Sosyalizasyon bir başka deyişle toplumsallaşma veya sosyalleşme “bireyin kişilik kazanarak belli bir toplumsal çevreye hazırlanması, toplumla bütünleşmesi süreci” olarak tanımlanmaktadır (TDK). Bu üç kavramda birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bireyler toplumsal yaşama katılmak, varlığını devam ettirmek için gerekli olan davranış ve beceri kalıplarını, amaç ve hedeflerini bu süreçte edinmekte bir başka ifadeyle toplumsal niteliklerini toplumsallaşarak, sosyalleşerek kazanmaktadır. Toplumsallaşma (sosyalizasyon) doğumla başlayan ve yaşam boyu süren bir süreçtir. Doğuştan getirdiğimiz özellikler ile birlikte çevre toplumsallaşma sürecinde etkili unsurlar arasında yer almaktadır. Toplumsallaşma sürecinde toplumsallaşma araçlarının başında aile ve akraba gelmektedir. Özellikle aile bu süreçte ilk karşılaştığı ve en etkili araçtır. Daha sonra bu sırayı komşular, arkadaşlar ve okul izlemektedir (Sezal, 2003: 100).

Toplumsallaşma süreci bir zaman ve mekânda, toplumsal bir ortamda gerçekleşmektedir. Her birey bu süreçte aynı türde ve tek düze bir etkilenme

yaşamamaktadır. Eğer aynı tür ve tek düze bir etkilenme olsaydı farklılıklardan bahsedilemez, her birey benzer olurdu. Aynı zamanda toplumsallaşma sürecinde çift yönlü bir etkiden bahsetmek mümkündür. Çünkü bu süreç bir etkileşim sürecidir. Şöyle ki; bir taraftan toplum bireyi etkileyip şekillendirirken bir taraftan da bireyi toplumu etkileyerek şekillendirmektedir. Toplumsallaşma hem birey için hem de toplum için bazı sonuçlar ortaya koymaktadır. Birey açısından bakıldığında “kişiliği gelişir ve gerçekleşir, birey kimlik ve benlik edinir”. Bu sürece toplum açısından bakıldığında ise “yeni katılan üyelerin topluma uyumu sağlanır, kültürün, kuşaklar arasındaki aktarımı sağlanır ve böylelikle de toplumsal devamlılık, süreklilik sağlanır” (Kaplan ve Çetinkaya, 2014: 122).

2. TOPLUMSAL DEĞİŞME KAVRAMININ TANIM

Toplumsal değişim sosyal bilimlerin tanımlanması en zor ve karmaşık kavramlarından biridir. Toplum, sürekli değişen dinamik bir yapıya sahiptir. Her toplum az ya da çok mutlaka değişime uğramıştır. Değişim kaçınılmaz bir durumdur. Koşulların, ihtiyaçlarımızın, amaçlarımızın değişmesiyle birlikte sosyal hayattan davranışlarımıza, yaşam şekillerimizden düşüncelerimize kadar her alanda değişim mutlaka yaşanmıştır ve yaşanmaya devam edecektir. Çünkü sabit kalan durağan bir toplumdan bahsetmek mümkün değildir. İlkel toplumlardan gelişmiş toplumlara kadar her zaman değişim yaşanmıştır. Sadece zamanın ve dönemin şartlarına göre ilkel toplumlarda özellikle teknolojik gelişmelerin olmaması nedeniyle değişim daha yavaş ve daha az olmuştur (Kasapoğlu, 2013: 13-14).

Toplumsal değişme açıklanırken ilerleme, gerileme ve evrim kavramları karşımıza çıkmaktadır. İlerleme ya da gelişme, olumlu bir süreci ifade etmektedir. Toplumsal yapıda, ilişkilerde, eğitimde, siyasette, kurumlarda yani toplumun her alanında yaşanan olumlu gelişmeler ilerleme olarak kabul edilmektedir. Gelişme birçok toplum tarafından bilinçli şekilde gerçekleştirilen süreçtir. Birçok toplumun ortak amaçları olduğu için kabul edilmektedir (Doğan, 2000: 272-275).

Toplumsal değişimin ilerleme olarak mı yoksa kökten bir değişim olarak mı tanımlanacağı konusu da birçok düşünür tarafından tartışılan bir konu olmuştur. Belki de bu yüzden tanımlanması karmaşık ve zordur. Toplamlar gerek çevresel faktörler gerekse teknolojik gelişmeler sayesinde sürekli bir değişim yaşamaktadır. Bu gelişmeler bazen

sadece tek bir yapıda, bazen de bütün toplumsal yapıda kökten bir değişime neden olmaktadır. Toplumlar varlığını devam ettirmek için bu değişimlere uyum sağlamak zorundadır. Toplumlar değişime uyum sağladığında teknoloji olarak ilerlerken manevi değerleri yitirmeyle karşı karşıya kalabilmektedirler (Kalaycıoğlu, 2013: 7). Nitekim Ferguson ile Millar bu konuyu destekler nitelikte bir açıklamada bulunmuşlardır. Ferguson ile Millar “sanayiye dayalı değişimin insan kültüründe bir ilerleme kaynağı olduğunu saptamışlar, ancak beraberinde kaçınılmaz olarak insani özün boşalmasını ve yabancılaşmayı getirdiğini de görmüşlerdir” (Swingewood, 1998: 41).

Tarihsel sürece bakıldığında değişimden ilk bahseden kişi ünlü filozof Herakleitos olmuştur. Onun meşhur " Aynı ırmakta iki kez yıkanılmaz." cümlesi değişimi ifade etmek için kullandığı bir cümledir. Ona göre sabit kalan hiçbir şey yoktur. İlk yıkanmadaki su akıp gitmiştir. Yıkanan kişide artık aynı değildir. Herakleitos’un da dediği gibi değişmeyen tek şey değişimin kendisidir. Herakleitosla başlayan değişimin varlığı düşüncesi ondan sonraki birçok düşünürün de ilgi odağı olmuştur. Bu düşünce yapısı her düşünürde ve sosyologda ele alınmış, gelişerek tüm toplumlarda geçerli bir durum olmuştur (Sarıççek, 2018: 9).

Bazı gruplara göre tesadüf her şeyin temelidir. Onlara göre değişimin her türlü tesadüfi bir şekilde gerçekleşmektedir. Bir başka gruba göre ise toplum iradesi olmayan bir şeydir. Tıpkı bir ağaç gibi önce tohum olarak toprak da var olmakta sonra büyümekte, gelişmekte, yapraklarını dökmekte yeniden bahar mevsimi gelince yeşillenmekte ve zamanla olgunlaşıp ölmektedir. İşte toplumda bu ağaç gibi iradesiz bir şekilde değişmek zorundadır. Bu ağacın isteğinde olan bir şey olmadığı gibi toplumun da isteği ya da isteksizliği üzerine kurulu bir durum da değildir. Bu gruptaki bireylere göre toplum tabiat yasalarıyla var olmaktadır. Diğer bir grup bu iki gruptan farklı bir inanca sahiptir. Bu bireylere göre toplumu değiştiren, yön veren büyük lider insanlardır (Düzgün, 1998: 311).

“19. Yüzyılda Comte, değişme olgusu üzerinde yoğun olarak düşünen filozof- sosyologlardandır. O, toplumdaki değişmeyi analiz ederken sosyal yapının iki temel görünümünden yola çıkmaktadır. Bunlar; sosyal statik ve sosyal dinamiktir. Ona göre toplumun iki ayağı vardır. Bunlar; düzen ve ilerlemedir. Comte, değişme ve düzenden yana net bir tavır koymamakta birini diğerine tercih etmemektedir. Değişmeye öncelik verir gibi görünür ama bu da düzeni sağlamak içindir. Ona göre, biri olmadan diğeri de olmamaktadır. Değişme; yenileşmeyi, ilerlemeyi düzen; toplumdaki normatif yapıyı anlatmaktadır. Nietzsche toplumdaki değişimi vurgulamak için “Derisini değiştirmeyen yılan ölür.” demiştir. Çünkü değişmeye

direnen, değişmeyen varlıklar, sosyal yapılar zamanla çürüyor, hayatını kaybediyor. Yenilenme, yaşamın devamını sağlamaya, korumaya dönük bir olgudur” (Yaka, 2011: 35-36).

“Orta Çağ'ın dine bağlı, dogmatik skolastik düşüncesinde insan sorgulayan, dönüştüren, değiştiren bir varlık değildi ve ona sunulanları kabul etmekle yetinmek zorundaydı. Yakın Çağ'daki bilimsel ve teknik buluşlarla, hızlı yenilikler ardı ardına gelmekte ve 'değişim' kavramı daha çok dillendirilmektedir” (Erkal, 1999: 245). Artık 15. Yüzyıldan itibaren özellikle yeni keşiflerin, Rönesans ve Reform hareketlerinin, sanayi devriminin etkisiyle ciddi değişim ve dönüşümler her alanda yaşanmaya başlamıştır. Örneğin sanayi alanındaki değişimle birlikte makineli tarıma geçilmiş, el gücünün yerinin makine gücü almıştır. Eğitim alanındaki değişimle birlikte dinsel eğitim sisteminin yerini laik eğitim sistemi almıştır. Siyasal yapıdaki değişimle birlikte başına buyruk baskıcı yönetimin yerini demokratik yönetim almıştır. Halk egemenliği kavramı ortaya çıkmıştır. Aile yapısındaki değişimle birlikte aile geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına evrilmeye başlamış, ataerkil yapı, hısımlık ilişkileri zayıflamıştır (Ozankaya, 2007: 594-595).

Comte'a göre toplumsal değişme teolojik, metafizik ve pozitivist olmak üzere üç şekilde meydana gelmektedir. Teolojik dönemde toplumsal değişimin arkasında ilahi bir irade vardır. Metafizik dönemdeki toplumsal değişmeye ilahi güç yerine başka kuvvetler etki ederek gerçekleşmektedir. Pozitif dönemde ise duyu organlarıyla algılama ve deney yoluyla gerçekleşme söz konusudur (Arslanoğlu, 2015: 27-28).

Tezcan'a göre, (2016: 20) değişim “Önceki durum ya da davranıştan farklılaşmadır. Toplumsal değişim ise, toplumun yapısını oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bunları belirleyen toplumsal kurumların değişmesidir.” Ozankaya'ya göre, (1975: 32-96) değişme “bütün nesne ve olayların her türlü devinimi ve etkinleşmeyi bir durumdan başka bir duruma her türlü geçişi dile getiren en genel varoluş biçimidir. Toplumsal değişme ise, toplumun herhangi bir dönemdeki düzene özgü yerleşik özdeksel ve tinsel öğelerinde yeni özelliklerin oluşmasıdır.” Ülken'e göre, (1969: 74) toplumsal değişme “bir kültürün davranış modellerinde veya tiplerinde meydana gelen başkalaşmadır. Toplumsal değişim nüfus değişimleriyle de tanımlanır. Toplumsal değişme, belli bir zamanda bir nüfusu teşkil eden fertlerin azalıp çoğalması ve nüfusun terkipteki değişikliklerdir.”

Doğan'a göre, (2000: 272) değişme, belli bir durumdan yeni bir duruma geçiş

olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal değişme ise toplumun yapısında, ilişkilerde, kurumlarda mevcut durumdan tamamen farklı bir duruma geçiş olarak tanımlanmaktadır. Zencirkıran'a göre, (2017: 9) toplumsal değişme "toplumsal yapılarda zaman içerisinde yaşanan değişiklikleri ifade eder."

Oskay'a göre, (1990: 43) toplumsal değişme "toplumda gerek içsel olarak var olan çelişki ve zıtlıklar, gerekse topluma dıştan gelen çeşitli nitelikte etkiler doğrultusunda, toplumsal yapıda ve dolayısıyla toplumsal ilişkiler düzeninin biçiminde, bileşiminde, özünde onu oluşturan öğeler arasındaki dengede veya toplumsal kurumların kendisinden ve aralarındaki ilişkilerde meydana gelen niceliksel ve niteliksel farklılaşmalar ve başkalaşmalar olarak tanımlanabilir."

Suna Kili' ye göre, (1978: 101) toplumsal değişme "insan kişiliğinin, insan olmanın gerektirdiği yüceliğe ulaşabilmek, onursal, özgür bir düzeyde yaşamak için kişinin yarattığı bir çabalar bütünü, toplumsal bir büyüme ve olgunlaşmadır. Toplumsal değişme çağlar, yeni aşamalar, yeni koşullar içinde nitelik değiştirerek yaşayan bir varlık, insanla başlayan insanla yürüyüp giden toplumsal bir süreçtir."

Tüm bu tanımlardan hareketle toplumsal değişim, en genel haliyle bir sosyal yapının zaman içerisinde değişmesi ve farklılaşmasıdır. Toplumsal değişim kavramını net bir çerçeveye oturtmak için değişim ile ilgili bazı tamamlayıcı öğeleri açıklamak gerekmektedir. Bu tamamlayıcı öğeler; değişimin boyutu, değişimin vadesi, değişimin hızı ve kaynağı, değişimin yönüdür. Toplumsal değişim değişimin boyutuna göre incelenmektedir. Değişimin boyutu, bir toplumda meydana gelen değişimlerin büyüklüğünü ifade etmektedir. Değişimin boyutu büyük ölçekli, orta ölçekli ve küçük ölçekli değişimler olarak üçe ayrılmaktadır. Bir toplum kökten bir değişikliğe uğruyorsa, bu büyük ölçekli bir değişimdir. Örneğin toplumlar zaman içerisinde tarım toplumundan sanayi toplumuna geçmiştir. Bu değişiklik bütünsel bir değişikliktir. Orta ölçekli değişimler bir toplumun bütününde değil toplumsal yapıdaki bazı farklılaşmalara neden olmasıyla ortaya çıkan değişimdir. Örneğin demografik etkenler, iktisadi yapı gibi öğelerin toplumsal yapıda ortaya çıkardığı değişimlerdir. Ortalama 30-50 yıllık süreleri kapsamaktadır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti'nin son otuz yılı gibi değerlendirme incelemeleri orta ölçekli değişiklikler içerisinde değerlendirilmektedirler. Küçük ölçekli değişimler ise, bir toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerin kurumlarda, ilişkilerde ortaya çıkardığı değişimleri ifade etmektedir. Başka bir deyişle bir topluluğun ya da toplumun belli bir kesiminde meydana gelen değişikliklerdir. Gündelik toplumsal

olaylarda daha çok görülür (Sunar, 2015: 3-4).

Toplumsal değişim, değişimin yönüne göre incelenmektedir. Değişimin yönü, ilerleme, gerileme ve gelişme boyutları içerisinde ele alınmaktadır. Toplumdaki yaşanan değişimler topluma olumlu bir etki yapıyorsa, kurumların, kişilerin, toplumdaki her bir ögenin şekillenmesine ve daha iyi daha düzenli çalışmasına katkı sağlıyorsa bu değişim olumlu bir değişimdir ve gelişme ya da ilerleme olarak tanımlanmaktadır. Değişim bir topluma daha az katkı sağlıyorsa ya da ögeler arasındaki bütünlüğü bozuyorsa bu da gerileme olarak tanımlanmaktadır. Özellikle Durkheim bu durumu yaptığı çalışmalarda açıkça ortaya koymuştur. Ona göre değerler ile toplumsal yapı arasındaki bütünlük bozulduğunda ya da toplumların ögeleri sağlıklı bir işleyişten uzaklaştığında gerilemeye neden olabilmektedir. Bu durumu anomi kavramıyla açıklamaktadır. Gerileme geçmiş zamanlarda da şimdilerde de özellikle değerler sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Sunar, 2015: 8-9).

Toplumsal değişim, değişimin vadesine göre incelenmektedir. Değişimin vadesi, değişimin ölçeğiyle yakından ilgilidir. Değişimin vadesini uzun, orta ve kısa vadeli toplumsal değişimler şeklinde ayırarak incelemek mümkündür. Uzun vadeli değişimler etkileri uzun süre devam eden farklılaşmalardır. Büyük ölçekli değişimler genellikle daha uzun süre de meydana gelir, etkileri uzun süre devam eder ve bu yüzden uzun vadeli bir süreçtir. Orta vadeli değişimler, daha tahmin edilebilir bir sürede gerçekleşen farklılaşmalardır. Tarımda makineleşmeyle birlikte köy yaşamındaki ilişkilerde yaşanan değişimler orta vadeli değişimlere örnek olarak verilebilmektedir. Kısa vadeli değişimler ise bir toplumsal yapıyı etkilemeyen, o yapının bir ya da birkaç ögesinde değişikliğe neden olan farklılaşmalardır. Bir kıyafetin belli bir dönem moda olmasıyla toplumun etkilenmesi örnek gösterilebilir. Küçük ölçekli değişimler aynı zamanda kısa vadeli değişimlerdir (AÖF, 2018: bs.).

Toplumsal değişim, değişimin hızı ve kaynağı göre de incelenmektedir. Bir değişim hızlı veya yavaş olabilmektedir. Değişimin hızlı veya yavaş olması toplumsal yapının değişime açıklığı, değişime verdiği tepki ve değişimin sonuçları ile ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda değişimin hızı dolaylı olarak değişimin kaynağıyla da ilgili olabilmektedir (AÖF, 2018: bs.).

Toplumsal değişim kavramını incelerken değişmeyi etkileyen etkenlere de kısaca değinmek kavramın daha net anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Toplumsal değişimin yaşanmasına katkı sağlayan birçok etken vardır. Sadece bir etken değişime neden

olamayabilir. O yüzden sosyologlar toplumsal değişmeyi açıklarken birkaç etkenin değişmeye neden olduğu konusu üzerinde durmuşlardır. Bu etkenler elbette toplumsal değişmede aynı derecede bir etkide bulunmadığı gibi aynı zamanda da etkide bulunmamışlardır. Bu etkenlerden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür; Coğrafi etkenler, demografik (göç, nüfus vs.) etkenler, din, önderler, buluşlar ve keşifler, teknoloji, çatışma ve rekabettir. Toplumsal değişmeyi etkileyen coğrafi etmenler,

“Doğal çevre etkenleri toplumları oldukça etkilemiştir. Örneğin iklim değişiklikleri, toprak erozyonu, su baskınları, depremler gibi. Bununla birlikte insanlar, doğal çevreyi denetleyebilmektedirler. Kanallar, barajlar bunlardan birkaçıdır. İnsanların aşırı derecededoğayı denetim altına almalarına İsrail’de kurak arazinin verimli duruma getirilişi, denizden içme suyu sağlanması belli başlı örneklerdir. Madenlerin ve doğal kaynakların azalışı ya da kıtlığı da toplumları değişme yönünden oldukça etkilemektedir. Demografik etmenler, nüfus artışı ya da azalışı da toplum yapısını oldukça etkilemektedir. Örneğin aşırı nüfus artışı ifade eden nüfus patlaması olayları o ülkedeki nüfus başına düşen ulusal geliri azaltmakta, iç ve dış göçleri sıklaştırmaktadır” (Tezcan, 1984’den akt. Kili,1978: 11).

Toplumsal değişmeyi etkileyen en önemli etkenlerden birisi de dindir. Din insanlık tarihi kadar eski bir kurumdur. Din kurumu bu zamana kadar toplumların birçok alanda değişim yaşamasına neden olmuştur. Örneğin İslam dini Arap toplumunun yaşam biçimini ciddi şekilde değiştirmiştir. Arap kabileleri göçebe veya yarı yerleşik bir toplum iken İslam diniyle birlikte devlet biçimine geçmiştir. Arap toplumu İslamiyet gelmeden önce cahiliye dönemi diye adlandırılan bir dönem yaşamaktaydı. Puta tapmanın, ticari ve toplumsal ahlaksızlıklar olduğu, yoksuların gözetilmediği aksine sömürüldüğü, topluma karşı sorumsuzlukların olduğu bir toplum söz konusuydu. İslam dini gelerek tüm bu olumsuzluk ve ahlaksızlıkları ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda birkaç yüzyıl içerisinde iman, ilim ve ahlak toplumu oluşturulmuş ve Arap toplumunun tüm yapısı değişmiştir (Tezcan, 2010: 199-200).

Hint toplumlarında da dinin değişime etkisini görmek mümkündür. Hint toplumlarında din toplumsal sistemi, toplumsal tabakalaşmayı doğuran bir etkidir. Hinduizm, kast sisteminin temelinde yer alır. Şöyle ki, kast sisteminde en üst tepede brahmalar yani din adamları yer almaktadır. En alt tabakada surdalar yani işçiler ve hizmetçiler yer almaktadır. Bu sisteme göre tabakalar arasında geçiş yoktur. En alt tabakadaki surdalar bir üst tabakaya çıkamadığı gibi en üst tabakadaki brahmalarda bir alt tabakaya geçememektedir. Bu sistemin Hindistan da özellikle de kırsal bölgelerinde

hala devam ettiriliyor olmasının sebebi ise yazgı olarak bilinen Dharma geleneğinin uygulanıyor olmasıdır. Bu geleneğe göre bireyler reenkarnasyona inanmakta, kurallara uymakta ve sistemi kabul etmektedir. Sistemin temeli dine dayanmaktadır (Özen, 2016: 62-63).

Toplumsal değişmeyi etkileyen bir diğer etken önderler, büyük liderlerdir. Bu kişiler yaptıkları icraatları, düşünceleri ile birçok toplumun değişmesine neden olmuşlardır. Bu liderlerden en önemlileri İslamiyet'in büyük lideri olan Hz. Peygamber, Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük liderlerinden Mustafa Kemal Atatürk'tür. Toplumsal değişmeyi etkileyen bir diğer etken buluşlar, keşifler ve teknolojidir. Bu üç etkende toplumlarda ciddi ve köklü değişmelere yol açmıştır. Teknolojiyle birlikte sanayileşme gelişmiş tarımdaki insan gücünün yerini makine gücü almıştır. Bu yaşanan durumdan dolayı köylerde iş imkânı azalmış, geçim sıkıntısı başlamış ve sonucunda da köyden kente göçler artmıştır. Kentlerdeki nüfus ciddi bir artış göstermiş, kadınlar iş hayatına girmiş, aile yapısı küçülmüştür. Bu değişimler gibi daha birçok değişimler yaşanmıştır. Toplumsal değişmeyi etkileyen bir diğer etken çatışmalar/savaşlardır. Toplumlar arası savaşlar sonucunda mağlup olan toplumlar yok olmuş ya da sömürü altına girmek zorunda kalmışlardır. Bu durumda değişme kaçınılmaz olmuştur (Kili, 1978: 103-105).

Toplumsal değişmeyi etkileyen etkenlerden biri de ekonomidir. Ekonomik kaynaklar toplumun ihtiyacının giderilmesine bağlı olarak toplumların gelişim ve değişimine katkı sağlamıştır. Ekonomik olarak ilk insanlarda yaşam avcılık ve toplayıcılık üzerine kuruluydu. Yaşanan devrimler nedeniyle ekonomik yaşam yeni bir sürece girmiştir. Az maliyetle çok üretim, az kaynaklarla çok ihtiyaç giderme çabası toplumun sosyal, toplumsal, kültürel yapılarını, değer yargılarını şekillendirmiştir. Toplumsal değişmeye neden olan savaşların temeli de ekonomik nedenlerdir. Ekonomik nedenler ve kaynaklar sömürüyü beraberinde getirmiştir. Sömürüye bağlı olarak kaynakların eşit dağılımı engellenmiş zengin fakir uçurumu giderek artmıştır. Kaynaklar yönünden güçlü olan bir toplum gerek kaynaklarını doğru değerlendirememesi gerek değerlendirecek maddi olanaklara sahip olmamakta gerekse de savunma gücü yetersizliği sebepleriyle ekonomilerini geliştirememişlerdir. Bunun sonucunda da başka ülkelerin zenginleşmesine, ekonomilerinin iyileştirilmesine ve dönüşümüne katkı sağlamışlardır. Aynı zamanda ekonomik kaynaklı sıkıntılar insanların göç etmesine de neden olmuştur. Bu göçle birlikte bireyler göç ettikleri yerlerin toplumsal yapısının değişmesine neden olmuşlardır (Alpago, 2018: 303-304).

Toplumsal değişimi etkileyen önemli etkenlerden bir diğeri de göçtür. Sosyolojik açıdan bakıldığında göç “insan ve grubun çeşitli faktörler nedeniyle zaman ve mekânda yer değiştirmesi ile eyleme dönüşen, eylemin bitmesinden sonra da etkileri devam eden bir süreçler bütünü olarak tanımlanabilir”. Sanayi devrimiyle birlikte toplumlar daha karmaşık, canlı ve daha gürültülü bir yapıya evrilmişlerdir. Bu değişim süreci sadece fiziki ve toplumsal çevredeki görünümü etkilememiştir. O toplumun yapısını, bu yapı içerisindeki kurumları etkilemiştir. Bu etki bazen olumlu bazen olumsuz yönde olmuştur. Köyde yaşayan bireyler kırsal alanlarından ayrılarak daha gürültülü, karmaşık daha zor koşulların olduğu sanayi bölgelerine işçi olarak gitmek zorunda kalmışlardır. Bu gidiş eylemi göç olarak ifade edildiği gibi sosyal hareketlilik olarak da ifade edilmektedir. Sosyal hareketlilik mekânsal bir değişimle kalmamış mevcut toplumsal yapıyı, sosyal statüleri ve kurumları da dönüştürme sürecinin başlamasına sebep olmuştur. Bu dönüşüm süreci dikey hareketlilik olarak adlandırılmaktadır. Göç nedeniyle kentler daha çok gelişmiş, karmaşıklaşmış ve büyümüştür. Daha önceleri az ve homojen nüfuslu kentler aldığı göçlerle daha çok kalabalık ve heterojenleşmiştir. Bu durumda pek çok toplumsal ve kültürel sorunların, ahlaki çöküntülerin yaşanmasına neden olmuştur. Toplumsal düzen ve ilişkiler sistemini düzenleyen din ve değerler farklılaşarak yerini yeni değerler, kurumlar ve yönetim sistemi almıştır (Çakır, 2011: 133-137).

Göç bu ve benzeri olumsuz değişimlerin yanında olumlu toplumsal değişimlere de katkı sağlamıştır. Kırsal bölgelerden işgücü transferi gerçekleşmiş ve iş imkanları artmıştır. Kırsal bölgelerdeki yetersiz eğitim ve sağlık sektörü nedeniyle sorunlar yaşayan bireyler kentlerde bu sorunlara çözümler bulmuşlardır. Aynı zamanda kentlerdeki nüfus artışıyla birlikte arz talep doğrultusunda yetersiz kalan eğitim ve sağlık sektöründe de daha iyisi olması adına iyileştirmelerin ve değişikliklerin yaşanmasına katkı sağlamıştır. Üretim biçiminin değişmesiyle aile yapısının geniş aileden çekirdek aileye dönüşmesi ve özgürleşmesi, sosyokültürel değerlerin, normların, ilişkilerin geleneksellikten modernliğe doğru giden bir eğilim göstermesi göçün olumlu etkileri içerisinde yer almaktadır (Çakır, 2007: 79-99).

3. DEğER KAVRAMININ TANIMI

Değer kavramı tıpkı toplumsal değişme kavramı gibi üzerinde çok fazla durulan fakat tam anlamıyla net ve yeterli bir tanımlama yapılamayan bir kavramdır. Değer kavramı birçok anlamda kullanılmıştır. Bazen maddi bir şeyin ya da nesnenin kıymeti, pahası için (pırlanta, para vs.) bazen soyut şeyler için (şöhret, başarı, güç vs.) bazen de

bireylerin istediklerini, önem verdikleri duygularını, düşüncelerini ifade etmek için kullanılmıştır (Ünal, 1981: 1). Felsefeciler, psikologlar, sosyologlar başta olmak üzere birçok bilimci değerleri kendi alanlarına göre tanımlamışlardır. Değer kavramı incelendiğinde birçok tanım karşımıza çıkmaktadır. Bu tanımlardan bazılarını şöyle sıralamak mümkündür:

Değerler bireylerin tutumlarında, davranışlarında ve fikirlerinde etkili olan kriterlerdir. Değerler bireylerin toplumla bütünleşmesine katkı sağlayan araçlardır. Şöyle ki her toplumun kendine özgü benimsediği değerleri bulunmaktadır. Bireyler toplumun bu değerlerini özümseyip davranış, tutum ve fikirlerine aktarırlarsa bu değerlere göre neyin yanlış neyin doğru, neyin güzel neyin çirkin olduğunu anlarlar ve ona göre hareket ederler. Bu durum da bireylerin toplumla bütünleşmesine katkı sağlamaktadır. Değerler aynı zamanda bir insanın diğer insanların fikirlerini niyetlerini, tutum ve davranışlarını değerlendirmede bir kıstas olabilmektedir. Örneğin, “Ayşe dürüst bir insandır” denildiğinde “Niçin dürüst olduğunu düşünüyorsun?” sorusuna, “Ayşe hiç yalan söylemez” cevabı verilebilmektedir. Çünkü Ayşe yalan söylememenin bir dürüstlük göstergesi olduğuna inanmaktadır (Dilmaç, 1999: 12).

Değer kavramı ilk olarak Sosyolog Znaniecki tarafından açıklanmış ve kullanılmıştır." Değer kavramı Latince "değerli olmak" veya "güçlü olmak" anlamına gelen "valere" kelimesinden türemiştir"(Kahle, 1983'den akt. Bilgin, 1995: 83). “Değer; bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, üstün yararlı nitelikte olan, bir şey için biçilen kıymet paha, yerinde olan, aykırı görünmeyen, üzerinde değer bir konu, bir şeyin veya kimsenin taşıdığı yüksek ve yararlılık niteliğidir” (TDK). Felsefede değerler “olgu bilincinden sonra ortaya çıkan ve olguya, belli duyguları, ilgileri, amaçları, ihtiyaç ve eylemleri olan özneye ilişkisi içinde, belli nitelikler yüklemeye belirlenen tavır; öznenin, olana, olguya yüklediği nitelik” olarak tanımlanmıştır (Cevizci, 1999: 201).

Değerler, bireylerin amaçlarına, davranış ve tutumlarına, nesnelere verdikleri önem bağlamında sosyolojik olarak değerlendirilmiş ve tanımlanmışlardır. Bu tanımlamalardan biri Theodorson’a aittir. Theodorson, değerleri “özel eylem ve amaçları yargılamada temel bir standart sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlılıklarıyla oluşmuş, soyut genelleştirilmiş davranış prensipleridir” şeklinde tanımlamıştır (Theodorson, 1979’dan akt. Özensel, 2019: 66). Bu perspektifle tanımlama yapan isimlerden Hillmann ve Friedrichs’e göre değerler “bir toplumda istemli olarak arzu edilen ve insanlara toplumsal yaşamda oryantasyon sağlayan beklentilerdir.”

Değerler, bireylerin yol ayrımlarında seçim yapmasını sağlayan, davranışlarına yön veren kültürün belirleyici unsurlarıdır (Bilis, 2014: 206). Sosyolojik tanımlamalardan birisi de Fichter’e aittir. Fichter’e göre, (2012: 166) değerler “grup veya toplumun, kişilerin, örüntülerin, hedeflerin ve diğer sosyokültürel nesnelerin önemliliği üzerindeki değerlendirmelere dayanan ölçütlere göre tanımlanabilir.”

“Değerler, sosyal ilişkiler dünyasında paylaşılan sosyal ve fiziki hayatın bütün yönlerine ilişkin, bireylerin ve grupların gerçek objesiyle münasebetleriyle geliştirdiği, hoşlanılan veya hoşlanılmayan, iyi veya kötü yöndeki tercih ve seçimlerini ifade eden, bütünlük onları hayatlarına bir düzen ve bütünlük getiren inançlara dayalı izafi tasviplerdir” (Ersoy, 2015: 71).

“Değerler bir toplumun üyeleri tarafından izlenen ve benimsenen genel amaçlar olarak da tanımlanmaktadır” (McKeachie, 1966’dan akt. Ünal, 1981: 6). “Değerler bireyin yaşamındaki farklı etmenlere yüklediği önemdir. Değer, birey için önemli olan her türlü düşünce yapısı, obje veya etkinlik olarak da tanımlanabilir” (Lamberton, 1995’den akt. Aydın, 2001:13). “Değer bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamının sebebi olarak görünen; tasvip ve teşvik gören, korunmaya çalışılan, kabullenişlere, inanışlara denir. Değerler kavramlara yüklenenmanalardır” (Tural, 1992: 29-30). “Değer, insanın yaşamını sürdürmek için yapacağı davranışların bilişsel ve duygusal öğelerinden oluşan soyut bir kavramdır. Toplumsal değerler, ilkeler, kurallar; davranış, tutum, eylem ve inanç açısından kendi üyelerini yöneten yazılı olmayan şemalar sunarlar” (Köknel, 2007: 18). “Değer kavramı bir kişi ya da bir topluluğun ideal kabul ettiği var olma ya da hareket etme tarzıdır. Değer, karşı karşıya kaldığı varlıkları ve davranış tarzlarını istenebilir ve saygın kılar” (Doğan, 2000: 411). “Strickland değerlerin bireylerin gereksinimleri veya amaçlarıyla ilgili kabul edilebilir veya tercih edilen davranışları tanımlayan inançlar olduğunu belirtmektedir” (Strickland,1978’den akt. Özgüven, 1998: 367).

Değerler “bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır” (Özgüven, 1998: 367). Değerler, toplumda yaşayan insanların davranışlarının, olayların ve durumların değerlendirmesini yapabilmek için bize yol gösteren kriterlerin en başında yer alan bir kavramdır (Avcı, 2007: 3). Hayatımızın her alanında iyi veya kötü verdiğimiz tepkiler, önem verdiğimiz hassasiyetler hepsi değer kavramıyla açıklanmaktadır. Popüler olan bir

şarkıyı toplumda birçok insan dinlemiştir. Ama herkesin bu şarkıdan aynı anlamı çıkarması ve aynı tepkileri vermesi beklenemez. Bu farklılığın temel sebebi değerlerdir. Çünkü herkesin yaşanmışlığı, tecrübesi aynı değildir (Demir, 2020: 2).

Değer kavramını nasıl ki felsefeciler, sosyologlar, psikologlar tanımlamışlarsa İslam düşünürleri de değer kavramını kendilerine göre tanımlamışlardır. İbn Sina'dan Farabi'ye İmam Gazali'den Kindi 'ye kadar birçok İslam düşünürü değer kavramına önem vermiş ve eserlerinde detaylı bir şekilde açıklamaya çalışmışlardır. İslam düşünürlerine göre değerler, bireylerin bu hayatta mutlu, huzurlu, dengeli bir yaşam sürmeleri için rehberlik eden ölçütlerdir. İslam düşünürlerinden bazıları, değerleri daha ayrıntılı bir şekilde tanımlayarak kendinden sonraki düşünülere ilham kaynağı olmuşlardır. Bunlardan en bilinen İslam düşünürlerinden biri olan Farabi'ye göre değerler ne ifratta (aşırıya gitme, ölçüyü kaçırma) ne de tefritte (herhangi bir davranışta bir konuda aşağıda, geride kalma) olmalıdır. Değerler bu ikisinin ortasında yer almalıdır şeklinde açıklamıştır. Çünkü İslam düşünürleri değerlerin tanımını yaparken dengeli bir yaşamdan bahsetmişlerdir. Eğer değerler bu iki uç noktanın ortasında olursa nefis terbiye edilmekte ve denge sağlanmaktadır. Kindi ise değeri ikiye ayırarak tanımlamıştır. İlki insan nefsinde, diğeri insan bedeninde var olan iyi ve güzel huydur. İnsan bedeninde var olan değer adalet, insan nefsinde olan değer, hikmet, iffet ve necdettir. Kindi'nin bu yaptığı tanımlama ve sınıflama ondan sonraki birçok İslam düşünürünün değer kavramını tanımlarken başvurduğu önemli bir kaynak olmuştur (Özasma, 2018: 11-12).

Hilmi Ziya Ülken değerler konusu üzerinde açıklamalar yapan önemli bir düşündürdür. Ülken değerleri “bizim kendisine muhtaç olduğumuz, kendisini aradığımız, bizi tamamlayan bir şey” olarak tanımlamaktadır (Ülken, 2001: 201). Ona görefelsefenin en önemli üç probleminden biri değerlerdir. Bu üç problem değerler, varlık vebilgidir. Bunlar birbirleriyle bağlantılıdır ve birbirlerinden ayrı düşünülemez. Şöyle ki insana dair her şeyde ya bir şeyi değerlendiririz, sonucunda bir değer biçeriz ve değerlerioluştururuz, ya bir hakikati araştırır ve bulmaya çalışırız, ya da bir şeyin sadece varoluşunu tespit etmeye çalışırız. Bu açıklamadan hareketle Ülken değerler ile ilgili olarak şunları söylemektedir; bir şey varsa o şeyin değerinden bahsedebilmektedir. Çünküvar olan bir şeyin değeri olmaktadır. İnsan bu değerleri sezgi yoluyla kavramaktadır. Ülken'e göre sezgi, felsefe terimindeki manasında olduğu gibi içgüdüsel olarak içimize ve dışımıza tesir etmiştir. (Felsefede sezgi: gerçeğin dolaysız ve içgüdüsel olarak kavranmasıdır.) Bu yüzden değer ya duyulmakta ya da duygu yollarıyla yani sezgiyle ortaya çıkmaktadır.

Bir şey somut olursa değeri olmaktadır. Soyutlaştıkça o şey değerden uzaklaşmakta ve değerini yitirmektedir (Ülken, 2016: 197-198). Ülken değerler ile ilgili yaptığı bu açıklamalar neticesinde her insanın bir değerler dünyasında yaşadığını ve doğduğundan itibaren bir değerler hiyerarşisi oluşturduğunu ifade etmektedir. Bir bebek dünyaya geldiğinde var olan değerler içerisine doğmaktadır. Zamanla hazır bulunan bu değerlere katkıda bulunmakta, yeni değerler oluşturmaktadır. Bu şekilde büyüyen birey hazır bulduğu değerler ile kendi oluşturduğu değerler sonucunda kendi değerler dünyasını oluşturmaktadır (Sanay, 1986: 75).

Schwartz ve Bilsky yapılan tanımlamalardan yola çıkarak değerleri şu şekilde tanımlamışlardır; (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000: 60)

- Değerler, inançlardır. Ancak, tümüyle nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar; etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
- Değerler, bireyin amaçlarıyla (eşitlik gibi) ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hak birlik, yardımseverlik gibi) ilişkilidir.
- Değerler, özgül eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin, itaatkârlık değeri, işte ya da okulda, aileyle, arkadaşlarla ya da tanımadığımız kişilerle olan ilişkilerimizin tümünde geçerlidir.
- Değerler, davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.
- Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Sıralanmış bir değerler kümesi, değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur.

Değerler denildiğinde akla ilk gelen isimlerden biri Rokeach'tir. Rokeach'ın yaptığı değer tanımlaması en çok bilinen ve birçok düşünür ilham kaynağı olan bir tanımlamadır. Rokeach'e göre değerler, insanların hedefleri ve bu hedeflere ulaşmadaki davranış ve tutumları, yöntemleri ile ilgili olan inançlardır. Değerler ideal davranış tarzlarıdır. Bizim yaşam amacımız hakkındaki inançlarımızdır da denilebilmektedir. Her insanın sahip olduğu bir değer ve değerler sistemi vardır (Avcı, 2007: 18-19).

“Schwartz değeri, davranışların ve eylemlerin seçilmesinde, olayların ve kişilerin değerlendirilmesinde, davranışların ve eylemlerin açıklanmasında görev alan sosyal bir aktör olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte bireyin yaşamı içerisinde önemlilik düzeyi açısından değişkenlik gösteren ve bireye ışık tutan ilkeler olarak hizmet eden arzulanabilir amaçlardır” (Schwartz, 1999'dan akt. Koca, 2009: 63).

3.1. DEĞERLERİN İŞLEVLERİ

Değer tanımlarına bakıldığında değerlerin birçok işlevinin olduğu görülmektedir. Bu işlevleri kısaca şöyle özetlemek mümkündür; değerler toplumsal düzeni sağlamaktadır. Bireyler onaylanmayan, toplumsal değerlere aykırı kötü davranışlar sergilediğinde bir ceza uygulanmaktadır. Bu davranışın düzeyine göre hukuksal ya da toplumdan dışlanma, kınama gibi cezalar uygulanabilmektedir. Bu yüzden değerler insanların nasıl hareket etmesi gerektiğini gösteren yol haritalarıdır. Buradan hareketle diyebiliriz ki değerlerin toplum yaşamında insanların düzene ayak uydurmasını sağlama gibi önemli bir işlevi vardır.

Değerler toplumun devamlılığını sağlamaktadır. Toplumsal dayanışmayı, toplumsal bütünleşmeyi sağlamakta ve toplumdaki çatışmaları azaltmaktadır. Değerler bireylerin ihtiyaçlarını gidermede araç işlevini görmektedir. Değerler, insan davranış ve tutumlarını yönlendirmektedir. Değerler, bireye neyin iyi neyin kötü olduğunu, neleri yapmaları neleri yapmamaları gerektiği konusunda yol gösterici özelliğine sahip oldukları için, toplumdaki diğer bireylerin nasıl davranacaklarını, bir olay karşısında nasıl bir tutum sergileyeceklerini önceden sezme olanağı sağlamaktadır. Bu da değerlerin önemli işlevlerinden birisidir. Değerler bir kültürü diğer kültürden, bir toplumu diğer toplumdan ayırmaktadır. Bu anlamda değerlerin bir topluma kimlik kazandırdığını söylemek mümkündür (Avcı, 2007: 21).

Değerler bireylerin hedeflerine rehberlik etmektedir. Birey koyduğu hedef doğrultusunda değerler sayesinde kendinde cesaret ve mücadele etme gücü bulmaktadır. Aynı zamanda hedef belirleme de bireylerin neye ilgileri olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Birey bunların sonucunda değerli hedefler edindiğini düşünmekte ve buna göre hareket etmektedir. Değerler çoğu zaman bireyi olumlu, doğru, güzel şeylere yönlendirirken bazen de baskı aracı olabilmektedir (Fichter, 2012: 176). Şöyle ki bazı bölgelerde töre olarak adlandırılan kurallar vardır. (Töre, bir toplumda yazılı olmayan, eskiden beri süre gelmiş geleneksel kurallardır) Elbette bu kurallar toplumda bazen birleştirici, düzen sağlayıcı olurken bazen de hem ahlak kurallarına hem hukuk kurallarına uymayan davranış biçimlerinin gerçekleşmesine neden olabilmektedir. Örneğin, bazı bölgelerde bir ailenin iki erkek çocuğundan birisi evlenir ve bir süre sonra hayatını kaybederse o gelinle diğer erkek kardeş evlendirilmekteydi. Bu yapılan evlilik türüne sosyolojide Levirat denilmektedir. Bu evlilik türünün dinen yapılmasında bir sakınca olmadığını birçok ilahiyatçı açıklamıştır. Fakat her iki tarafın da bu evliliğe rızası olması gerekmektedir.

Ama çoğu zaman bu evlilikler evliliği yapan kişilerden ziyade ailenin kararıyla gerçekleşmektedir. Kişilerin bireysel tercihleri, söz hakları çok fazla dikkate alınmamaktadır. Bu örnekten anlaşıldığı gibi toplumun değerleri bireyleri bazı törelere uymaya zorlamakta, söz haklarını kullanmalarına engel olmakta ve baskı aracı olabilmektedir (Bağlı ve Sever, 2005: 2-13).

Değerler, bireylerin diğer bireyler ile ilişkilerini sağlamlaştırmasına yardımcı olurken toplumların huzur içinde yaşamasına da katkı sağlamaktadır. Değerlerin olmadığı bir toplumda ne düzenden ne huzurdan ne de toplumsal bütünlükten bahsetmek doğru olur. Değerleri olmayan toplumlar yetersiz, düzensiz, anarşinin hâkim olduğu bir toplum yapısına dönüşecektir (Kumbasar, 2011: 22). Değerler, toplumların ahlaki, hukuksal, ekonomik yönden ilerlemesine katkı sağlamaktadır. Eğer bir toplum kendi değerlerini bilmez ve onlara sahip çıkmazsa ahlaki yönden, ekonomik yönden vs. güç kaybetmekte ve diğer toplumların boyunduruğu altına girmek zorunda kalabilmektedir. Bir toplumda doğruluk, dürüstlük, alın teriyle para kazanmak gibi önemli değerler unutulur ve yerini emperyalist güçlerin aşıladığı az iş çok para, cimrilik, açgözlülük gibi değerler alırsa o toplum ahlaki yönden çökmeye başlamıştır demektir. Bu yüzden değerlerimizi bilmek ve sahip çıkmak toplumların ilerlemesine katkı sağlarken, bilmemek, önemsememek gerilemesine neden olabilmektedir (Aslanoğlu, 2005: 75).

Rokeach değerlerin işlevlerini şu şekilde sıralamaktadır:

- “Bireyi, sosyal konularda belirli bir pozisyonu almaya sevk eder.
- Bireyi, belirli bir politik veya dini ideolojinin bir değerine tercihi yönünde etkiler,
- Bireyin kendini sunmasında rehberlik eder,
- Bireyin kendini ve diğerlerini övmesi veya kusurlar bulmasında kriter rolü oynar,
- Karşılaştırma süresinde merkezi konumu nedeniyle bireyin kendini diğerleri kadar ahlaklı veya yeterli olup olmadığını değerlendirmesinde ölçü olarak kullanılır” (Rokeach, 1973’den akt. Bilgin 1995: 83-84).

Değerlerin işlevlerini daha da çoğaltmak mümkündür. Fakat değerlerin toplumdaki düzeni sağlama, birlik ve beraberliği devam ettirme gibi bütünleştirici işlevlerinin yanında çatışma gibi ayrıştırıcı olumsuz işlevleri de bulunmaktadır. Çatışmaların en bilinen örneği de kuşaklararası çatışmalardır. Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde kuşak çatışması sorununa geniş bir şekilde yer verilmiştir (Ersoy, 2015: 119).

3.2. DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ

Değerleri psikologlar, sosyologlar, felsefeciler, İslam düşünürleri birçok farklı açıdan tanımlarken, değerlerin daha derinlemesine incelenmesine ve daha net anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşündükleri için değerlerin özelliklerini de önemsemişler ve tanımlarında yer vermişlerdir.

Fichter değerlerin şu özelliklere sahip olduğu söylemektedir; “Değerler paylaşılr, ciddiye alınırlar, değerler coşkularla birlikte bulunur, kavramsal olarak diğer değerli nesnelerden soyutlanabilir.” Bu özellikleri kısaca özetlemek gerekirse değerler toplumdaki bireylerin çoğunluğu tarafından kabul edilmiş ve benimsenmiştir. Değerlerin paylaşılr olma özelliği sayesinde toplumsal yaşamda bir düzen olmakta ve çatışmalar önlenmektedir. Örneğin, toplumdaki birçok insanın kabul ettiği özgürlük, saygı, eşitlik, adalet gibi temel değerler hemen hemen herkesin istediği ve benimsediği değerlerdir. Bu yüzden de insanların bu değerleri kabul edip paylaşması toplumsal düzen için önemlidir. Değerlerin ciddiye alınma özelliği yine toplumsal refah ve düzen için önemlidir. Çünkü toplumdaki insanların çoğunluğu değerleri ciddiye alırsa bunun için mücadele eder, hayatına uygulamaya çalışır ve bunun bir gereksinim olduğunu düşünürler. Bu durumun toplumsal huzura katkı sağlayacağını bilmektedirler. Değerlerin coşkularla birlikte bulunma özelliği, tıpkı değerleri ciddiye alma özelliğinde olduğu gibi özellikle yüce değerler için mücadele etmekte, gerekirse bu değerleri korumak için savaşmakta ve hayatlarını feda etmektedirler. Değerlerin soyutlanabilirlik özelliğini ise şu şekilde anlamlandırılmaktadır; değerler, çoğunluğun aynı fikirde birleşmesi ve uzlaşması sonucunda anlam kazandığı için diğer şeylerden soyutlanabilirler (Fichter, 2012: 167).

Değerler birbirinden bağımsız değildir. Bir değer diğer değeri etkileyebilmektedir. Birbirileri arasında bir uyum vardır. Örneğin, sevdiğiniz bir insana daha çok saygı duyarsınız. Sevgi ve saygı değerleri birbirini etkilemektedir ve bu iki değer arasında bir uyum vardır. Değerler, genetik yoluyla insanlara geçen bir şey değildir. Kuşaktan kuşağa davranış ve tutumlarla, rollerle, tecrübe edilerek, taklit edilerek yazılı veya sözlü, ilk olarak aileden, sonra okul ve çevreden aktarılarak öğrenilmektedir (Şen, 2007: 8-9). Değerler tıpkı toplumlar gibi durağan değildir. Nasıl toplumlar sürekli değişmekteyse değerler de buna paralel olarak değişebilmektedir. Bu değişim aniden değil zaman içerisinde gerçekleşmektedir. Bundan yıllar önce herkes için önemli olan bir değer zaman içerisinde önemini yitirmiş yerini başka bir değer almış olabilir. Ya da zamanla bize yol haritası olan değerlerin önem sırası değişebilmektedir. Birinci sırayakoyduğumuz bizim

için en önemli olan değer ya da en son sıraya koyduğumuz daha az önemli olan değer davranışlarımızın da şekillenmesine neden olmakta ve önem verdiğimiz değerle davranışımızın tutarlı olması gerekmektedir. Yani bir bireyin, birinci sıraya koyduğu değer ne ise hayatında da yaptığı davranışların çelişmemesi beklenmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre bireylere bazı değerler verilmiş ve bunları önem derecelerine göre sıralamaları istenmiştir. O değerlerden bazıları zengin olmak, dindar bir insan olmak, iyi bir insan olmak vb. şeklinde kişilere sunulmuştur. Daha sonrabu kişilere “Elinizde çok güzel imkanlarınız olsa ne yapardınız?” diye bir soru sorulmuş ve iki yanıtta birini seçmeleri istenmiştir. Bu yanıtlardan birincisi; hayat zor ve garantisi olmayan bir süreç bu yüzden imkanlarımı sadece kendim için kullanırım, ikincisi; çok güzel imkanlarım olsa sevdiklerin için kullanırım şeklindedir. Zengin olmak değeri bir kişinin birinci sıraya koyduğu bir değer ise bu soruya verdiği yanıt “İmkanlarımı sadece kendim için kullanırım” olmuştur. Ya da bir başka kişinin önem verdiği değer iyi bir insan olmak ise kişinin de verdiği yanıt “İmkanlarımı sevdiklerim için kullanırım” olmuştur. Çünkü o kişiye göre iyi bir insan olmak başkalarını da düşünmektir, başkalarının mutluluğuyla mutlu olabilmektir. Bu araştırmadan anlaşılacağı üzere en çok önem verdiğimiz değer ne ise davranışlarımızın da o yönde olması beklenmektedir (Ersoy,2015: 103). Eğer bireyin önem verdiği değer ile davranışları eylemleri arasında bir tutarsızlık varsa birey o değere yeterince önem vermiyor demektir.

Özgüven değerlerin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır;

- “Değerler, toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır,
- Değerler, toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir,
- Değerler sadece bilinç değil, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır,
- Değerler, bireyin bilincinde yer eden ve davranışı yönlendiren güdülerdir” (Özgüven, (1998: 367).

Değerler, toplumun her alanından her kurumundan bireylere aktarılabilmektedirler. Değerler kişiden kişiye değişebilme özelliğine de sahiptir. Birisi için önemli olan bir değer bir başkası için önemli olmayabilir. Ya da herkesin değerler hiyerarşisi farklı olabilmektedir. Bir kişi için zengin olmak değeri en üst değer olabilirken, bir başka kişi için en üst değer mümin bir insan olmak olabilmektedir. Bu da değerlerin özellikleri arasında değerlendirilmektedir (Şen, 2007: 9). Değerler toplumda,

bireylerin zihninde, davranış ve tutumlarında rastgele, gelişi güzel var olmamışlardır. Değerler arasında bir düzen vardır. Birey değerleri bu düzene göre anlamlandırmakta, sıraya koymakta ve sınıflandırmaktadır (Ersoy, 2015: 97-99).

Değerler çift kutuplu olma özelliğine sahiptir. Değerlerin bu özelliğini ifade etmek için zıt değer kavramı kullanılmaktadır. Örneğin, hakikat değerinde doğru ve yanlış ölçütler değerlendirildiğinde doğru değerdir, yanlış ise zıt değerdir. Veya estetik değerlerde aynı şekilde güzel değerdir, çirkin ise zıt değerdir. Bu zıtlıkları ahlaki değerlerde, hukuki değerlerde de görmek mümkündür. İyilik-kötülük, adalet- zulüm gibi değerler hem değeri hem de zıt değeri ifade etmektedir (Sarı, 2013: 213).

3.3. DEĞER SINIFLANDIRMALARI

Değerler hayatımızın her alanında olan ve sosyal bilimlere konu olmuş önemli bir kavramdır. Hayatımızın her alanında olması, davranışlarımızın birçoğunu belirlemesi ve kapsamlı bir kavram olması sebebiyle farklı bakış açılarıyla tanımlanmıştır. Bu tanımlamalarda değerlerin farklı sınıflandırılmalarına neden olmuştur.

3.3.1. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Literatürde en çok bilinen sınıflandırmalardan birisi Rokeach'e aittir. Rokeach'ın değer sınıflaması birçok araştırmada değerleri ölçmek için kullanılan en önemli kaynaklardan biri olmuştur. Rokeach "hayat içerisindeki işlevsel özelliklerini dikkate alarak değerleri; Gaye Değerler ve Vasıta Değerler olmak üzere iki kısma ayırmaktadır." (Rokeach, 1973'den akt. Ersoy, 2015: 115). Bu değerlerin her biri içinde on sekiz değer belirlemiştir. Gaye değerler daha nesnel ve herkes için ulaşılması istenen değerlerdir. Vasıta değerler daha öznel ve değişebilen değerlerdir. Gaye (amaçsal) değerler, yaşamımızın gayesiyle, vasıta (araçsal) değerler bu gayeye ulaşmadaki davranış biçimlerimizle ilgilidir. Kısaca gaye değerler amaç, vasıta değerler araçtır. Rokeach her ne kadar değerleri bu şekilde iki sınıfa ayırsa da bunlar birbirlerinden farklı şeyler değildir.

Tablo 1. Rokeach'ın Değer sınıflaması

AMAÇSAL(GAYE) DEĞERLER	ARAÇSAL(VASITA) DEĞERLER
Rahat bir hayat	Hırslı
Heyecanlı bir hayat	Açık görüşlü olma
Başarma hissi	Yeteneklilik
Barış içinde bir dünya	Neşe
Güzellikler dünyası	Temiz
Eşitlik	Cesaret
Aile güvenliği	Affedicilik

Özgürlük	Yardıms severlik
Mutluluk	Dürüstlük
İç huzur	Hayal gücü kuvvetli
Gerçek sevgi	Bağımsızlık
Ulusal güvenlik	Entelektüel
Zevk	Mantıklılık
Kurtuluş	Sevecenlik
Özsaygı	İtaatkarlık
Sosyal onay	Kibar
Gerçek dostluk	Sorumluluk
Bilgelik	Öz-kontrol

Kaynak: Rokeach, 1973'den akt. Karababa, 2019

3.3.2. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Schwartz' da değerleri Rokeach'dan ilham alarak biraz daha geliştirmiş ve bu sınıflama zamanla en çok kullanılan değer sınıflaması olmuştur. Schwartz değerleri on gruba ayırmış ve bunların altına tüm dünyada geçerli olabilecek elli altı değer maddesi yerleştirmiştir.

Tablo 2. Schwartz'ın Değerler Sınıflandırması

AÇIKLAMA	DEĞER	KAYNAK
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerine denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, Toplumdaki görüntüyü koruyabilmek (insanlar tarafından benimsenmek)	Etkileşim Grup a

Tablo 3.(Devam) Schwartz'ın Değerler Sınıflandırması

Başarı (achievement): toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak,sözü geçen biri olmak (zeki olmak)	EtkileşimGrup
Hazcılık (hdeonism): bireysel zevke, hazza yönelim	Zevk, hayattan tat almak	Organizma
Uyarılım (stimulation): heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak	Organizma
Özyönelim (self-direction): düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak (kendine saygısı olmak)	OrganizmaEtkileşim
Evrenselcilik(universalism): anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak,toplumsal adalet, eşitlik, dünyada barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak (iç uyum)	Grup b Organizma
İyilikseverlik (benevolence): kişinin yakını olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, ananevi bir hayat, anlamlı bir hayat	Organizma Etkileşim Grup
Geleneksellik (tradition): kültürel ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerinikabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak (dünyevi işlerden el ayak çekmek)	Grup
Uyma (conformity): başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek	EtkileşimGrup
Güvenlik (security): toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek (bağlılık duygusu, sağlıklı olmak)	Organizma EtkileşimGrup
Not: organizma: Biyolojik organizma olarak bireylerin evrensel gereksinimleri; Etkileşim: Uyumlu bir toplumsal etkileşimin evrensel nitelikteki ön şartları; Grup: Grupların sorunsuz işlev göstermesi ve varlığını sürdürebilmesi için evrensel gereklilikler. a. Kültürler arası karşılaştırmalarda tutarlı sonuçlar vermediği saptanan değerler içerisinde belirtilmiştir. b. İnsanların asıl gruplarının dışındaki insanlarla ilişkiye geçtikleri, gruplar arası karşılıklı bağımlılığı kabul ettikleri ve doğal kaynakların kısıtlı olduğunun farkına vardıkları zaman ortaya çıktığı varsayılır		

Kaynak: Schwartz, 1994'den akt. Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000

Schwartz tarafından 1992 yılında geliştirilen bu ölçek 2001 yılında güncellenmiş ve ölçek Demirutku ile Sümer tarafından Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Demirutku ve Sümer'in 2010 yılında Türkçeleştirdiği Schwartz değerler ölçeği Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 4. Schwartz Değer Sınıflaması

Değer Tipi	Tanım
Güç	Sosyal statü, insanlar ya da kaynaklar üzerinde baskınlık kurma
Başarı	Sosyal standartlarca belirlenen kişisel başarı yönelimi
Hazcılık	Bedensel haz ve duyuşsal doyum arayışı
Uyarılma	Heyecan ve yenilik arayışı
Özyönelim	Bağımsız düşünme ve davranma eğilimi
Evrenselcilik	Bütün insanlar için anlayış, hoşgörü; insanların ve doğanın esenliğini koruma
İyilikseverlik	Bireyin yakın olduğu kişilerin esenliğini koruması ve güçlendirmesi

Tablo 5. (Devam) Schwartz Değer Sınıflaması

Geleneksellik	Kültürel ve dini uygulamalara ve anlayışlara saygı ve bağlılık
Uyma	Başkalarına zarar verebilecek veya toplumsal beklentilere aykırı dürtülerin ve davranışların Kısıtlanması
Güvenlik	Benlik, toplum ve ilişkiler için güvenlik ve istikrar arayışı

Kaynak: Demirutku & Sümer, 2010**3.3.3. Hilmi Ziya Ülkenin Değerler Sınıflandırması**

Hilmi Ziya Ülken değerleri “içkin değerler (teknik-sanat, fikir), aşkın değerler (ahlak, din), normatif değerler (dil, hukuk, iktisat) olarak üçe ayırmaktadır. Bu üç değer alanından birincisi duyular, ikincisi duyular ve duygulara, üçüncüsü onlar yardımı ile kavramlara dayanır” (Cihan, 2015: 138-139). Ülken’in Değer Sınıflaması Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 6. Hilmi Ziya Ülken’in Değer Sınıflaması

Değer Grupları	Açıklama
İçkin Değerler	Kavramlar, duygular ve eşya ile ilişkilerden doğan ve bilinçli çevrelenen, inanmadan daha çok bilmenin hâkim olduğu değerlerdir. Bu değerlerin bir kısmı, değer vermenin öznesi durumundaki bilincin eşya ile ilişkisinden doğan değerlerdir (teknik değerler). Bir kısmı, duyguya ve duyuşa bağlı kavradığımız şeylerle ilgili olarak ortaya çıkan sanat değerleridir ve yine bir kısmı temelini doğrudan doğruya şuurun verilerinde bulan düşünce(bilgi) değerleridir.
Aşkın Değerler	Kişiler arası ilişkilerden meydana gelirler. Bireyin sosyal çevresiyle etkileşmesinden doğan değerler, kişiler arası değerlerdir; bilgiden çok inanma üzerine kuruludur. Bu değerler ahlak ve dindir.
Normatif Değerler	Kişilerden doğan sözler, şeyler ve eylemlerin birbirleriyle değişiminden doğan değerlerdir ki; eylem, eylem ile karşılaştırılınca ölçü hukuk olur; söz, sözle değiştirilince ölçü dil olur; eşya, eşya ile değiştirilince ölçü iktisat olur. Bu değerler de normatif değerlerdir.

Kaynak: Yıldırım, 2020**3.3.4. Erol Güngör’ün Değer Sınıflandırması**

Güngör (1998: 86) “değerleri ahlaki, dini, siyasi, estetik, teorik-bilimsel, iktisadi ve sosyal değer” olmak üzere yedi sınıfa ayırmaktadır. Bu sınıflamaya da on dört tane değereklemiştir.

Tablo 7. Erol Güngör’ün Değer Sınıflaması

Değer Sınıflamaları	Temsil Ettiği Değerler
Ahlaki Değerler	Yalansız bir dünya Vicdan huzuru
Dini Değerler	Öbür dünyayı kazanmak, Günahlardan arınma
Siyasi Değerler	Eşitliğin sağlanması, Hürriyet için mücadele
Estetik Değerler	Her şeyin ölçülü ve ahenkli olması, Güzelliklerle dolu bir dünya
Teorik-İlmi Değerler	Bütün gerçeklerin bilinmesi, Cahillikten arınmış bir dünya
İktisadi Değerler	Ekonomik bağımsızlık, Konforlu bir hayat
Sosyal Değerler	Gerçek dostluk, İnsanlara yardım

Kaynak: Güngör, 1998

3.3.5. Spranger'in Değerler Sınıflandırması

Spranger değerleri teorik, ekonomik, estetik, sosyal, politik, dini değerler şeklinde sınıflandırmıştır. Teorik Değerler; “Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirici düşünceye önem verir.” Teorik değere sahip kimseler iyi anlamda bile olsa önyargıdan uzak tamamen araştıran, gözlem yapan ve eleştirel bakabilen (örnek; bilim adamları, filozoflar) kimselerdir. Ekonomik değerler; bu değere sahip kişiler daha çok maddiyata önem veren kişilerdir. Bu kişiler için bireye faydalı olan önemlidir. Estetik Değerler; “Estetik insan en yüksek değeri form ve ahenkte görür. Her bir tecrübe zarafet, simetri veya uygunluk açısından değerlendirilir.” Bu kişiler sanatın insanlar için çok kıymetli olduğunu ve var olması gerektiğini düşünmektedirler. Sosyal değerler; bu değere sahip kişiler için insan sevgisi en önemli şeydir. Temelinde bencillik yoktur. Yardımseverlik, sadakat, adalet, kendinden çok başkalarını sevmeye gibi duygular ön plandadır. Bu değere sahip kişiler genellikle kibar ve sempatik kişilerdir. Politik değer; “Kişisel güç, etki ve şöhret her şeyin üzerindedir ve esas olarak kuvvetle ilgilidir” (Akbaş 2004’den akt. Koca, 2009: 64). Dini değer; bu değere sahip kişiler için en önemli şey dindir. Bu kişiler dünyevi şeyleri önemsemez, gerekirse bu uğurda onları feda edebilirler” (McKeachie, 1966’dan akt. Ünal, 1981: 20-21).

3.3.6. Fichter’ in Değer Sınıflandırması

Fichter değerleri kültür, toplum ve sosyal kişilik gibi kavramları temel alarak kendine göre değerleri zorlayıcılık derecelerine göre değerler, süreklilik gösteren değerler ve kurumsal işlevlerine göre değerler olmak üzere üç sınıfa ayırmaktadır (2012: 173-175):

1. Zorlayıcılık derecelerine göre değerler, bireylerin sosyal kişiliğini etkileme derecelerine göre oluşturulan değerlerdir. Bu grupta yer alan değerleri birey kendi isteğiyle kabul eder ve birey için önemlilik açısından en uçta yer alan değerdir. Bu değerleri birey yerine getirmediğinde kendini suçlu hissetmektedir. En uçta yer alan bu değerler net çizgileri olan değerlerdir. Bu yapılmalı ya da yapılmamalı ortası yoktur. Örneğin, vatanseverlik, tek tanrı inancı yapılması gereken değerler içerisinde yer almakta ve olumlu değerleri ifade etmektedir. Çok tanrıcılık, vatana ihanet, bayrağa saygısızlık yapılmaması gereken değerler içerisinde yer almakta ve olumsuz değerleri ifade etmektedir. Bireyin daha az önem verdiği değerleri yapmak zorunda ya da yapmamak zorunda değildir. Daha az önemli olan değerler genellikle günlük hayatta alışkanlıklarımız neticesinde uyduğumuz değerler olabilmektedir. Birey bunlara

uymadığında suçluluk, utanma duygusu, toplum tarafından dışlanma gibi ciddi durumlarla karşılaşmamaktadır.

2. Süreklilik gösteren ortaklaşa değerler, bu değerler daha çok toplumla ilişkisi olan değerlerdir. Toplumdaki bireylerin ya da grupların ilişkileri için, işlerin yerine getirilmesi için ortaklaşa çalışmayı mümkün kılan değerlerdir. Bu değerler toplumsal düzen ve devamlılık için önemli olan değerlerdir. Bu değerler sürekliliği sağlarken, sürekliliği olumsuz etkileyen anti değerler de bulunur ve bunlar toplumdaki değer çatışmalarını oluşturmaktadırlar.

3. Kurumsal işlevlerine göre değerler ise toplumun kültürüyle ilişkilendirilen değerlerdir. Toplumun içerisinde önemli kurumlar vardır. Bunlar aile kurumu, eğitim kurumu vs. olabilmektedir. Birey bu kurumlara ait değerleri uzunca bir süre yapmaya devam ederse o değerle özdeşleşmektedir. O değer artık o kurumun bir parçası olmakta, bireyler yaşantılarında uymaları gereken değerler olduğu bilmekte ve ona göre hareket etmektedirler. Davranış ile değer ne kadar birlikte uyum içerisinde devamlılığını gösterirse artık o değerın kurumsallaştığını söylemek mümkündür. Bu kurumsallaşan değerler özüksendığı için o kurumun daha kolay ve basit bir şekilde işlemesine katkı sağlamaktadır.

3.3.7. Diğer Değer Sınıflandırmaları

Sosyolojide değerler; bireysel ve sosyal değerler olarak sınıflandırılır. Bireysel değerler bireylerin davranışlarını şekillendiren, bireyi birey yapan özelliklerinin gelişmesine katkı sağlayan değerler olarak tanımlanmaktadır. Bu değerler bireyde yeterince gelişmemiş ise ileri yaşamında kişilik problemlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Sosyal değerler ise, bir toplumun varlığını devam ettirebilmesine ve bireylerin düzen içinde yaşamasına, çatışmaları engelleyici özelliklere sahip olmasına katkı sağlayan değerlerdir. Bu değerler toplumdaki bireylerin ortak duygularını, menfaatlerini yansıtan ölçütlerdir. Sosyal değerler zaman içerisinde toplum tarafından ortaklaşa belirlenmiş ve kabul edilmiş değerlerdir. Sosyal değerler gelenekleri, görenekleri, örf ve adetleri, toplumsal kuralları kapsamaktadır (Gökdere & Çepni, 2003: 97).

Bir başka sınıflamaya göre değerler; evrensel değerler, toplumsal değerler ve bireysel değerler şeklinde ayrılmıştır. Evrensel değerler; herkesin kabul ettiği ve onayladığı değerlerdir. Bu değerler sadece Türkiye’de değil dünyanın her yerinde

önemlidir. Birini haksız yere öldürmek kötü bir eylemdir ve her toplumda bir hukuksal cezası vardır. Bunun yanında sembolik değerlerimiz de evrensel değerler içerisinde yer almaktadır. Örneğin, bayrak bir toplumun en önemli sembollerinden biridir. Her toplum için anlamlıdır ve her toplumda hemen hemen aynı duyguları uyandırmaktadır. Toplumsal değerler; bir toplumun benimsediği değerlerdir. Bu değerler toplumdan topluma, kültürden kültüre değişiklik gösterebilmektedir. Bu değerler o toplumda birlikte yaşayan insanlara faydalı olan, iyi, güzel davranışlara yönlendiren ölçütlerdir. Örneğin, bizim kültürümüzde yaşlılar kıymetlidir ve otobüste yer vermek hoş karşılanan bir davranıştır. Bu değer bizim kültürümüzde anlamlıdır. Fakat farklı bir kültürde yaşlılara yer vermek anlamsız gelebilmektedir. Bireysel/kişisel değerler; hayatımız boyunca edindiğimiz tecrübeler, hassasiyetler, bizim için önemli olan her şey bireysel değerlerimizdir (Demir, 2020: 9-10).

Değerler asli değer, faydacı değer, nesnelci değer, öznelci değer şeklinde sınıflandırılmaktadırlar; Asli değer, bir şeyin bizatihi kendinden kaynaklanan değere verilen isimdir. İnsan olma herhangi bir durumdan bağımsız olarak bir değerdir. Faydacı değer, bir şeyin faydası nispetinde değerdir. Buna araçsal veya faydacı değer de denilmektedir. Bir şey istenilen sonuçları ortaya koymada ne kadar işlevsel ise o kadar değerlidir. Nesnelci değer, kişiden kişiye ve kültürden kültüre değişmeyen değerlerdir. İyilik, güzellik, doğruluk neye karşılık geldiği sorgulanmaksızın tüm dünyada bir değerdir. Öznelci değer, kişiden kişiye veya kültürden kültüre değişen değerdir (Demir, 2020: 10).

Horne' ye göre değerler içsel ve araçsal olarak iki sınıfa ayrılmaktadır. Onagöre, hayatta edindiğimiz tecrübelerden bazıları kullanılsın ya da kullanılsın, bir fayda sağlasın ya da sağlamasın varoluşu itibari ile değerlidir ve bunları bireyler hissetmektedirler. Horne, bu değerleri içsel değerler olarak tanımlamaktadır. Araçsal değerler de edindiğimiz tecrübeler varoluşu sebebiyle değerli değil, bizi amaca götürdüğü için değerlidir. Araçsal değerleri faydacı bir bakış açısıyla değerlendiren tanımlamaktadır (Horne, 1927'den akt. Ünal, 1981: 1).

Değerler konusu felsefenin de önemli konularından biri olmuştur. Hatta değer kavramı anlamını felsefeden almıştır. Metafizikçi W. Windelband felsefeyi açıklarken değer kavramına vurgu yaparak bir tanımlama yapmıştır. Değerler Sokrates, Platon, Aristoteles, Kant gibi birçok filozofun üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur.

Felsefe tarihinde değerler şu şekilde sınıflandırılmıştır;

- “Hazcı(hedonist) değerler: (olumlu: haz; olumsuz: acı)
- Bilişsel değerler veya bilgi değerleri: (olumlu: doğru; olumsuz: yanlış)
- Ahlaki değerler: (olumlu: iyi; olumsuz: kötü)
- Estetik değerler: (olumlu: güzel; olumsuz: çirkin)
- Dinsel değerler: (olumlu: sevap; olumsuz: günah)” (Özlem, 2002’den akt. Özensel, 2003: 218).

Değerler üzerine birçok çalışma yapmış felsefeci Max Scheler değerleri olumlu değerler ve olumsuz değerler şeklinde iki ana sınıfa ayırmış ve bir hiyerarşik sıraya koymuştur. Oluşturduğu hiyerarşik sıralamalardaki değerleri de dört gruba ayırarak değer sınıflamasını genişletmiş ve daha da netleştirmiştir. Birinci gruptaki değerleri “Dirimsel Değerler” olarak adlandırmıştır. Dirimsel kelime manasıyla yaşamsal demektir ve bu değerler en temel değerlerdir. Gerek toplum için gerekse birey için toprak gibi hava gibi su gibi olmazsa olmaz değerlerdir. Nefes almak, konuşmak bu gruptaki değerler içerisine girmektedir. Scheler ikinci gruptaki değerleri “Duyusal Değerler” olarak adlandırmaktadır. Bu gruptaki değerler hoş olan-hoş olmayan, yararlı olan-yararlı olmayan vb. gibi değerlerdir. Scheler üçüncü gruptaki değerleri “Tinsel Değerler” olarak adlandırmaktadır. Bu gruptaki değerlere kültür değerleri de denilebilir. Tinsel değerler de kendi içerisinde üçe ayrılırlar; estetik değerler, ahlaki değerler ve bilgi değerleri. Estetik değerler; güzel, çirkin vb. Ahlaki değerler; adalet, eşitlik, haksızlık vb. Bilgi değerleri; hakikat vb. Scheler dördüncü gruptaki değerleri “Mutlak Değerler” olarak adlandırmaktadır. Bu gruptaki değerler kutsal değerlerdir ve en yüksek değerler grubunu oluşturur (Bircan ve Kalın, 2019: 41).

İslam düşünürlerinden Farabi değerleri iki sınıfa ayırmıştır. Bunlar ahlaki değerler ve akli değerler şeklindedir. “Hikmet, zekâ, akıl gibi değerleri akli değerler olarak değerlendirmiş; cömertlik, iffet, şecaat (yürekli, yiğitlik) gibi değerleri ise ahlaki değerler kısmında açıklamıştır” (Farabi, 1961’den akt. Özasma, 2018: 11-12). Değerler yaşama sahası, hayatın niteliği açısından dört bölüme ayrılmıştır. Bunlar;

- 1.“Fiziki-Biyolojik Değerler: Organizma, görünüş, sağlık, enerji, tekâmül, dayanıklılık ve kabiliyet.
2. Sosyal-Psikolojik Değerler: doğruluk, idare, dürüstlük, özgürlük, bütünlük.
3. Aile Hayatı Değerleri: fedakârlık, merhamet, sadakat, bağımlılık, saygı,

sorumluluk.

4. Sosyal Hayat Sahası Değerleri: devamlılık, idealler, gelenek, adalet, kurallara riayet, saygınlık, miras olarak sınıflanmaktadır” (Leichtentritt vd. 2001’den akt. Ersoy, 2015: 113).

Değerler konusu birçok bilimin önemli bir konusu olması ve hayatın hemen hemen her alanında var olması bakımından araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Farklı şekildeki tanımlamalar değerlere farklı bakış açıları getirmiş ve her bilimci kendi alanına göre değerleri sınıflandırmıştır.

3.4. DEĞERLERE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

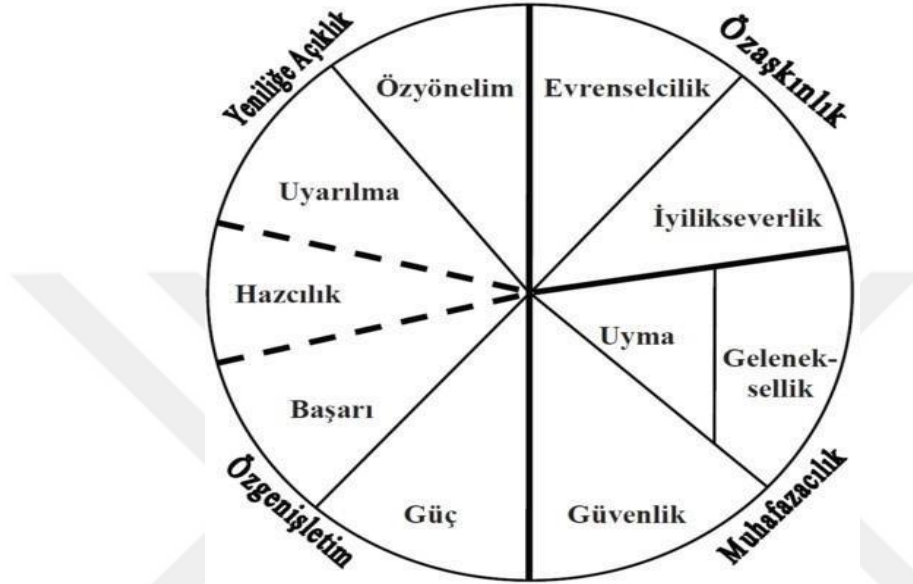
3.4.1. Schwartz’ın Değer Yaklaşımı

Schwartz’a göre değerler, bireyin hayatında onun için ne önemli sorusuna yanıt olan şeylerdir. Aynı zamanda değerler bireye yol gösteren, olayları değerlendirmesinde ona yardımcı olan, hayatı boyunca ona rehberlik eden hedeflerdir. Bu durum bazen bilinçli olurken bazen bilinç dışı olabilmektedir. Schwartz’a göre değerler, bireysel tercihlerimizden başlar ve evrensel boyuta kadar uzanmaktadır. Birey tek bir değere sahip değildir. Sadece bunlar bireyin yaşamında az ya da daha çok baskın değerler olarak kendini göstermektedir. Bu yüzden bir değer bireyde baskın olabilirken birden çok değerde baskın olabilmektedir. Bireylerin değerlere farklı öncelikler vermesinin, bazı değerlerin hayatında daha çok baskın olmasının sebepleri arasında yaşadığı çevre, biyolojik farklılıklar, farklı kültürlerin etkisi sayılabilmektedir (Schwartz, 1992’den akt. Karababa, 2019: 10).

Schwartz değerlerin üç insani ihtiyaçtan ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu söylediği üç ihtiyaçlar şunlardır; biyolojik ihtiyaçlar, toplumsal etkileşim sonucunda oluşan ihtiyaçlar ve toplumların devam etmesi için gerekli olan ihtiyaçlardır. Schwartz bu üç insani ihtiyaçtan yola çıkarak değerleri on farklı boyutta incelemiştir. Bunlar daha öncede tablo halinde vermiş olduğumuz; güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz-yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlidir. Schwartz bu on değeri 2012 yılında tekrar güncellemiş ve dokuz değer daha ekleyerek ölçeğini daha da genişletmiştir. Bu dokuz değer yeni, farklı değerler değildir. Bu değerler önceden oluşturduğu on değeri daha da detaylandırarak alt başlıklara ayırmasıyla oluşmuş ve on dokuz değere çıkarmıştır. Örneğin güvenlik değerini, kişisel ve toplumsal güvenlik değeri şeklinde iki alt başlığa ayırmıştır (Güvenlik- kişisel, Güvenlik- toplumsal gibi.). Bu

şekilde değerlerin bazılarını alt başlıklara ayırarak değerlerin açıklamalarını daha da netleştirmek istemiştir. Schwartz bu değerlerin birbirinden bağımsız olmadığını ifade etmektedir. Bu değerler birbirleriyle etkileşim halindedir. Bir değer diğer değerle etkileşime girerek bir üstteki değeri oluşturmaktadır (Devos vd., 2002’den akt. Karababa, 2019:10-11). Schwartz’ın değerler arasındaki kurduğu ilişki Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1: Schwartz’ın Değerler Şeması

Kaynak: Schwartz, 1996’dan akt. Demirutku & Güngör, 2017

Schwartz bu on değeri karşılıklı zıtlık ve uyumluluk olup olmadığına göre iki ana boyutta gruplandırmıştır. Zıt gruplardaki değerler arasında negatif, aynı gruptaki değerler (buna komşu gruplarda diyebiliriz) arasında ise pozitif bir ilişki vardır. Bu iki ana gruptan ilki “Özdeşleşim (Kendini Aşma)-Özgenişletim (Kendini Geliştirme)”, ikinci ana grup ise “Muhafazacılık-Yeniliğe Açıklıktır”. İlk grupta yer alan Özdeşleşim değeri Özgenişletim değerinin karşısında yer almakta, evrenselcilik ve iyilikseverlik değerlerinden oluşmaktadır. Özgenişletim değeri ise başarı ve güç değerlerinden oluşmaktadır. İkinci grupta yer alan Muhafazacılık değeri Yeniliğe Açıklık değerinin karşısında yer almakta ve uyma, güvenlik, geleneksellik değerlerinden oluşmaktadır. Yeniliğe Açıklık değeri ise uyarılma ve Özyönelim değerlerinden oluşmaktadır. Şekilde görülen Hazcılık değeri hem Yeniliğe Açıklık hem de Özgenişletim değerleri içerisinde yer almaktadır. Yukarıdaki şekilde yan yana/komşu olan değerler uyumluluğun, karşı karşıya olan değerler ise zıtlığın göstergesidir. Örneğin Muhafazacılık değerine sahip kişi değişimi istememektedir. O mevcut düzeni, gelenekleri korumaktan yanadır. Bu yüzden ana değer ile onun alt değerleri arasında bir uyum söz konusudur (Schwartz, 2006’dan akt. Öztürk ve Ünal, 2019: 63).

Şekilde görülen temel zıtlıklara da örnek verecek olursak “bireysel başarının sürdürülmesi (başarı değeri) ve aynı zamanda başkalarını düşünme (evrenselcilik değeri) arasındaki gerilimdir ki bu zaten kavramsal olarak da desteklenebilecek evrensel bir değer çelişkisidir” (Schwartz, 1990’dan akt. Gümüş, 2009: 20). Bu örnekte olduğu gibi karşılıklı değerlerde bir uyumdan ziyade çatışma söz konusudur.

3.4.2. Hofstede’in Değer Yaklaşımı

Hofstede değerler ile ilgili görüşlerinin kültür kavramıyla birlikte açıklamaktadır. Hofstede göre her insanda zihinsel bir program vardır. Değerler ve kültür bu zihinsel programda kayıtlıdır. Şöyle ki, değerler bireyin yaşamında belli bir durumla karşılaştığında nasıl davranması gerektiğini önceden kestirmesine yardımcı olmaktadır. Bireyin olaylar karşısında nasıl davranması gerektiğini kestirebilmesinde bireyin sahip olduğu özellikler ve içinde bulunduğu durum etkili olmaktadır. Ona göre bir birey belli durumlarla karşılaştığında aynı tepkiler vermektedir. Bu durum her bireyin sahip olduğu onda sabit bir şekilde bulunan zihinsel programla ilgilidir. Hofstede değerlerin bu zihinsel programda kayıtlı olduğunu ve birey bir durumla karşılaştığında nasıl davranacağını önceden kestirebilme imkânı bulduğunu ifade etmektedir. Hofstede bireylerin değerleri üç şekilde aldığını ifade etmektedir. Birincisi birey değerleri kalıtsal (soydan sürüp gelen) yolla, ikincisi birey değerleri toplumsal yolla, üçüncüsü birey değerleri bireysel etkileşim yoluyla almaktadır. Hofstede her bireyin farklı değer yargılarının olduğunu, bu yüzden bireylerin aynı duruma farklı tepkiler verdiğini, farklı seçimler yaptığını söylemekte ve bu durumun normal olduğunu vurgulamaktadır. Bu şekilde farklılıkların olmasını yine herkesin zihinsel program yapısının farklı olmasıyla açıklamaktadır (Hofstede, 1980’den akt. Karababa, 2019: 13).

Hofstede’in zihinsel program diye adlandırdığı şey soyut bir ifadedir. Zihinsel program bireylerin beyin hücrelerinde fiziksel olarak kayıtlıdır. Soyut olduğu için bireyler zihinsel programı görmemektedir. Ancak bireyin verdiği tepkiler sonucunda farkına varılmaktadır. Hofstede bireylerde bulunan bu zihinsel program kendisine özgü olabildiği gibi başkalarınıninkiyile de benzer olabilmektedir. Ağlamak, gülmek, mutlu olmak, kızmak gibi tepkiler tüm insanlık için ortak tepkilerdir. Hofstede değerlerin davranışlarımızın oluşmasına katkı sağladığını ifade etmektedir. Bu oluşumu yön ve yoğunluk kavramlarıyla açıklamaktadır. “Yön, değerlerin iyi veya kötü olarak sınıflandırılmasını, yoğunluk ise değerlerin kabullenilmesinin belirtmektedir” (Hofstede, 1980’den akt. Karababa, 2019: 13).

Hofstede'ye göre değerler, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren, yaşamının ilk yıllarında programlanan şeylerdir. O değerlerin birbirleriyle sürekli bir etkileşimde olduğunu ve değerlerin birleşerek bireyin değerler sistemini oluşturduğunu ifade etmektedir. Hofstede bireyin ahlaki karar verme sürecinde kültürel boyutların etkisinin olduğunu söylemektedir. Bunlar; güç aralığı(mesafesi), erillik-dişilik, bireycilik ve toplumculuk, belirsizlikten kaçınma boyutlarıdır. Güç aralığı; bir toplumu oluşturan bireylerin ve örgütlerin hiyerarşiye verdikleri önem neticesinde davranışlarının nasıl değişebileceğine, toplumun üyeleri arasında gücün eşit dağıtılmadığına olan inançlarıyla ilgilidir. Güç aralığının azlığı ya da çokluğu insan davranışlarını etkilemektedir. “Gücün bir toplumun bireyleri arasında neden olduğu mesafe o toplumun değer ve normlarına bağlılıkları seviyesinde gerçekleşmekte ve toplum tarafından güç düzeyindeki farklılıklar zamanla içselleştirilmektedir.” Bazı toplumlarda bireylerin gayreti, yeteneği, deneyimi ayrıcalık sayılmazken, bireyin iyi bir soydan geliyor olması, iyi eğitimler almış olması, belirli bir yaşta olması ayrıcalık sayılmakta ve bu durum güç aralığını arttırmaktadır (Özkul, 2007: 22).

Erillik-Dişilik, bu boyut toplumlardaki cinsiyete atfedilen roller ile ilgilidir. Bu boyut belirlenirken geçmişten beri süre gelen erkeklerin daha mantıksal ve sayısal, kadınların daha duygusal baskın değerlere sahip olduğu fikri göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Erkeklerle atfedilen başarı, para, rekabet gibi değerler baskınsa o toplumun mantıksal yönünün ağır bastığını, dişilere atfedilen samimiyet, iş birliği, saygı gibi değerler baskınsa o toplumun duygusal yönünün ağır bastığını göstermektedir. Bu şekilde bir toplumun hangi toplum türüne girdiğini de söylemek mümkündür. Bireysellik ve toplumculuk, bu boyut kişilerin ilişki-bağ durumuyla ilgili bir boyuttur. Eğer birey sadece kendi çıkarını düşünüyor, kendi başına hareket ediyor, kendi kanunlarını kendi koyuyor, özgür davranışlar sergiliyorsa bireysellik değerine önem veriyor ve davranışlarını ona göre şekillendiriyor demektir. Böyle toplumlar bireysellik sergileyen toplumlar olarak ifade edilmektedir. Eğer birey topluma uyuyor, kararları birlikte alıyorsa, kendinden çok toplumun çıkarlarını önemsiyorsa o birey toplumculuk değerine önem veriyor ve davranışlarını ona göre şekillendiriyor demektir. Böyle toplumlar ise kolektivist toplumlar olarak ifade edilmektedir. Bireyselliğin önemli olduğu toplumlarda kişiler arası ilişkiler zayıf, toplumsallığın önemli olduğu toplumlarda kişiler arası ilişkiler güçlüdür. Bireyselci ben duygusu hakimken kolektivist toplumlara biz duygusu hakimdir. Bu iki toplum tipinde de yaşayan bireylerin ona göre davranması

anormal karşılanmamaktadır (Özkul, 2007: 22; Ünalp, 2007: 98).

Belirsizlikten kaçınma, “bir topluluğun bilginin yeterli veya açık olmadığı karmaşanın ve değişimlerin belirsiz olarak geliştiği ortamlarda duyduğu tedirginliğin düzeyini ifade etmektedir. Bir toplumda yaşaya insanların belirsizlikten kaçınma eğilimleri yüksekse, hayatlarını kendileri açısından daha yaşanabilir hale getirmek için iş güvencesi, yazılı kurallar, kesin doğrulara yönelmeleri söz konusu olacaktır” (Özkul, 2007: 21). Hofstede bu sayılan kültürel boyutların bireyin düşünceleriyle, algılarıyla, davranış ve tutumlarıyla yakından ilişkili olduğunu söylemektedir.

3.4.3. Rokeach’ın Değer Yaklaşımı

Değerler ile ilgili önemli çalışmalar yapan, çalışmaları birçok araştırmada kullanılan, kendinden sonraki bilimcilere ilham kaynağı olan önemli isimlerden birisi de psikolog Milton Rokeach’dır. Rokeach’e göre değerler belirli davranış biçimlerini ve yaşam amaçlarını ifade etmektedir. Ona göre değerlerin bazı özellikleri vardır ki bunlar değerlerin daha net anlaşılmasında önemli bir yere sahiptirler. Rokeach değerlerin süreklilik özelliğinden bahsetmektedir. Ona göre değerler durağan olan, sabit kalan şeyler olsaydı o zaman toplumsal ve bireysel değişim de olmazdı. Tam zıttı olsaydı da yine toplumun sürekliliğinden bahsetmek mümkün değildi. Yani değerler durağan olmayan, sabit kalan şeyler olsaydı toplum varlığını devam ettiremezdi. Bu yüzden toplumlar kendi değişmezliklerini ve sürekliliklerini kendileri belirlemelidir. Ancak bu şekilde sosyal sistem kurulmakta ve devamlılık mümkün olmaktadır. “Toplumun zaman içerisinde kendisini değişmez/sabit görerek değişebilen yönlerini de kabullenmediği bir durumda değişimden söz edilemez. Bu yüzden Rokeach, yaşam değerlerinin değişmez özelliğe sahip olmaları gerektiğini ifade etmekle beraber değişen/değişebilen yönlerinin de olması gerektiğini vurgulamaktadır” (Rokeach, 1973’den akt. Özkul, 2007: 13).

“Rokeach’ın değerlerin göreceli olma özelliğinin de olduğunu ifade etmekte ve şu şekilde açıklamaktadır; “bir çocuk olgunlaşıp, geliştikçe bir değer diğer değerle çatıştığı sosyal durumlarda bulunacaktır. Örneğin, başarı için çaba harcamak mı veya dürüst olmak mı veya bağımsız hareket etmek mi; özsaygı için çaba harcamak mı veya sosyal olarak göze çarpmak mı daha iyidir? Gibi sorunlarla karşılaşabilmektedir. Birey gelişim sürecinde bu gibi durumlarla karşı karşıya kalarak deneyim kazanır ve değerler öncelik sırasına göre değerler sistemindeki yerini alır” (Karababa, 2019: 13).

Rokeach ilk kez değerlerin din ile ilişkisini sistemli bir şekilde açıklamakta ve

değerlerin kalıcı inançlar olduğunu ifade etmektedir. Rokeach buradan hareketle inançları tanımlayıcı inançlar, değerlendirmeci inançlar ve yasaklayıcı inançlar şeklinde üç gruba ayırmaktadır. Tanımlayıcı inançlar, bir şeyin doğru veya yanlış olduğunu gösteren inançlardır. Değerlendirmeci inançlar, inancın objesinin iyi ya da kötü şeklinde değerlendirme yapan inançlardır. Yasaklayıcı inançlar, davranışlarımızın amaç ve araçlarının istenir olup olmadığını gösteren inançlardır. Bu tanımlamalara göre Rokeach değerlerimizin örf ve adetlerle yaşamımıza aktarıldığını bu yüzden de değerlerin üçüncü inanç türüne girdiğini ifade etmektedir. Üçüncü inanç tipiyle bireyler davranış şekillerinin ve amaçlarının arzu edilir/istenir olup olmadığı konusunda karar verebilmektedirler. Rokeach bu inanç tipinden hareketle bireyin sahip olduğu belli bir değerinin olduğunu göz önüne alarak bireyin tercih ettiği hedefleri amaç değerler, bireyin tercih ettiği davranış kalıplarını ise araç değerler olarak iki kategoride sınıflandırmaktadır. Amaç değerler, bireyin hayatta ulaşmak istediği durumu göstermektedir. Araç değerler ise bu amaç değerlere ulaşmak için başvurduğu aracı değerleri ifade etmektedir (Rokeach, 1973'den akt. Keskin, bt: 130).

Rokeach, değerlerin üç boyutu olduğunu ifade etmektedir. Bunlar; değerlerin bilişsel boyutu, duygusal boyutu ve davranışsal boyutudur.

“Kişinin davranışlarını ve tercihlerini sahip olduğu değerler çerçevesinde sergileyerek hedeflerine ulaşmaya çalışması bilişsel boyutu temsil etmektedir. Bir değer kendisiyle ilgili bireyin duyularında oluşan hisleri duygusal boyutla ilişkilidir. Davranışsal boyut ise, değerlerin davranışlara rehberlik ve arabuluculuk yapma özelliği ile ilgilidir” (Rokeach, 1973'den akt. Karababa, 2019: 9).

3.4.4. Maslow'un Değer Yaklaşımı

İhtiyaçlar hiyerarşisi denildiğinde akla gelen isim Maslow'dur. Maslow insanların var olduğundan bu yana kendisinden başka bir otoriteye ihtiyaç duymadan doğal ve psikolojik değerler kümesini oluşturma arayışında olduğunu, zaman içinde bununla ilgili birçok teorelin geliştirilmeye çalışıldığını fakat birçoğunun başarı ile sonuçlanmadığını ifade etmektedir. Fakat Maslow son yıllarda yapılan araştırmalarda hayvanlar üzerinden yola çıkılarak tüm canlıların kendilerine yararlı olabilecek yiyecekleri, ihtiyaçları seçme eğiliminde olduklarının deneylerle kanıtlandığını ifade etmektedir (Maslow, 2001'den akt. Özkul, 2007: 9). Maslow teorisinde açıkladığı ihtiyaçlarla insanın tatmin olacağını ve potansiyelinin farkına varabileceğini söylemekte ve insanlar bilinçli olarak ya da farkında olmadan kendilerini gerçekleştirme için çabaladıklarını ifade etmektedir

(Carlton, 1995'den akt. Özkul, 2007: 9).

Maslow bütün canlıların kendilerini yönetebildiğini ve düzenleyebildiğini bu durumun da zamanla sürekli devam eden bir yapıya dönüştüğünü ileri sürmektedir. Ona göre insanın varoluş amacı, hedefleri arasında kendini geliştirme, sağlıklı bir yaşam vb. örnek gösterilebilmektedir. Maslow buradan hareketle sağlıklı bireyler ile hasta bireylerin seçimleri konusunda farklılıkların olduğunu ileri sürmektedir (Cozzolino vd., 2004'den akt. Özkul, 2007: 9). Maslow bu konuyla ilgili bir deney üzerinden örnek vererek değerler kuramına önemli bir katkı sağlamıştır. Maslow tavuklar üzerinden bir deney gerçekleştirmiştir. Bu deneyde tavuklara beslenme alışkanlıkları kazanma konusunda serbest bırakmış ve sonucunda kendileri için iyi olanı, yararlı olanı seçme konusunda farklılıkların olduğunu gözlemlemiştir. Kendisi için yararlı ve iyi olanı seçen tavuğun daha güçlü ve baskın olmaya başladığını, kötü seçimler yapan tavukların ise dahagüçsüz ve baskın olmadığını gözlemlemiştir. Daha sonra kötü seçim yapan tavuklara iyi seçim yapan tavukların beslenme şekilleri uygulandığında onların zaman içerisinde güçlendiğini gözlemlemiştir. Fakat hiçbir zaman kötü seçim yapan tavukların iyi seçim yapan tavuklara yetişemediklerini görmüştür (Maslow, 2001'den akt. Özkul, 2007: 10).

Maslow bu örnekten yola çıkarak insani değerler kuramında iki tip insanın varlığından bahsetmektedir. Bu insan tipleri gerçek hayatta iyi seçimler yapan ve kötü seçimler yapan insan tipleridir. Maslow, fiziksel veya psikolojik hasta olanların kötü seçimler yaptığını, fiziksel veya psikolojik yönden sağlıklı olanların ise iyi seçimler yaptığını ileri sürmüştür. İyi seçim yapanlar daha güçlüdür ve ön plandadırlar. Maslow bu görüşlerin hazcı değer ve faydacı etik kuramlarının özünü oluşturduğunu söyleyerek bu kuramlarında başarısız olduğunu ifade etmektedir. Maslow, bu farklılaşmaların insanların yapısal farklılıklarından kaynaklandığını ileri sürerek değerlerin bazılarının bütün insanlar için bazılarının ise belirli insanlar için geçerli olduğunu ifade etmektedir. Maslow temel gereksinimlerden oluşturduğu ihtiyaçlar hiyerarşisinin bütün insanlık için geçerli olduğunu ve bu değerlerin paylaşılan değerler olduğunu ifade etmektedir. Maslow bireye ait değerlerin, bireylerin yapısal farklılıklarına, kişiliğine, kültürüne, dünya görüşüne bağlı olarak meydana geleceğini ifade etmektedir. Maslow değerlerin gereksinimlere bağlı olarak ortaya çıktığını söylemektedir (Maslow, 2001'den akt. Özkul, 2007: 10-11).

“Maslow, tüm organizmaların kendilerini dışa vurmak yani işlevselliklerini ortaya koymak gibi bir özelliklerinin olduğunu, insanında kullanmak zorunda hissettiği

kapasitesinin bulunduğunu ve bu kapasitenin kullanılmasıyla birlikte değerlerin oluştuğunu ifade etmektedir. Maslow, kaslı bir kişinin kaslarını kullanmaktan hoşlanacağını ve kullandıktan sonra, öznel bir uyum içinde doyurucu bir işleyiş duygusunu tadarak kendini gerçekleştirebilme süresinde psikolojik açıdan sağlıklı bir ruhpotansiyeline ulaşacağını örnek olarak vermektedir. Kısaca söylemek gerekirse Maslow’a göre, kapasiteler ihtiyaçlardır ve aynı zamanda içsel değerlerdir, kapasiteler farklılaştığı miktarda değerlerde farklılaşacaktır” (Maslow, 2001’den akt. Özkul, 2007: 11).

Maslow, ihtiyaçların ve değerlerin öncelik ve güç bakımından hiyerarşik bir şekilde sıralandığını ve birbirleri arasında bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Örneğin yiyecek ihtiyacı sevgi ve güvenlik ihtiyacından daha güçlü ve yaşamsal bir ihtiyaçtır. Maslow’a göre temel ihtiyaçların giderilmesi kendini gerçekleştirme ihtiyacına basamak olduklarını ifade etmektedir. Çünkü bütün insanların ulaşmak istediği en büyük ve tek değer kendini gerçekleştirme değeridir. Maslow’a göre kendini gerçekleştirme ihtiyacı, bireyin kendi potansiyelinin farkına varmasını, bireyin tam anlamıyla insan olmasını ve bu durumu hayatına uygulamasını ifade etmektedir (Özkul, 2007: 12).

Maslow gereksinim değerleriyle ilgili bir başka durumdan daha bahsetmektedir. Ona göre insan içinde bulunduğu andaki ihtiyacı en önemli ihtiyacı gibi görmekte ve başka gereksinimlere ihtiyacı yokmuş gibi hissetmektedir. Fakat insan bu ihtiyacını giderdiğinde daha yüksek bir başka ihtiyacın ortaya çıkacağını ve bazı ihtiyaçların tatminine etki eden olumlu faktörlerin olduğunu ifade etmektedir. Şöyle ki; “Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki terimlerden saygı gereksiniminin tatmin edebilmesi için gelirin yüksek olmasının olumlu bir etkisi olacağı ifade edilmektedir. Çünkü gelirin çok olması yüksek yetki/seçim hakkı ile beraber etraflı/geniş bir kişisel değer anlamına da gelmektedir” (Malka ve Chatman, 2003’den akt. Özkul, 2007: 13). Maslow’un bu görüşlerinden hareketle değerlerin insan davranışlarını yönlendiren rehberlik eden ölçütler olduğunu düşünürsek, değerler bireylerin temel ihtiyaçlarını gidermede motivasyon kaynağı olmaktadır.

3.4.5. Graves’in Değer Yaklaşımı

Graves değerleri Maslow gibi hiyerarşik bir sistemde incelemiş, bireylerin yaşam biçimlerini ve değerlerini varoluşçu bir yaklaşımla ele almaktadır. “İnsan doğasını açık bir sistem olarak gören Graves değerlerin sistemden sisteme farklılık göstermesini sabit bir düzeyden diğer bir düzeye sıçrayarak gelişen insan yapısının her bir düzeye geçişinde

insanın tüm psikolojisinin yeni bir şekil almasına bağlar” (Ulubey, 2016: 26).

Graves her sistemin kendine özgü değerleri olduğunu ve bireyin bu sistemlerdeki denge durumunu sağladığında bir üst basamağa geçebileceğini ifade etmektedir. Ona göre her denge durumunda değerlerin yanında güdü, düşünce, duygusal tepki gibi psikolojik niteliklerde vardır. Eğer birey o düzeyde yeterliyse, başarıya ulaşmışsa dengeyi sağlamış, psikolojik olarak da kendini yeterli hissediyor demektir. Yani bireyin güdülere, düşünceleri, duygusal tepkileri, değerleri, davranış ve tutumları dengede olduğu düzeye uygun demektir. Eğer birey bir üst basamağa geçerken hem psikolojik olarak hem de denge durumunu sağlayamayacak durumdaysa o birey başarılı olamayacak, üst yapıya uyum sağlayamayacak ve bulunduğu düzeye geri dönecektir. Tam tersi birey her anlamda başarı göstererek denge durumunu sağlar ve üst yapıya uyum gösterirse bulunduğu düzeyde kendine uygun değer yargılarını oluşturmaya başlayacak, kendi varlığını devam ettirmek için gerekli önlemleri alacaktır. “Birey içinde olduğu varoluş düzeyine uygun bir değer sistemiyle ilgili bir yaşam biçimi geliştirmekte ve o doğrultuda hareket etmektedir. Graves, varoluş düzeylerini hiyerarşik yapı içerisinde yedi düzeyde sınıflandırmıştır; Tepkisel var olma, geleneksel var olma, ben merkezli var olma, özverili olma, materyalist olma, toplumsal var olma ve varoluştur” (Karababa, 2019: 13).

Tepkisel var olma da yaşamsal ihtiyaçları gidermek ilk ve en önemli önceliklidir. Bu düzeyde insanlar etraflarındaki her şeyin var olmak için bir tehdit olduğunu düşünürler ve korku duygusu baskındır. Bu duyguyla baş edebilmek ve temel ihtiyaçları karşılayabilmek için insanlar bir araya gelerek toplulukları oluşturmaktadırlar. Zamanla birlikte yaşamayı öğrenen insanın korku duygusu yerini güven duygusuna bırakmakta ve böylece zaman içerisinde tepkilere göre yeni değer sistemleri oluşmaktadır. Geleneksel var olma düzeyinde, bireyler soylarını devam ettirmek için mücadele etmektedir ve güvenlik değeri burada ortaya çıkmaktadır (Karababa, 2019: 12).

Ben merkezli var olma düzeyinde, birey artık kendi benliğinin farkına varmakta ve ego ilk defa bu düzeyde ortaya çıkmaktadır. Bende varım diyerek yaşamını sürdürmek için diğer insanlar üzerinde bir otorite kurmaya başlamaktadır. Ben merkezli bu düzeyde yeni düzeye uygun değerler şekillenmeye başlamaktadır. Özverili var olma düzeyinde, biz duygusu baskındır. Dini değerler, toplumsal değerler ön plandadır. Birey artık ahiret yaşamı için çalışma duygusuna yönelmektedir. Materyalist var olma düzeyinde, yine ben merkezli bir değer sistemi ortaya çıkmaktadır. Başarı, bilim, dünyayı keşfetme isteği materyalist bilinci oluşturmaktadır. Bu düzeydeki baskın değerler arasında rekabet, güç,

şan şöhret, para, statü, bilimsel olma durumu sayılmaktadır (Karababa,2019: 13)

Toplumsal var olma düzeyinde, tekrar biz duygusu ve insani değerler ön plana çıkmaktadır. Bu düzeyde toplum, toplumdaki tüm canlılar önemlidir ve onları koruma düşüncesi vardır. Bu düzeyin baskın değerleri arasında iç huzur, iletişim, saygı, hoşgörü vb. değerler sayılmaktadır. Varoluş düzeyinde ise, başkaldırı söz konusudur. Toplumun çıkarı, kendilerinden önceki sistemlerin değerleri ve bu değerlerin katkıları, otoritenin kullanımı, farklı değerlere saygı gibi değerler reddedilmektedir (Karababa, 2019: 13).

Değerler insanın var olmasıyla ortaya çıkmış bir kavramdır. İnsanlar tarafından kabul göre, arzı edilen hedefler ve amaçlar, maddi ve manevi, iyi ve kötü, olumlu ve olumsuz her türlü içselleştirilen, insanların hayatlarında etkin bir şekilde varlık gösteren şeylerdir. Toplamlar varlıklarını devam ettirebilmek için değerlere ihtiyaç duymaktadırlar. Hatta burada çift yönlü bir etkiden bahsetmek mümkündür. Toplamlar varlıklarının devamı için değerlere ihtiyaç duyarken değerlerde anlam kazanabilmesi ve aktarılabilmesi için topluma ihtiyaç duymaktadır. Öyle ki toplumun olmadığı bir yerde değerlerden bahsedilemez. Bu yüzden bu bölümde öncelikle toplum kavramı açıklanmış çeşitli tanımlara yer verilmiştir.

Toplamlar durağan değil, sürekliliği olan ve değişen yapılardır. Bu değişme süreci toplamları daha iyi anlayabilmek için önemli ve üzerinde durulması gereken bir konudur. Nitekim toplumsal değişme kavramı da bu bölümde ele alınarak açıklanmıştır. Toplumsal değişim en genel haliyle sosyal yapının zaman içerisinde değişmesi ve farklılaşması şeklinde tanımlanmaktadır. Toplumsal değişme her şeyi etkilediği gibi toplumun değerlerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Değerler özellikle son yıllarda önemle üzerinde durduğu pek çok bilim tarafından araştırılan bir konudur. Yaşanan kuşak çatışmalarının, eski değerlerin yerini yeni değerlerin almasının, geleneksel birçok değerın önemini yitirmesine bağlı olarak toplumda bozulmaların yaşanmasının değerlerin araştırılmasına neden olduğu söylenebilir. Bu gibi sebeplerden yola çıkarak bu çalışmanın ana konusunu da değerler oluşturmaktadır. Değerler bu bölümde ayrıntılı bir şekilde araştırılmıştır. Aynı zamanda değer kavramını daha iyi anlayabilmek için değerlerin sınıflandırılmasına, özelliklerine, işlevlerine, yaklaşımlarına da yer verilmiştir. Ayrıca değerlerin, gelenek ve göreneklerin, kültürün aktarılmasında kuşaklar önemli bir yere sahiptir.

İKİNCİ BÖLÜM

KUŞAK, ÇATIŞMA VE KUŞAKLARARASI ÇATIŞMA KAVRAMININ ANALİZİ

1. KUŞAK KAVRAMININ TANIMI

Toplumlar var olduğundan bu yana bireylerin düşüncelerinin, değerlerinin, normlarının hayatlarında nasıl bir rol oynadığı birçok bilimci tarafından merak edilen bir konu olmuştur. Zaman içerisinde gelişen teknoloji, ekonomi, sanayi, kentleşme, politika, modernleşme gibi olgularla değerler kuşaklarda farklılık göstermiştir. Bu gelişmelerle kuşaklarda farklılık gösteren değerler zaman içerisinde çatışmaların artmasına sebep olduğu için ciddi bir araştırma konusu olmuştur.

Tüm toplumların genel bir sorunu olan kuşak çatışmaları ülkemizde özellikle sanayileşmeden sonra yavaş yavaş gün gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Fakat o dönemlerde konunun ciddiyeti fark edilememiş, tüm hatlarıyla ele alınamamış ve yeterli araştırmalar yapılmamıştır. Ta ki bir zamanlara damga vuran gençlik hareketlerine kadar. 1968 yılında öğrencilerin gerek politik gerekse ideolojik sebepler nedeniyle ayaklanması kuşaklar arası çatışma sorununun ciddiyetini ortaya koymuştur. Fakat burada da sorun tek yönlü ele alınmış gençlerin aile, eğitim, meslek gibi sorunları unutulmuştur. Yeterli önem verilmemesi ve çok yönlü bir araştırma yapılmaması gelinen nokta da kuşaklar arası başka sorunları da doğurmuştur (Tezcan, 1981: 1).

Kuşak kavramı, toplulukların kuşaklar bağlamında ele alınıp incelenmesi Antik Yunan ve Eski Mısır Uygarlığına kadar çok eski tarihlere dayanmaktadır. Toplumsal değişimlerin etkisiyle kavram evrilerek tarih boyunca birçok farklı şekilde tanımlanmış ve kullanılmıştır. Türk Dil Kurumu literatüründe kuşak kavramı toplumbilimi alanında “yaklaşık yirmi beş otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon” olarak tanımlanırken, felsefe alanında “Yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu” şeklinde tanımlanmıştır (TDK; Yılmaz, 2019). Marshall’a göre (1999: 439) kuşak, bir toplumda aynı zamanlarda doğan bireylerin oluşturduğu yaş gruplarını ve bir nesil ile diğer nesil arasında geçen zamanı dönemi ifade etmektedir.

Kuşak kavramını bilimsel olarak inceleyen ilk kişi Auguste Comte' tur. Comte ilk olarak 1830 ile 1840 yılları arasında yaşayan insanlar ile araştırmalarına başlamıştır. Comte, kuşaklar ile ilgili değişimlerin belirli sürede ortaya çıktığını, hareket ettirici bir güce sahip olduğunu, sosyal ilerlemenin bir kuşağın bilgi birikimini kendinden sonraki kuşaklara aktararak gerçekleştirebileceğini ifade etmiştir. Comte ilerleyen çalışmalarında ortaya attığı ilk görüşünü destekler şekilde gözlemler yapmış ve kuşakların kendi doğalarını keşfederken kendinden önceki kuşakların fikirlerinden, düşüncelerinden, değerlerinden, davranışlarından etkilendiğini ve örnek aldıklarını gözlemlemiştir (Leavitt, 2014'den akt. İlhan, 2019: 8).

Kuşak kavramıyla çok fazla ilgilenen ve literatüre çok büyük katkıları olan Alman Sosyolog Karl Mannheim, Comte' un kuşak kavramıyla ilgili söyledikleriyle benzer ifadeler kullansa da ona göre kuşak kavramının sadece yaş aralıklarıyla tanımlanmasının eksik ve yetersiz kalacağını ifade etmiş ve geniş kapsamlı bir tanım yapmıştır. Mannheim kuşak kavramını tanımlarken belirli yaş aralıklarında doğanlar ile sosyal etkenlerden etkilenen insanların üzerinde durmuştur. Mannheim kuşakları "hem benzer doğum yılları aralığını hem de gelişim yıllarında benzer sosyal ve tarihi açıdan önemli olayları paylaşarak tecrübe eden ve bu nedenle bir takım birleştirici unsur geliştiren bir grup" olarak tanımlamıştır (Mannheim, 1952'den akt. İlhan, 2019: 9).

Karl Mannheim toplumdaki kuşakların ortaya çıkmasına neden olan beş önemli unsurdan bahsetmiştir. Ona göre "1) Kültürel süreçte yeni üyeler ortaya çıkarken 2) zaman içinde önceki üyelerin sürekli yok olması 3) hangi kuşak üyesi olursa olsun üyelerinin belirli bir tarihsel sürecin sadece sınırlı bir dönemine tanıklık edebilmesi 4) bu nedenle birikmiş kültürel mirasın düzenli olarak aktarımının önem arz etmesi 5) bu aktarımın bir süreklilik içinde gerçekleşmesi" gerekmektedir. Bu unsurlar dikkate alındığında bir neslin sadece aynı yılları paylaşmasıyla değil, aynı zaman içerisinde benzer süreçleri yaşaması, tecrübeler edinmesi, tutum ve davranışlar sergilemesi, dünyaya ortak noktadan bakması bir kuşağı ortaya çıkarmaktadır (Mannheim, 1952'den akt. İlhan, 2019: 10).

Maurice Debesse kuşak kavramını aile ve toplumsal kuşak bağlamında değerlendirerek açıklamaktadır. Aile bağlamında kuşak, kendine benzeyen bir varlık ortaya çıkarma olarak tanımlanmaktadır. Bu kuşağa aile kuşağı denilmektedir. Aile kuşağında akrabalık ilişkileri söz konusudur. Aile içerisinde kuşaklar arasında belli bir zaman farkı, yaşam şekli, kültürel farklılık söz konusu olduğu için zaman zaman

çatışmalar yaşanabilmektedir. Toplumsal bağlam dikkate alınarak tanımlanan kuşak kavramı ise, aynı yaş grubunda olup aynı soydan olmayan fakat benzer yaşam, düşünme, değer, tutum ve davranış şekillerine sahip olan bireylerin oluşturduğu topluluktur. Bu kuşağa toplumsal kuşak denilmektedir. Toplumsal kuşakta da belli bir zaman farkı, yaşlar arasındaki mesafe, kültürel farklılıklar söz konusu olduğu için zaman zaman çatışmalar yaşanabilmektedir (Debesse, 1955'den akt. Onur, 1980: 15). R. G. Broungart da Debesse'ye benzer bir kuşak tanımı yapmıştır. Broungart'a göre kuşak, biyolojik yönden ve sosyal ilişkiler bakımından benzer, aynı yaş grubuna sahip kişilerin oluşturduğu gruptur (Broungart, bt. Akt. Özen, 1996: 15).

Alwin, kuşak kavramını üç tane olguyu dikkate alarak tanımlamakta ve yapılan veya yapılacak olan tanımlamaların bu üç olguyu dikkate alarak yeniden tanımlanması gerektiğini ifade etmektedir. İlk olarak aynı zaman aralıklarında doğmuş bireyler dikkate alınmalıdır. İkinci olarak, bu bireylerin her bir ailesi içinde bir yeri/konumu vardır ve bu durum dikkate alınmalıdır. Üçüncü olarak ise “Bir grup insan kendi kendini tanımlıyor ya da başkaları tarafından tanımlanıyor veya tarihi olarak sosyal bir gruba mensup olan bireylerin genelini ifade etmektedir.” Bu durum da dikkate alınarak tanımlamalar yapılmalıdır. Aslında sosyal bilimler literatürüne bakıldığında bu üç olgu dikkate alınarak kuşak kavramının tanımlandığı birçok örnek görmek mümkündür. Bu üç olgu dikkate alınarak yapılan tanımlamalar kuşak kavramını, dar bir tanımlamada ve sınırlandırmada bırakmayarak geniş bir tanım yapılmasına yardımcı olduğu kadar çok fazla karmaşıklığın oluşmasına da sebep olduğu bir gerçektir. Burada önemli olan kuşak kavramını hangi tanımlamayı dikkate alarak tanımladığımız ve kuşaktan kastettiğimizin ne olduğudur (Alwin, 2002'den akt. Adıgüzel vd. 2014: 169-170).

Baker'e göre “Kuşak veya nesil, anne ve baba ile çocukları arasındaki yaş ve kültür farkını ifade etmektedir. Bu da yaklaşık olarak 25-30 yıllık zaman diliminden oluşmaktadır” (Baker, 1998'den akt. Lotfi vd. 2013: 94). Strauss ve Howe “Kuşağı yaklaşık bir yirmi iki yıllık zaman dilimi içerisinde veya insanın yaşam aşamaları olan çocukluk, genç yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık süreleri boyunca, beraber yaşamış insan topluluğu” olarak tanımlamışlardır. Strauss ve Howe' un kuşak tanımına bakıldığında önemli iki hususu içinde barındırdığı görülmektedir. Bu hususlardan ilki bireyin gençlik yıllarından olgunluk yıllarına geçiş, aralarında yirmi iki yıllık bir süre vesosyal rollerin kazanıldığı bir evre olması, ikinci husus ise bireylerin benzer tutum, davranış, inanç sergilemelerinden, ortak mekânı paylaşımlarından ve aynı kuşak grubunda yer

almalarından dolayı kendine özgü bir nitelikleri olmasıdır (Strauss ve Howe, 1991'den akt. Morsümbül, 2014: 17). Strauss ve Howe yaptıkları kuşak açıklamalarıyla literatürde kuşak teorisyenleri olarak yerini almışlardır. Onların bu kuşakteorisine göre, belirli bir zaman diliminde doğup büyüyen bireylerin benzer yaşam tarzlarının, davranışlarının, tutumlarının, düşüncelerinin olmasının sebebi aynı zaman diliminde doğmuş olmalarıdır. Çünkü o zaman diliminde bireyler ekonomik, politik olaylar, savaşlar, tehditler, teknolojik gelişmeler, işsizlik, yoksulluk gibi birçok olayı birlikte yaşamışlardır. Kuşaklar ile ilgili bilinen şu atasözünü söylemek yerinde bir ifade olacaktır. “İnsan, içinde yaşadığı çağa babasına benzediğinden daha çok benzemektedir” (Twenge, 2013'den akt. Aka, 2018: 120).

Eyerman ve Turner'e göre kuşaklar, belli bir zaman içinde yaşayan, ortak bir hafıza geliştiren, ortak huy, görünüş, kültürel ve sosyal unsurları paylaşan, bunun sonucunda da bir grup olarak nitelendirilmelerine sebep olan bireyler topluluğudur. Araştırmacılara göre geliştirilen ortak hafıza belli bir zaman diliminde yaşayan bireyleri bütünleştirmekte ve kuşakların tutum ve davranışlarını, düşüncelerini, duygularını, seçimlerini, isteklerini içine alan ortak bir kültürün oluşmasına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda tanımdaki ortak huy ve görünüşten kasıt aynı zaman diliminde yaşamış bireylerin farkında olmadan birbirlerini etkileyen tarzlarının olduğu, benzer giyim kuşam, konuşma, üslup, jest ve mimikler kullandığıdır (Lyons, 2003'den akt. İlhan, 2019: 11).

Kuşaklar ile ilgili literatürde yer alan diğer bazı tanımlamalar da kısaca şöyledir; Kuşak “aynı zaman diliminde benzer tarihsel olgular yaşayan grup” (Ryder, 1965'den akt. Alkan, 2020: 130); “doğum, evlilik ve ilk istihdam gibi bireyin hayatını önemli derecede şekillendiren ve etki eden sosyal ve tarihsel olguları aynı zaman diliminde yaşayan birey topluluğu” (Carlsson ve Karsson, 1970'den akt. Alkan, 2020: 130); “tipik olarak, dünya olayları, doğal, afetler, politika, ekonomik, koşullar ve pop kültür gibi ortak yaşam deneyimlerini paylaşan bir grup kişi” (Smith ve Churman, 1997'den akt. İlhan, 2019: 12); “belirli bir tarih aralığında doğan ve belirli bir zamanda gerçekleşen bir durumu paylaşan bir grup” (Spitzer, 1973'den akt. Ercömart, 2018: 8); “aynı zaman aralığında doğmuş, yaşadıkları zamanın sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal olaylarından ve hâkim değerlerinden etkilenmiş kişiler ve bu kişilerin oluşturduğu topluluklar” (Altuntuğ, 2012: 204); “ebeveynlerin ve çocuklarının doğumları arasındaki ortalama zaman aralığıdır” (Aydın ve Başol, 2014: 2).

Kuşak kavramıyla ilgili yapılan tanımlamalara bakıldığında hemen hemen

hepsinde ortak bazı ifadeler kullanılmaktadır. Buradan hareketle kuşakların, belli bir zaman aralığında doğan, aynı zamanda aynı olaylara şahitlik eden ve bundan etkilenen, benzer yaşama, düşünceye, tutuma, davranışa, hayat görüşüne sahip kişilerin oluşturduğu topluluk, birliktelik, grup olarak ifade edildiğini söylemek mümkündür.

1.1. KUŞAKLARIN SINIFLANDIRILMASI

Kuşakların farklı görüşlerini, çatışma sebeplerini ve değer farklılaşmalarını anlayabilmek için kuşak sınıflandırmalarına yer vermek gerekmektedir. Çünkü her kuşak farklı zamanlarda farklı şartlarda doğdukları için kendilerine özgü görüşleri, değerleri, tutum ve davranışları vardır ve kuşaklararası çatışmalar da bu farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Literatüre bakıldığında kuşaklar sınıflandırması toplumu şekillendiren bazı önemli olaylar dikkate alınarak yapılmıştır. İlk sınıflandırmalar Amerikan toplumu üzerinden yapılmış ve dört tip kuşak oluşturulmuştur. İlk kuşağa Kâhin, ikinci kuşağa Göçebe, üçüncü kuşağa Kahraman, dördüncü kuşağa ise Sanatçı isimleri verilmiştir. Bu kuşak tipleri Amerikan toplumunda yükseliş dönemi, uyanış dönemi, çözülme dönemi ve kriz dönemi dikkate alınarak oluşturulmuştur (Şalap, 2016: 14-15).

Wyatt da sınıflandırmaya etki eden bazı olayları ve özellikleri altı maddede toplamış, kuşakların sınıflandırılmasının bu özellikler ile belirlendiğini ifade etmiştir:

- “Savaşlar gibi travmatik olaylar
- Nüfusun demografik özelliklerini büyük ölçüde etkileyen değişim
- Bir toplumda örnek alınan kahramanlar, liderler
- Grupta var olan gerçek kişiler ile bu kişileri destekleyenler
- Bir kuşağı başarıya veya başarısızlığa sürükleyen bir ayrıcalığın oluşumu
- Toplumun aynı duygu ve düşünceyi barındırdığı, kutsal açıdan önemli görülen alanların meydana getirilmesi” (Turner, 2014’den akt. Giden, 2019: 7).

Kuşak sınıflandırmalarında bu özellikler ve olaylar dikkate alınarak sınıflandırma yapıldığında aynı yaş aralıklarında olması ve aynı isimlerin verilmesi beklenmektedir. Fakat sınıflandırmalar benzerlik gösterse de literatürde özellikle yaş aralıklarında ve adlandırmalarda bazı farklılıkların olduğu dikkat çekmektedir. Bu farklılaşmalar aşağıdaki tablo da daha net görülmektedir.

Tablo 8. Kuşakların Sınıflandırılması

Araştırmacı(lar)	Sessiz Kuşak	Nüfus Patlaması Kuşağı	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı
Howe ve Strauss, 1993	1925-1942	1943-1960	1961-1981	≥ 1982	-
Tapscott, 1998	-	1946-1964	1965-1975	1976-2000	-
Spitznas, 1998	1925-1945	1946-1964	1965-1980	-	-
Washburn, 2000	1926-1945	1945-1964	1965-1981	1982-2003	-
Zemke ve diğerleri, 2000	1922-1943	1943-1960	1960-1980	1980-1999	-
Lancaster ve Stillman, 2002	1900-1945	1946-1964	1965-1980	1981-1999	-
Martin ve Tulgan, 2002	1925-1942	1946-1960	1965-1977	1978-2000	-
Oblinger ve Oblinger, 2005	≤ 1946	1947-1964	1965-1980	1981-1995	≥ 1994
Fleschner, 2007	1925-1945	1946-1964	1965-1980	1981-2000	-
Lyons ve diğerleri, 2007	≤ 1944	1945-1964	1965-1979	≥ 1980	-
Cennamo ve Gardner, 2008	-	1946-1961	1962-1979	≥ 1980	-
Chen ve Choi, 2008	-	1946-1964	1965-1977	≥ 1978	-
Gürsoy ve diğerleri, 2008	-	1943-1960	1961-1980	1981-2000	-
Haerberle ve diğerleri, 2009	1930-1944	1945-1964	1965-1979	1980-1999	≥ 1998
Salahuddin, 2010	1922-1943	1943-1960	1960-1980	1980-2000	-
Twenge ve diğerleri, 2010	1925-1945	1946-1964	1965-1981	1982-1999	-
Keleş, 2011	-	1946-1964	1965-1979	1980-1999	-
Williams ve Page, 2011	1930-1945	1946-1964	1965-1976	1977-1994	≥ 1993

Kaynak: Twenge ve vd. 2010'dan akt. İlhan, 2019

Kuşakların sınıflandırılmasına ilişkin bu tabloyu Ümit Deniz İlhan altı tane çalışmadan derleyerek oluşturmuştur. Tablo 6 incelendiğinde her araştırmacı kuşakların başlangıç ve sonlanma tarihlerini farklı bir şekilde belirleseler de genelde benzer veya birbirine yakın tarih aralıkları olduğu görülmektedir. Buna karşın kuşaklar sınıflandırması yapan birçok bilimci arasında tam anlamıyla bir görüş birliğinin sağlandığı söylenememektedir. Bu çalışmada kullanılan kuşak sınıflandırması İlhan'ın çalışmasında kullandığı kuşak sınıflandırmasıdır. İlhan bu tarih aralıklarını literatüre hâkim olan genel kanata ve özellikle de Twenge ve diğerlerinin sınıflandırmasına göre oluşturmuştur (İlhan, 2019: 15).

Çalışmada sadece X, Y, Z kuşakları üzerine araştırma yapılmış Sessiz Kuşak ve Nüfus Patlaması Kuşağının çoğunluğunun köylerde yaşaması, okuma yazma oranının düşük olacağı ve buna bağlı olarak anketin uygulanmasında güçlük yaşanacağı, bu iki kuşak üzerine çok fazla çalışmaların bulunmamasına bağlı olarak araştırma noktasında

yeterli bilgi bulunamayacağı gibi düşünceler nedeniyle çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bazı değerlendirmelerin ayrı ayrı x, y, z kuşağı şeklinde değil yaşlı kuşak ve genç kuşak şeklinde yapıldığını da belirtmek gerekmektedir. Yaşlı kuşak ifadesi daha çok X kuşağını kapsarken, Genç Kuşak ise Y ve Z kuşağını kapsamaktadır.

Tablo 9. Çalışmada Kabul Edilen Kuşak Sınıflandırması

Kuşak Adı	Doğum Yılı Aralığı
Sessiz Kuşak	1925-1945
Nüfus Patlaması Kuşağı	1946-1964
X Kuşağı	1965-1979
Y Kuşağı	1980-2000
Z Kuşağı	≥ 2001

Kaynak: Twenge ve diğerlerinin (2010) çalışmasına dayanarak oluşturulmuştur.

1.1.1. Sessiz Kuşak

Sessiz kuşak, 1925-1945 yılları arasında doğan, dünya nüfusunun yüzde dördünü, Türkiye nüfusunun yüzde üçünü oluşturan, Cumhuriyetin ilk nesli olan, savaş ikliminde doğan, dünyanın en sıkıntılı zamanlarından birisine denk gelen ve günümüzün en yaşlı üyelerinden oluşan kuşaktır. Evrim Kuran’a göre bu kuşağa sessiz denmesinin sebebi, iki dünya savaşı arasında doğup dünyanın buhranına tanıklık edip zor zamanlarda çok çalışmaları gereken, çocukluklarını bile yaşayamamış, içedönük, duygusal, sessiz kalan çocuklardır onlar. Aynı zamanda bu kuşak “Gelenekselciler, Yetişkinler, Gaziler, Unutulmuş Kuşak, Sadıklar, Olgunlar, Joes Kuşağı, Kayıp Kuşak ve II. Dünya Savaşı Kuşağı” olarak da adlandırılmıştır. Fakat özellikle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişe tanıklık ettikleri, iş hayatına olan bağlılıkları, iş yaşamında çalışmayı, saygıyı önemseyen geleneklere bağlı ve sessiz kalan bu kuşak daha çok Sessiz Kuşak ve Gelenekselciler olarak bilinmektedir. Günümüzde bu kuşağı oluşturan insanların sayısı çok azdır (Kuran, 2019: 41-42, Ercömart, 2018: 31).

Bu kuşak I. Dünya Savaşı sırasında dünyaya gelmiş, II. Dünya Savaşı, Nazi Soykırımı, Kore Savaşı, Vietnam Savaşı ve Hiroşima saldırısı gibi büyük yıkımlara neden olan olaylara tanıklık etmişlerdir. Yaşanan olaylar nedeniyle bu kuşaktaki bireyler düzensiz, güvensiz, tehlikeli, yoksulluğun, kıtlığın, korkunun hâkim olduğu bir ortamın içinde var olmuşlar ve hayatlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Tanıklık ettikleri olaylar bu kuşaktaki bireylerin duygu ve düşüncelerini, görüşlerini, değerlerini, tutum ve davranışlarını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu kuşaktaki bireyler “savaş kahramanı olmak için çok geç, özgür ruhlu genç bireyler olmak için ise erken dünyaya gelmişlerdir” (Strauss ve Howe, 1997’den akt. Ercömart, 2018: 31).

Sessiz kuşak yer yer çekirdek aile özellikleri gösterse de genellikle geniş ve geleneksel aile

tipine sahiptir. Genellikle kırsal kesimlerde doğdukları ve geniş aile yapısına sahip oldukları için aile ve aile değerleri çok önemlidir. Bu kuşak çocukları büyük bir dünya buhranının içine doğdukları için zor bir çocukluk dönemi geçirmişler ve aileleri “gören ama duymayan, duyan ama söylemeyen” bireyler olmaları istenmiş ve öyle öğretilmiştir. Bu öğretiyile birlikte aileler genellikle sessiz kuşak çocuklarının hayatlarını sürekli kontrol altında tutmuş ve aşırı bir koruma içgüdüleriyle çocuklarını yetiştirmişlerdir. Bu çocuklarda otorite-itaat ikilisine sadık kalmışlar ve aile kurallarına uymuşlardır. Savaş ortamında büyüyen sessiz kuşak çocukları hep bekleyen olmuşlar, savaştan babalarının aile büyüklerinin sağ salim dönmemeleri, babalarının işten çıkarılması, eve haciz gelme durumu gibi büyük olayların başlarına gelmesi korkusuyla büyümüşlerdir. Bu korku durumu onların tüm hayatları boyunca güvensizlik hissiyle yaşamalarına neden olmuştur (Strauss ve Howe, 2000’den akt. Ercömert, 2018: 32; Duman, 2019: 198-199).

Kane sessiz kuşağı tanımlarken sadık ve disiplin kavramlarını kullanmıştır. Çünkü sessiz kuşak işlerinde de özel hayatlarında da gelenek ve göreneklere, toplumsal kurallara, geleneksel değerlere fazlasıyla önem vermiş, sadık ve bağlı kalmışlardır. Hayatları boyunca fedakâr olmuşlar, ekonomik krizden dolayı tutumlu olmayı öğrenmişlerdir. Sessiz kuşak gerek siyasette gerek işyerinde gerek toplumsal kurumların otoritesine gerekse de özel hayatlarında üstlerine karşı gelmeyecek hiyerarşik sistemi kabul etmiş ve kurallara uymuşlardır. Bu hareketleri nedeniyle kuşak üyeleri işyerlerine ve patronlarına sadık kalarak disiplinli bir çalışma hayatları olduğunu hem kendileri ifade etmiş hem de literatürde sadık ve disiplinli çalışanlar denildiğinde ilk akla gelen kuşak olma özelliğini almışlardır. Aynı zamanda bu kuşak sadık ve disiplin kavramlarıyla ön plana çıkarken eğitim kavramıyla çok fazla bağdaşmamışlardır. Çünkü onlar o dönemin hayatta kalma mücadelesiyle savaşmak zorunda kalmış eğitimi hayal dahi edememişlerdir (Wiedmer, 2015’den akt. Giden, 2019: 9).

Sessiz kuşak üyeleri tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş dönemine denk gelmeleri ve teknolojinin, aygıtların bu kadar gelişmemiş olması nedeniyle yeniliklere kendilerini kapatmışlar, değişen dünyaya ayak uydurma konusunda zayıf kalmışlardır. Bu kuşak özellikle iletişim alanındaki gelişmelerden uzak kalmışlar, daha çok yüz yüze gelerek iletişim kurmayı önemsemişler ve tercih etmişlerdir. Aynı zaman da bu kuşak dünya buhranının etkilerini eğitim, sağlık gibi alanlarla da hissetmiş ve olumsuz şekilde etkilenmişlerdir. Bu yüzden onlar yeni bir şeyler istemek, her alanda aktif olmak, zevk ve sefalarını düşünmekten ziyade hayatta kalmaya çalışmışlardır. Açlık, kıtlık, savaşlar, salgın hastalıklar nedeniyle hayatını kaybedenler çoğalmış nüfus da ciddi azalmalar yaşanmıştır. Buna paralel olarak gerek savaşa giden erkeklerin dönememesi gerekse hastalıktan vefat etmeleri sebebiyle çocuk doğum oranları da azalarak nüfusu

etkilemiştir (İlhan, 2019: 19).

Sessiz kuşak ile ilgili yapılan açıklamalardan hareketle bu kuşağın özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür (Adıgüzel vd. 2014: 171):

- Günümüzün en yaşlı üyelerinden oluşan kuşaktır.
- Dünyada yaşanan buhrana tanıklık etmiş, ekonomik sıkıntılar, işsizlik, açlık, kıtlık, salgın hastalıklar gibi kötü yaşam koşullarıyla olumsuz etkilenmişler ve mücadele etmek zorunda kalmışlardır.
- Gelenekselciler olarak da bilinen bu kuşak gerek yaşam koşullarıyla mücadele etmekten gerek alışmışlıktan gerekse korku ve endişeden dolayı dengeye ve düzene uyum sağlamış ve otoriteye itaat etmişlerdir.
- Geçim sıkıntısı, yoksulluk, kanaatkâr olma, itaat etme gibi özelliklere sahip oldukları için aynı işte devamlılık göstermişler ve birçoğu ömür boyu aynı işte çalışmışlardır.
- İş yerlerine, otoriteye sadık kalmışlar ve verilen talimatlara uymuşlardır.
- Sessiz kuşak disipline önem veren, yararcı bir anlayışa sahip olan, istikrarlı davranışlar gösteren bir kuşaktır.
- Güven duygusuna önem vermişlerdir. Fakat yaşanan savaşlar, tehditler nedeniyle hiçbir zaman tam anlamıyla kendilerini güvende hissedememişlerdir.
- Bu kuşak üyeleri karmaşık bilgilerden, haberlerden ziyade daha özet, açık ve net, basit bilgiler almayı tercih etmişlerdir.
- Bu kuşak üyeleri yaşadıkları sıkıntılardan dolayı karşılaştıkları durumlarda tedbirli hareket etmişler risk alma konusunda çekimser davranmışlardır.

1.1.2. Bebek Patlaması (Baby Boomer)

Bebek patlaması ya da nüfus patlaması kuşağı olarak bilinen bu kuşak 1940'lı yılların sonu ile 1960 yıllar aralığında doğan bireyleri kapsamaktadır. Günümüzde nüfusun önemli bir kısmını bu kuşak oluşturmaktadır. Bu kuşak adında da anlaşılacağı üzere önceki yıllarda yaşanan açlık, kıtlık, savaşlar, salgın hastalıklar gibi dünyanın yaşamış oldu buhran sonunda toplumun ekonomik ve sosyal açıdan refaha kavuşmaya başlamasıyla birlikte ölümler azalmış, evlilikler artmış ve buna bağlı olarak doğum oranları ciddi bir artış göstermiştir. Bu nedenle kuşak adını yaşanan doğum oranlarındaki artıştan almıştır (Cochran vd. 2009'dan akt. Yücekök, 2019: 40-41).

Bebek patlaması kuşağı sessiz kuşağın duygusal, içine kapanık dünyalarının tam tersine

düşünceye önem veren, geleceğe umudu olan, farklı görüşleri, farklı düşünceleriyle toplumda kendilerini özgürce ifade ettikleri her görüşten gençlerin yetiştiği, yeni bir dünya kurma hayali olan, gerektiğinde sisteme başkaldıran gençlerin oluşturduğu bir dönemdir. Bebek patlaması kuşağı ebeveynleri sessiz kuşaktan gelen, gelecek için onlara umut kaynağı olan bireylerden oluşmaktadır. Zor zamanlardan geçen ebeveynler çektikleri sıkıntıları çocukları çekmesin diye üzerlerine titremiş, yoğun bir ilgiyle, sevgiyle büyütmüş, iyi bir eğitim almalarını sağlamışlardır. Bebek patlaması kuşak üyeleri de ebeveynlerinin tam tersi kendilerini güven içinde hissetmiş, hayatta kalma kaygısını çok fazla yaşamamış, eğitimlerine, kariyerlerine odaklanmışlardır. Yetişkinlik dönemlerinde hayata daha pozitif daha olumlu bakmışlardır (Zemke vd. 2000'den akt. Yücekök, 2019: 41).

Bu refah durumu daha çok Amerika ve Avrupa'daki bebek patlaması kuşağı üzerinde olumlu etkilere neden olurken Türkiye'de bazı sıkıntılar baş göstermiş ve bu kuşağı farklı şekillerde etkilemiştir. Türkiye 1960 yılında ilk askeri darbesini yaşamış, hükümet ele geçirilmiş ve cumhurbaşkanı, yöneticiler tutuklanmıştır. Ülkenin en sıkıntılı zamanlarından birini yaşadığı bu dönemde ordu toplumda söz sahibi olmuş, devletin yönetimini eline almış ve antidemokratik uygulamalarda bulunmuştur. Yaşanan ekonomik, sosyal, siyasal ve tarihi koşullar altında Türkiye'deki bu kuşak üyeleri dünyadaki gelişmelerden bir haber ve içlerine kapanık bir şekilde büyümüşlerdir (Toruntay, 2011: 71).

1960 darbesinin izleri silinmeye çalışılırken 1968 yılında yaşanan o talihsiz süreç yeni bir kaosu doğurmuştur. Bu gençler aslında birbirleriyle değil dünyanın ezberleriyle bir problemleri ve rekabeti vardı. 1968'de yaşanan isyan başlarda tüm dünyaya bir meydan okuma olsa da ilerleyen dönemlerde kardeşin kardeşe kındırıldığı acı bir tablo olarak tarihte yerini almıştır. Dünyada yaşanan olaylar yeni bir değişim dalgasını başlatırken Türkiye'de ise 6. Filo'nun ülkemize gelişi gençleri harekete geçirmiş ve 6. Filo'nun askerleri devrimci gençler tarafından denize dökülmüştür. Bu ve benzeri olaylar gençleri tamamen iki farklı gruba ayırmıştır. Sağ ve sol gruplar zaman zaman karşı karşıya gelmiş, savaşın çocukları olan ebeveynleri gibi kendilerini kaosu, sosyal ve politik olayların olduğu ve zaman zaman kendilerinin de içinde yer aldıkları bir dönemde bulmuşlardır (Kuran, 2019: 59-67).

1968'le başlayan bu süreç 1977'de gerçekleşen 1 Mayıs eylemiyle tekrar alevlenmiştir. 1977'de 200.000 işçinin katıldığı Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonunun öncü olduğu bir bayram kutlaması nedeniyle toplanılan gruba ateş açılmış, kaos ortamı oluşmuş otuz dört kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuş ve bu tarih literatüre kanlı 1 Mayıs olarak geçmiştir. Yine de bebek patlaması kuşağı gençleri geleceğe dair umutlarını, rasyonel değerlerini kaybetmemeye

çalışırken yeni bir darbeye düşüncelerinin önüne set çekilmiştir. Evrim Kuran yaşanan sıkıntıları şu sözlerle ifade etmektedir. “Evrensel şekilde sisteme başkaldıran kuşak, evrensel bir darbeye durduruldu. Kitaplar yakıldı, insanlar işkence gördü, gencecik çocuklar asıldı” (Kuran, 2019: 59-67). Artık değişime olan inançları, mutlu bir dünya için gelecek için istekleri, umutları, düşünceleri, değerleri değişmiştir. Bağımsızlığa ve özgürlüğe vurulan darbe toplumun siyasi, ekonomik, sosyal ilişkilerini etkilemiş bu kuşak üyeleri de dünyadaki gelişmelerden haberdar olamayarak kendilerini soyutlamış ve içine kapanmışlardır. Bu kuşakta gelecek kuşağı şekillendirecek olan düşünceleri, öğütleri vererek yeni bir kuşağın oluşmasına zemin hazırlamışlardır (Kuran, 2019: 59-67).

Bebek patlaması kuşağıyla ilgili şunları da söylemek mümkündür:

- Sessiz kuşağın en belirleyici ve betimleyici kavramı sadıklık ise bebek patlaması kuşağında en belirleyici ve betimleyici kavramı optimizmdir yani iyimserliktir. Her olaya, olumsuzluğa iyi bakabilme fikridir.

- “Bebek patlaması kuşağı, ilkokulda paylaşma ve birlikte çalışma yeteneğini, üniversitede ise insani değerlerin yüceltilmesini öğrenmişlerdir. Onların erken yetişkinlik zamanlarıcinsiyet rollerinin ve aile diziliminin yeniden tanımlanması ve majör sosyal olaylar ve değişiklikler ile karakterize edilmiştir. Gelişim dönemlerinde boşanmalar artmış, ebeveynsiz vakit geçiren çocuklar ortaya çıkmıştır” (Kupperschmidt, 2000’den akt. Ergin, 2019: 20).

- Bu kuşağın çocukluk zamanlarındaki en önemli buluşu televizyonlar olmuştur. Televizyonlar yavaş yavaş evlere girmeye başladıkça kuşak farklılıklarının da belirginleşmesine neden olduğu söylenmektedir. Özellikle televizyonlardaki karakterlerin, reklamların, şovların bu kuşağı oldukça etkilediği ifade edilmektedir. Hatta bu kuşak dünyadaki bazı önemli olayları, savaşları uzaktan bir ekran vasıtasıyla öğrenen ilk kuşak olarak da bilinmektedir. Aynı zamanda gelişmeye başlayan teknolojiyle birlikte bu kuşağın gençlik dönemlerinde “1000 kişiye 18 telefon, 4 otomobil düşmektedir.” Elektrik sadece büyük şehirlerde vardır (Yazıcıoğlu, 2012’den akt. Ergin, 2019: 20).

- Bu kuşak birçok sosyal ve politik olayların bazen başlatanı bazen de katılanı olmuşlardır. Savaşların yıkımını, etkilerini hem ailelerinde hem de hala kendi hayatlarında hissetmeye devam etmişleridir. Bu yüzden bebek patlaması kuşağı savaşın karşısında durmaya çalışan, barışı isteyen, olayları sevgiyle, müzikle, şiddet olmadan protesto ederek önlemeye ya da kötü gidişatı değiştirmeye, dünyayı daha yaşanır bir duruma getirmeye çalışan bireylerden oluşmuş ve bu

bireyler çiçek çocuklar olarak da anılmışlardır. Böyle bir inanç onları diritutmüş ve ailelerinin gelecek umutları olmuşlardır. Fakat bir süre sonra sosyal, politik, dinsel olayların şiddeti artınca otoriteye, sosyal kurumlara olan saygı ve sadakat duyguları bitmeye başlamış, önceden örnek aldıkları kişiler savaşın kahramanları, ebeveynleri, önceki neslin güçlü liderleriyken, gençlik dönemlerinde örnek aldıkları kişiler otoriteye başkaldıran, var olan duruma karşı koyan kişiler olmuştur (Kupperschmidt, 2000'den akt. Ergin, 2019: 20-21).

- Bebek patlaması kuşağının aileye, evliliğe, çocuğa, giyim kuşama olan bakış açıları da değişmeye başlamıştır. Bu kuşak üyelerinin bazıları hayatta ki fırsatları değerlendirmek gerektiği fikriyle hareket ederek bekâr kalmayı ya da çocuk yapmamayı tercih etmişlerdir. Aynı zamanda bu kuşak üyeleri sıradanlaşmış, alışılmış kıyafetlerin dışına çıkarak rahat giysiler pantolonlar tercih etmişlerdir (Kupperschmidt, 2000'den akt. Ergin, 2019: 21).

1.1.3. X Kuşağı

X kuşağı 1965- 1980 yılları arasında doğan, günümüzde de hala birçoğunun yaşamlarını sürdürdüğü bireylerden oluşmaktadır. X kuşağı adını Douglas Coupland'ın yayınladığı bir kitaptan almaktadır. “Etiketlere karşı çıkan bir kuşağı konu edinen bu kitapta “X” ifadesi bir kimlik arayışı içinde olan, ancak onu bulamayan bir değeri sembolize etmektedir.” Bu nedenle kuşağa X kuşağı bir başka adlandırmaya göre “kayıp kuşak” denilmektedir. Kitabın literatürde önemli bir yere sahip olması ve X kuşağı ile ilgili önemli bilgiler vermesi nedeniyle bu kuşaktan sonraki gelecek olan Y Kuşağı ve Z Kuşağına da isimlerinin verilmesine referans olmuştur (McCridle Research, 2006'dan akt. İlhan, 2019: 22).

Bu kuşak üyeleri 1965-1980 yılları arasında yaşanan siyasi, ekonomik olaylardan ciddi şekilde etkilenmişlerdir. Özellikle kendisinden önce gelen bebek patlaması kuşağı bireylerinin gençlik dönemlerinde yaşadıkları 68 olayları beraberinde 68 kuşağını oluşturmuş ve X kuşağı da 68 kuşağından etkilenmiştir. “Ayrıca, Türkiye tarihinde politik suskunluk dönemi olarak ifade edilen 1980 Askeri Darbesi'ni yaşamışlardır. İki büyük siyasi olayın arasında kalmışlardır. Dolayısıyla dünya üzerinde ekonomik ve sosyal temellerin değişimi bakımından “Geçiş Dönemi Kuşağı”, ağır siyasi koşullar bakımından ise “Kayıp Kuşak” olarak bilinmektedirler” (Şalap, 2016: 33).

Coupland X kuşağını kendilerini topluma karşıt, ters gören bir nesil olduğunu ifade etmektedir. Bu kuşak üyeleri ciddi sert siyasal çıkışlar yapmışlardır. Giyim kuşamları önceki nesillerden çok farklı, müzik türleri Rock gibi daha sert, punk kültürüne daha yakın bir yaşam tarzı benimsemişlerdir. Bu kuşak üyeleri iyi bir kariyer, yüksek, saygın bir statü, daha fazla sosyallik

isteyen bireylerden oluşmaktadır. Aynı zamanda teknolojinin giderek gelişmeye başladığı dönemden geldikleri için teknolojiyi ciddi anlamda kullanmaya başlamışlardır. Bu kuşağın kadınları iş hayatına katılmaya başlamış ve bundan dolayı az çocuk sahibi olmak istemişlerdir (Mengi, 2009'dan akt. Aydın ve Başol, 2014: 3).

X kuşağı çalışmayı seven, otoriteye saygılı ve uyum gösteren, disiplinli bireylerden oluşmaktadır. Günümüzde bu kuşak Y ve Z kuşaklarından daha yaşlı ve tecrübeli oldukları için genel olarak yönetici ve büyük girişimci olarak çalışmakta çalıştıkları işyerlerine sadık kalmakta çalışma saatlerine dikkat etmektedirler. "Bugünün Microsoft, Amazon gibi büyük şirketleri bu jenerasyonun eserleridir." Bu kuşak üyeleri aslında toplumsal olaylara duyarlı bireyler olup kendilerini ilgilendirmeyen konulara karışmaktan da hoşlanmayan bir nesildir. Bu davranışları sebebiyle kendinden sonraki gelen Y kuşağıyla çatışma yaşamaktadırlar. Çünkü Y kuşağı X kuşağının aksine her olaya her türlü fikirlerini rahatça söyleyen ve özgür davranan bir nesildir (Sart, 2019: bs).

Bu kuşak üyelerinin aile yapıları incelendiğinde gerek boşanmış veya dağılmış aile yapıları gerekse annenin iş yaşamına girmesi bu çocukları evde genellikle yalnız yaşamaya ve başının çaresine bakmaya itmiştir. Bu durumda X kuşağı üyelerinin küçük yaşta sorumluluk sahibi olmasına ve erken yaşta büyümelerine mücadele etmelerine özgüvenlerinin gelişmesine katkı sağlamıştır (Zemke vd. 2000'den akt. Yücekök, 2019: 43).

1.1.4. Y Kuşağı

Y kuşağı 1981-2000 yılları arasında doğan nesli ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kuşağın üyeleri Y harfini sürekli sorgulayan bir özelliğe sahip oldukları için İngilizcedeki WHY kelimesinden almışlar ve kendilerinin bir önceki kuşaklardan farklı olduklarını ifade etmek için kullanmışlardır. Strauss ve Howe bu nesli X kuşağından sonra gelen ergen nesil olarak tanımlamaktadır (Yüksekbilgili, 2013: 343). Howe' ye göre (2006) "Y kuşağını simgeleyen yedi temel özellik bulunmaktadır. Bu yedi kavram Y kuşağının, özel, korunaklı, kendinden emin, takım odaklı, geleneksel, baskın, başarıma isteğinin yüksek olması özelliklerini içermektedir" (Pendergast, 2010'dan akt. Okur ve Öz, 2021:433).

Y kuşağı üyeleri her şeyi sorgulayan bir yapıya sahip oldukları için araştırmayı, belli kalıplara girmemeyi, haksızlıklara karşı susmamayı tercih etmişlerdir. Konforlarına, özgürlüklerine düşkün, genç, dinamik, girişimcilik özellikleri yüksek, geri planda kalmaktan ziyade katılımcı olmayı tercih eden bir nesil olmuşlardır. Özellikle ebeveynleri olan X kuşağından farklı olarak yeniliğe, değişime ayak uydurmuşlar, sosyalleşmeye önem vermişler ve zaman zaman onlarla

çatışmalar yaşamışlardır. Aynı zamanda bu kuşak üyelerinin yaşadığı döneme bakıldığında teknoloji ve tüketim arasında doğru orantının olduğunu da söylemek mümkündür. Bu kuşak üyeleri ekonomik sıkıntılardan uzak büyümüşler bunun neticesinde sabırsız istediği hemen olsun diyen giyim kuşamda markaya düşkün bireyler haline gelmişlerdir (Mücevher, 2015: 14).

Y nesli için denilir ki sokak oyunları ile çocukluk geçiren son nesildir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu kuşak üyeleri telefonların, bilgisayarların, internetin yaygınlaştığı bir zamanda büyümüşlerdir. Bu yüzden teknoloji hayatlarının merkezinde yer almaktadır. Dijital iletişimden iş hayatına kadar birçok alanda teknolojiyi aktif bir şekilde kullanmışlardır. İnternet aracılığıyla yaşayarak tecrübe etmeseler bile görerek, izleyerek, sosyal ağlar aracılığıyla iletişim kurarak farklı ülkelerdeki yaşamlara, kültürlere, değerlere hâkim olmuşlar ve yaşamlarında benzer değerleri, davranışları, duygu ve düşünceleri benimsemişlerdir. Bu yönleriyle ele alındığında Y kuşağının en önemli özelliklerinden birisi şimdiye kadar ki kuşaklar içerisinde teknolojiyi en çok kullanan ve maruz kalan kuşak olmalarıdır (Mücevher, 2015: 13).

Bu kuşak üyeleri günümüzde çalışma yaşamında her zaman aranan niteliklere sahip kişiler olmuşlardır. Özellikle teknolojiye hâkim olmaları onların aynı zamanda birden fazla işi yapabilmeye becerisini kazandırmıştır. İş hayatında olması gereken diğer önemli özellikler de bu nesil üyelerinde mevcuttur. Bu kişiler grup çalışmalarına yatkın, her işe hemen uyum sağlayan, algıları açık, yetenekli, kendilerine güvenen, herhangi bir sorunla karşılaştığında hızlı ve pratik çözümler üreten, verilen sorumlulukları yerine getiren, eğitilmiş kişilerdir (Okur ve Öz, 2021: 435-436).

Eğitim açısından ele alındığında bu kuşak üyeleri için geçmiş kuşaklardan çok daha fazla okumaya hevesli, iyi bir eğitim almaya çalışan ve ailelerinden de bu konuda destek gören, eğitimlerini ilköğretim, lise ile sınırlandırmayan üniversite hatta lisansüstü eğitime kadar devam eden kişilerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu dönemden itibaren eğitime, eğitim kurumlarına daha fazla önem verilmesi ve bunların sayısında artış yaşanması Y kuşağının başarı için eğitim şarttır düşüncesini de göstermektedir (Mücevher, 2015: 14-15-).

Y kuşağı üyelerinin aile yaşantılarına bakıldığında boşanma oranlarının oldukça arttığı ifade edilmiştir. Yapılan araştırmalarda bu kuşak üyelerinin önemli bir kısmı tek ebeveynli ailelerde büyümüşlerdir (İlhan, 2019: 25). Aynı zamanda kendi yaşamlarında da evlilik ve çocuklardan ziyade önce kariyerlerine odaklanmışlardır. Kuşaklar üzerine önemli çalışmalar yapmış Zeki Duman da bu kuşak üyelerinin daha çok bireyselleştğini, aile ve akrabalık bağlarının zayıflamaya başladığını ifade etmiştir (Duman, 2019: 203).

Tüm bu özellikler dikkate alındığında Y kuşağının en önemli özelliğinin teknoloji kuşağı,

internet kuşağı olduğu söylenebilir. Hatta bu yüzden “Dijital Yerliler” olarak da adlandırılmışlardır. Teknolojiyle bu kadar iç içe olan Y kuşağı üyelerinin teknolojinin getirdiği olumlu olumsuz birçok yönünden etkilendiğini de söylemek mümkündür.

1.1.5. Z Kuşağı

Z kuşağı üyeleri 2001 ve sonrası doğan bireylerden oluşan İndigo ve Kristal Çocuklar olarak isimlendirilen kuşaktır. Teknolojinin, dijitalleşmenin zirvede olduğu bir dönemde doğan kuşaktır. Bu kuşak üyelerinin daha çok teknolojik ilerleme ile şekillendiği bilinmekle beraber dünyada yaşanan ekonomik sıkıntılar, sosyal adalet arama hareketleri, şiddet gibi önemli etkenler de Z Kuşağının etkilenmesine ve buna bağlı olarak diğer kuşaklardan belirgin bir şekilde farklılaşmasına sebep olmuştur. Bununla beraber bu kuşak üyeleri şüpheli ve faydacı bir düşünceye sahip aileler tarafından büyütülmüşlerdir. Bu aile yapısında büyüyen Z kuşağı da tedbirli bir kuşak olarak literatürde yerini almışlardır (Demir ve Sönmez, 2021: 684; Karadoğan, 2019: 15).

Bu kuşak üyeleri Y kuşağında olduğu gibi teknolojinin çocukları olarak nitelendirilmiş ve bu durum bağımlılık derecesine gelen bir hal almıştır. Yapılan bir araştırmaya göre bu çocuklarda ortalama telefonu kullanma yaşının 10, bilgisayarı kullanma yaşının 8, interneti kullanma yaşının da 9 olduğu tespit edilmiştir. Bu kuşak üyeleri hemen hemen tüm sosyal medya ağlarını kullanmaktadırlar. Zamanlarının büyük çoğunluğunu bilgisayar karşısında ya da telefonla geçirerek sanal oyunlar oynamakta, film izlemekte, özellikle Youtube platformuna sık sık girmekte ve bu platforma içerik üretme meraklısı olmaktadır (Giden, 2019: 38-39).

Gelişen teknolojiyle beraber ontolojik, sosyolojik ve tarihsel faktörlerle diğer kuşaklardan ayrılan Z kuşağı kaynaklara erişimde yaşadıkları kolaylık nedeniyle bilgiye daha kolay erişebilmekte, daha küçük yaşlarda ve daha hızlı eğitim alabilme imkanına sahip olabilmektedirler. Bu imkanlar nedeniyle farkındalıklarını arttırabilmektedirler. Aynı zamanda bu kuşak üyeleri kazandıkları donanımlarla çoklu görevleri yerine getirebilme kapasitesine de sahip olmaktadır. Çeviklikleriyle hızlı hareket edebilmekte bir görevden diğerine hızlı bir şekilde geçebilmektedirler (Levickaite, 2010: 173).

Z kuşağının benimsediği normlar da önceki kuşaklardan farklıdır. Bu farklılıklarla beraber kullandıkları kelimeler, ifadeler ailelerine oldukça uzaktır. Ailelerinin yabancı ve uzak olduğu bu dil bazen onların çatışmalarına ve karşı karşıya gelmelerine neden olmaktadır. Aynı zamanda bu kuşak üyeleri önceki kuşaklardan daha sabırsız ve daha çeviktirler. Sürekli olarak kendilerini zorlayacak yeni zorluklar ve dürtüler aramaktadırlar. Çünkü bu kuşak üyeleri internete kolay bir

şekilde erişebildikleri için çok fazla bilgiye ulaşabilmekte ve değişime karşı korkusuz davranabilmektedirler (Bencsik vd., 2016: 93).

Y kuşağı üyeleriyle başlayan geleneksel ve toplumsal değerlerden uzaklaşma Z kuşağıyla giderek daha da artmıştır. Bu kuşak üyelerinin daha çok modernliğe önem veren, özgürlükleri kısıtlandığında karşı çıkan, sabırsız, daha çok içe dönük, dinsel, toplumsal ritüellere uzak, otoriteyi tanımayan, zeki, yetenekli, istediği hemen olsun isteyen, aileyi, evlenmeyi ve çocuk yapmayı daha geri planda tutan özelliklere sahip oldukları ifade edilmiştir (Duman, 2019: 205-214). Bu kuşak üyelerinin büyük çoğunluğu henüz iş yaşamına katılmadıkları ve sosyal yaşantıları da henüz çok fazla araştırılmadığı için çalışma hayatlarıyla ve sosyal yaşamlarıyla ilgili literatürde yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Kuşaklar konusunu daha iyi anlayabilmek için Evrim Kuran kuşakları ve kuşakların karakteristik özellikleri özetleyerek tablo haline getirmiş ve literatüre önemli bir katkıda bulunmuştur. Tablo da Z kuşağı yer almamaktadır. Z kuşağının yer almamasının sebepleri henüz yetişkin deneyimi olmadığı, çalışma hayatına atılmadıkları bu yüzden de üzerinde çok fazla çalışma bulunmamasıdır.

Tablo 10. Kuşakların Karakteristik Özellikleri

	SESSİZ KUŞAK (1925-1944)	BB KUŞAĞI (1945-1964)	X KUŞAĞI (1965-1979)	Y KUŞAĞI (1980-1999)
GENEL MİZAC	Sadık, otoriteye saygılı, fedakâr, takipçi	İdealist, otoriteye karşı çıkan, kurumları yıkan ve yeniden inşa eden, sorumlu, uzun saatler çalışan	Kendine güvenli, şüpheli, parayla motive olan, güvenlik ihtiyacı olan	Aciliyet ihtiyacı yüksek, sosyal bağlantılara önem veren, kurumları yeniden inşa eden
AİLE	Geleneksel ve kalabalık aile yapısı	İki kuşak arasında kalmış Sandviç Kuşak, helikopter ebeveynler	Boynunda anahtarı olan kuşak; Boşanmalara tanıklık, bağımsız olmaya değer vermek	Önceki kuşağa göre aile ile birlikte olmayı daha fazla önemseyenler
ÖĞRENME	Öğreten merkezli	İçerik merkezli	Vaka merkezli	Deneyim merkezli
TEKNOLOJİ	Telgraf	Faks	Bilgisayar	Mobil

Kaynak: Kuran, 2019: 36

Kuşaklar büyürken Dünya da ve Türkiye de neler olduğuna ilişkin tablo aşağıda

yer almaktadır.

Tablo 11. Türkiye’nin Kuşakları

SESSİZ KUŞAK BÜYÜRKEN NELER OLUYORDU?	BB KUŞAĞI BÜYÜRKEN NELER OLUYORDU?	X KUŞAĞI BÜYÜRKEN NELER OLUYORDU?	Y KUŞAĞI BÜYÜRKEN NELER OLUYORDU?	Z KUŞAĞI BÜYÜRKEN NELER OLUYORDU?
DÜNYA • İkinci Dünya Savaşı • Ekonomik buhran	DÜNYA • İnsan hakları hareketleri • Radyonun altın çağı	DÜNYA • Petrol krizi • 68 kuşağının etkileri • Sinema	DÜNYA • 11 Eylül • Küresel ısınma • İnternet	DÜNYA • Küresel terör • Bulut teknolojileri • Bitcoin
TÜRKİYE • Cumhuriyet dönemi	TÜRKİYE • İhtilal • Çok partili dönem	TÜRKİYE • Sol-sağ çatışmaları • 1980 darbesi	TÜRKİYE • Refah ve kriz dönemleri	TÜRKİYE • Yetenek kıtlığı • Suriye Sorunu

Kaynak: Kuran, 2019: 37

Her kuşak döneminin sosyoekonomik ve politik olaylarından etkilenmiş, karakterleri bu yönde şekillenmiştir. Bu etkilenme kimi kuşaklarda daha az kimi kuşaklarda daha yoğun olabilmektedir. Kuran (2019: 19), kuşakların karakterlerini etkileyen olay ve durumları ortaya koyarak kuşakları anlamaya çalışmayı bunun neticesinde de geçmişe ve geleceğe dair inanılmaz bir kavrayışa katkı sağlayacağını, hoşgörü sınırlarımızı genişleteceğini, her zaman yargılayan değil öğrenen bireyler olmaya yönlendireceğini ve zamanın gerçek manada ruhuna yaklaştıracığını ifade etmektedir.

2. ÇATIŞMA KAVRAMININ TANIMI

Kuşaklar arası değer farklılaşmalarını araştırmadan önce çatışma kavramı da ele alınıp incelenmesi gereken önemli bir kavramdır. Birçok düşünür, sosyolog, araştırmacı kavram üzerinde durmuşlar ve çatışmanın toplumlarda gruplarda olabileceğini bu durumun doğal bir şey olduğunu ifade etmişlerdir.

Fichter’e göre “Çatışma, iki veya daha çok kişi veya grubun bir diğerini ortadan kaldırmaya veya etkisizleştirmeye çabaladığı bir etkileşim formudur.” Çatışma birçok şekilde gerçekleşmektedir. En büyük ve ciddi boyutu silahla girilen mücadele yani savaştır. Bu çatışmada amaç karşı tarafı ortadan kaldırmaktır. Tabi ki her zaman amaç bu olmayabilir. Bir toplumun, grubun ya da bireyin çatışmadaki amaçları farklılık gösterebilir ve hedeflediği bir şeye gidilen yolda araç görevi de görülebilir (Fichter, 2012:132). Alman Sosyolog Ralf Dahrendorf’a göre çatışma “Bireyler arasında birbirine uymaz farklı amaçları içine alan her türlü ilişki”, Max Gluckman’a göre “Toplumsal

organizasyonun yapısı tarafından zorlanmış karşı gelmeler” şeklinde açıklanmaktadır (Kloss, bt. akt. Tezcan, 1981: 24-25).

Çatışma farklı yönlerden ele alınmaktadır. Bunlar kişilerarası çatışma, kuşak çatışması, işveren-işçi çatışması, usta-çırak çatışması, siyasi partilerin çatışması vs. şeklinde sıralanmaktadır. Bu ve benzer çatışma türleri sosyal hayatta karşımıza çıkan, hemen hemen her toplumun, bireyin yaşadığı çatışmalardır. Coser sosyal hayattaki bu çatışmaları “Ahenk, denge, düzen ya da anlaşma yokluğu” şeklinde tanımlamaktadır. Çatışmanın varlığını gösteren en önemli özellikler “Hoşnutsuzluk, anlaşmazlık, mücadele ve açık savaş varlığıdır”. Bu çatışmalar her yerde, her toplumda, her kentte hatta uluslararasıda gerçekleşebilmektedir (Tezcan, 1981: 24).

Yapılan çatışma tanımlamalarına bakıldığında genelinde çatışmanın bir anlaşmazlık, uyuşmazlık olduğunu ifade eden tanımlamalar yapılmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada kuşaklararası çatışma anlaşmazlık, uyuşmazlık olarak ele alınarak incelenmiştir.

Çatışma üzerine önemli çalışmalar yapan Simmel’e göre çatışma olumlu, işlevsel bir şeydir. Toplumda zıtlıklar sürekli vardır ve böyle olması değişimin gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır. Nasıl ki aşk ve kin birlikte varsa bir toplumda da uyum ve çatışma birlikte vardır. Tamamen sadece uyumun olduğu bir toplumdaki, gruptan bahsedilememektedir. Hatta Simmel’e göre iyi bir toplum olabilmenin en önemli kriterlerinden birisi çatışmadır. Simmel’e göre çatışma şu özelliklere ve işlevselliklere sahiptir (Tezcan, 2016: 49-51);

- “Toplumsal çatışma, karşılıklı bir eylem, bir ilişki biçimidir.” Çünkü toplumda bireyler birbirleriyle etkileşim ve alışveriş halindedir. Bu yönüyle çatışmanın biretkileşim hali olduğunu söylemek mümkündür.

- Çatışma halinde olan bir ilişki dışarıdan bakıldığında olumsuz bir şeymiş gibi görülebilir. Fakat çatışmalı bir ilişki ileride kurulacak yeni ilişkilerde karşılaşılan sorunlarda nasıl hareket edilmesi gerektiğine kaynaklık edebilmektedir. Bu yönüyle olumsuz görünümünün altında olumlu bir durumda oluşabilmektedir.

- “Çatışma mevcut bağları güçlendirir ya da yenisini kurar. Grubu bütünleştirebilir. Birliğe ulaştırabilir.” Şöyle ki; çatışmanın olduğu bir grup ortak çıkarları olduğunda dış güçlere karşı birleşerek bir dayanışma örneği gösterebilmektedirler.

- “Çatışma, yıkıcı olmaktan çok yaratıcı bir güç olarak görülebilir. Birliği kurmayaya da yeniden kurmaya yardım edebilir.”

- “Çatışma, değişmeyi uyarabilir.” Örneğin, bir şirket çalışanları maddi ve manevi haklarının yendiğini düşünerek işverenleriyle bir çatışmaya girebilir, işi bırakabilirler. Bunun sonucunda işverenler mecbur kalıp işçilerin haklarının verilmesi için düzenlemeler, değişiklikler yapabilmektedir.

Simmel’ den sonra Lewis Coser’de bu özelliklere ve işlevlere eklemeler yaparak çatışma kavramını açıklamaya devam etmektedir. Coser’e göre (Coser, 1964’den Akt. Tezcan, 2016: 51);

- Grupta çatışma, mevcut normların yeniden canlanmasına yardım eder.
- Çatışma yeni normların oluşmasına ve bu sayede toplumun, şartların değişmesine bağlı olarak normlarda süreklilik sağlanmasına neden olabilmektedir.
- Çatışma “Başkalarıyla birleşmeler ya da koalisyonlar doğurur.” Simmel’ in düşüncesinde olduğu gibi belli amaçlar doğrultusunda birleşmeler, beraber hareket etmeler oluşabilmektedir. Bu şekilde kurulan birliktelik toplumda farklı olan grupları, bireyleri ötekileştirme, dışlama, soyutlama gibi ayrıştırıcı durumları azaltabilmekte, ortadan kaldırabilmektedir.
- “Birlikler ya da gruplar çatışma yoluyla başka gruplarla biçimlendirildiğinde çatışma, bunlar arasındaki ya da toplumsal çevre etrafındaki hudut hatlarını korumaya da hizmet edebilir. Bu yolda toplumsal çatışma, sistem içinde çeşitli altgruplara konum sağlayarak ve aralarındaki iktidar ilişkilerini tanımlamaya yardımcı olmakla daha geniş toplumsal çevrenin yapılanmasına yardım eder.”

Simmel ve Coser çatışmayı daha çok olumlu yönleriyle ele almışlardır. Bunun yanında çatışmayı olumsuz olarak gören ve yıkıcı etkisinin olduğunu ifade eden kişilerde vardır. Çatışma, içinde bulunduğu grupta, toplumda, kişiler arası ilişkilerde rahatsız edici istenmeyen bir durum olabildiği gibi dağılmalara da yol açabilmektedir. Bu konuda G.A Lundberg çatışmanın ayırıcı bir şey olduğunu, bireyler arasındaki etkileşimi yok ettiğini dolayısıyla istenmeyen bir durum olduğunu ifade etmektedir (Gould and Colb, 1964’den akt. Tezcan, 2016: 51).

Çatışma ile ilgili tüm bu düşünceler değerlendirildiğinde; çatışma yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Toplumlar var olduğundan bu yana çatışma hep yaşanmış ve

bundan sonra da yaşanmaya devam edecektir. Çatışma bazen olumsuz bazen olumlu sonuçlar doğurabilmektedir. Çatışmayı olumsuz olarak görüp tek taraflı değerlendirmek yanlış olacaktır. Çünkü çatışma bazen aynı amaç doğrultusunda birleştirici, bütünleştirici, değişime katkı sağlayan bir süreç iken bazen de tam tersi yok edici, ayrıştırıcı, kişiler arası iletişimi zayıflatıcı bir süreç olabilmektedir. Burada önemli olan çatışmanın olumlu yönlerinden faydalanmak, olumsuz sonuçlar doğuracak çatışmadan uzak durmak gerekmektedir.

3. KUŞAKLARARASI ÇATIŞMA KAVRAMININ TANIMI

Kuşaklar arası çatışma özellikle günümüzün önemli sorunları arasında yer almakta birçok sosyolog, araştırmacı bu konu üzerinde araştırmalar yapmaktadır. “Kuşaklar arası çatışma kavramı, iki kuşağın aralarında anlaşmazlık bulunması anlamına gelir” (Özgüven, 2001: 268). Bu anlaşmazlıkların kaynağına bakıldığında gerek gelişen teknoloji, sosyokültürel, ekonomik ve demografik nedenler gerekse de yaşanan önemli olaylar kuşakları etkileyerek dönüştürmüş ve bazı farklılıkları ortaya çıkarmıştır.

3.1. ÇATIŞMA NEDENLERİ

Literatür incelendiğinde çatışmanın çok fazla nedenleri olduğu görülmektedir. Bu nedenleri bireysel ve sosyal nedenler olarak iki başlık altında toplamak mümkündür.

3.1.1. Bireysel Nedenler

Bireysel nedenler daha çok bireyin kendi kimliğini ortaya koyması ve ispatlamaya çalışmasıyla, farklı karakterlerde, farklı statülerde, farklı amaçları olmasıyla ilgilidir. Bireysel nedenler arasında bireyin kendi kimliğini ortaya koyup ispatlamaya çalışması da çatışmaya neden olmaktadır. Bu çatışma nedeninden hareketle Fransız yazarı Debesse’e göre kuşak çatışması iki nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki birey büyüme süreciyle birlikte yeni özellikler, imkânlar kazanmakta, ailesine, çevresine karakterini, büyüdüğünü ve artık yetişkin olduğunu kabul ettirmeye çalışmaktadır. İkincisi ise, birey büyüme sürecinde değişik ortamlarda ve topluluk içerisinde çok fazla kişiyle iletişim kurmakta, onlardan etkilenmekte ve ebeveynlerinden farklı bir kuşağa ait olmak istemektedir. Bu şekilde bir duygu içinde olan birey duygu ve düşünceleri, kararları, yaşam biçimi gibi konularda farklılaşarak yaşlı kuşaktan ayrılmakta ve çatışmalar yaşamaktadırlar (Onur, 1980: 15).

Çiftçi kuşak çatışmasının nedenlerini “bireysel farklılıklar/kişilik farklılıkları, yaşayış farklılıkları, toplumsal/kültürel değerlerde ayrışmalar, yaş grupları ile ilgili etkenler, ailelerdeki yetişme ortamı” şeklinde beş başlık altında toplamakta ve çatışmayı daha çok aile üzerinden ele

olarak açıklamaktadır (Çiftçi, 2015: 1-5).

- Çiftçi 'ye göre bireysel farklılıklar/kişilik farklılıkları kuşak çatışmasına neden olan önemli etkenlerden biridir. Her bireyin kendine özgü farklı karakterleri, zevkleri, ilgi ve alakaları vardır. Her ne kadar bireyler ilk doğduğundan belli bir yaşa kadar ebeveynlerinin karakterlerini örnek alsalar da ömür boyu bu karakterleri sürdürerek hayatlarına devam etmemektedirler. Bu durum neticesinde karakterler farklılaşmaya başladıkça anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir ailede baba maç izlemeyi, arabesk müzik dinlemeyi, daha çok et yemeklerini yemeyi tercih edebilmektedir. Diğer aile üyeleri ise bunların tam tersi dizi/film izlemeyi, pop müzik dinlemeyi, daha çok sebze yemeklerini yemeyi tercih edebilmektedir. Böyle durumlarda uyumsuzluk, çatışma yaşanabilmektedir.

- Yaşayış farklılıkları çatışmanın bir diğer önemli nedenleri arasında sayılmaktadır. İki kuşak arasında yaşayış, bakış açısı, hayat tarzı gibi konularda farklılıklar olabilmektedir. Bu durum özellikle genç kuşak ile yaşlı kuşak arasında belirgin şekilde görülmektedir. Gençkuşak genellikle daha aktif, enerjik, gezmeyi eğlenmeyi seven, evde oturmayı pek sevmeyen bireylerden oluşurken yaşlı kuşak daha sakin, sessiz, evde oturmayı seven, daha çok içe dönük bireylerden oluşmaktadır. Bu şekilde iki farklı kuşağa ait olan bireyler birarada bulunduğu ya da birlikte aynı evde yaşadıklarında çatışmalar yaşanabilmektedir.

- Toplumsal/kültürel değerlerde ayrılmalar çatışmalara neden olabilmektedir. Özellikle teknolojinin gelişmesi, iletişim araçlarının genişlemesi, aile yapılarının değişmesi vs. bireylerin değer yargılarının, inançlarının, tutum ve davranışlarının farklılaşmasına neden olmaktadır. Yaşlı kuşağın benimsediği bazı değerler genç kuşaklarda yeterince önemsenmemektedir. Böylece bireyler birbirlerinden kopmakta hatta bu değerleri karşı tarafa zorlama yoluyla kabul ettirmeye çalıştığında çatışmanın boyutu artmaktadır.

- Yaş grupları ile ilgili etkenler sonucunda ortaya çıkan çatışma hemen hemen her ailede yaşanmaktadır. Çünkü mutlaka her birey ergenlik dediğimiz o dönemi az ya da çok yaşamaktadır. Bu dönemin kendine ait bazı özellikleri bulunmaktadır. Bireyler bu dönemde daha agresif, başına buyruk, ebeveynlerinin sözünü dinlemeyen, özgürlüklerinedüşkün özellikler sergilemektedirler. Durum böyle olunca çatışma yaşanmaması kaçınılmaz olmaktadır.

- Ailelerdeki yetişme ortamı da Çiftçi 'ye göre çatışmanın nedenleri arasında yer almaktadır. Burada çatışmayı etkileyen daha çok anne babalar olmaktadır. Şöyle ki; uzmanlara göre çocuğun yetiştirilmesi sürecinde iki tip aile ortamı vardır. Bu ortamlar kalıplayıcı ve geliştirici şeklinde tanımlanmaktadır. Kalıplayıcı aile ortamında ebeveynler çocuklarını belli

kalıplara sokmaya çalışarak, kafalarında belirlemiş oldukları kalıplara göre yetiştirmeye odaklanarak ve buna bağlı olarak ödüllendirilmek veya cezalandırılmak çocukların kendi kişiliğini oluşturmaya, dışarıya çıkarmasına engel olmaktadır. Geliştirici aile ortamında ise çocuklar kendi kişiliklerini yönlendirilmeyle bulabilmekte taklitten ziyade örnek alarak kimliğini oluşturmaktadırlar. Fakat burada şu ayrımı yapmakta fayda vardır. Çocuklar kalıplayıcı aile ortamında büyümelidir diyerek belli başlı kalıplardan, değerlerden uzak büyütülmeli şeklinde ifade edilmemektedir. Burada dikkat edilmesi gereken baskıcı bir tutum sergilememektir. Elbette çocuklar bazı değer kalıplarımızı bilmeli, öğrenmeli ve buna göre yaşam sürmelidir. Bu noktada kurulan iletişim çok önemlidir. Çocukları bazı önemli değer kalıplarına sokmak yerine doğruya, iyiye beraberulaşmak, o değerın önemini ona anlatmak bazen yaşayarak bunu göstermek çocuğun kişiliğine kazanmasında ve çatışmaların daha ciddi boyuta ulaşmasında, uyuşmazlığın kolay çözülmesinde oldukça önemlidir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde geliştirici aile yapısında çatışmalar daha kolay ve hızlı çözüme ulaşırken, kalıplayıcı aile ortamında çözümün daha zor ve yavaş olduğu görülmektedir.

3.1.2. Sosyal-Kültürel Nedenler

3.1.2.1. Teknolojik Gelişmeler

Kuşak çatışmasına neden olan en önemli gelişme teknolojik gelişmelerdir. İnsanlığın başladığı ilkel toplumlarda teknolojinin olmaması çatışmaların çok az yaşanmasına hatta birçoğunda hiç yaşanmamasını sağlamaktaydı. İlkel toplumlarda iletişim sınırlı ve dar bir alanda gerçekleşmekteydi. Özellikle bebek patlaması kuşağından itibaren teknolojinin hızla gelişmeye başlaması insanların iletişim alanlarını genişletmiş, iletişim türlerini de çeşitlendirmiştir. Bunun neticesinde bireyler kendi sahalarından çıkmış farklı bireylerle, farklı kültürlerle iletişim kurmuş onların bakış açılarından, yaşam tarzlarından, duygu ve düşüncelerinden, değerlerinden etkilenmişlerdir. Özellikle bu etkilenmeyi teknolojiye hızla ayak uyduran, yeniliğe açık olan genç kuşak yaşamıştır. Böylelikle mevcut toplumsal düzeni korumayı hedefleyen, değişime, teknolojiye ayak uydurmakta zorlanan yaşlı kuşak ile genç kuşak arasında çatışmalar yaşanması kaçınılmaz olmaktadır.

Teknolojinin gelişmesi birçok alanı etkilediği gibi aile hayatını da etkilemiş ve ebeveynler ile çocukları arasında çatışmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Ebeveynler gençler kadar teknolojiyi kullanmadığı için çocuklarının neden bu kadar teknolojiyle haşır neşir olduklarını, gereğinden fazla zaman harcadıklarını ve onsuz yapamaz durumu neden geldiklerini anlayamamaktadır. Çatışmaya neden olan bir başka yönü ise, ebeveynler çocuklarının internetin olumsuz yönünden, bilgi karmaşasının içinde kaybolacağını düşünmesinden, onlar için olumsuz

içeriklerin olduğu yerlere girerek etkilenebileceklerini düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda aileler ile çocukları arasında çatışmalar yaşanmaktadır (Becerikli, 2013: 8; Sarıçiçek, 2018: 53).

Teknolojik gelişmelerin kuşak çatışmasını arttırdığı ve belirginleştirdiği konusu televizyonlar üzerinden değerlendirildiğinde özellikle genç kuşağın çok fazla etkilendiğini görmek mümkündür. Zaten medya sektörünün daha çok genç kuşağa yönelik içerikler ürettiği gözlenebilmektedir. Medya da dizilerle, reklamlarla genç kuşağın bilinçaltına şatafatlı bir hayat sunulmakta, aile yapısı geleneksel aile yapısından çok farklı bir şekilde ortaya konmakta, evlilik birliği, çalışma hayatı gibi birçok alan farklı gösterilmektedir. Bu durumda genç kuşak ailesinden, çevresinden öğrendiği, gördüğü dünyanın dışında farklı bir dünya görünce kendi içinde çelişki yaşayarak etkilenmekte ve çatışmalar yaşamaktadırlar.

Teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı kuşak çatışması çalışma hayatını da etkilemektedir. Şöyle ki; genç kuşağın çalışma hayatıyla yaşlı kuşağın çalışma hayatı birbirinden tamamen farklıdır. Genç kuşak çalışma hayatında daha çok teknolojiyi aktif kullanan, özgürlüğüne düşkün, lider özellikleri yüksek, otoriteye itaat etmekten sakınan, çok uzun süreler çalışmaktan hoşlanmayan, eğitilmiş, dinamik kişilerden oluşmaktadır. Özellikle genç kuşağın artmasıyla ve çalışma hayatının değişmesiyle birlikte işverenlerde çalışma ortamını genç kuşağa göre ayarlamaya başlamaktadır. Bu durumda yaşlı kuşak çalışanına değişen ortam yabancı olmaktadır. Bir de kendinden yaşça küçük kişiler yöneticisi konumuna geldiyse çatışma kaçınılmazdır (Çağlayan, 2006'dan akt. Sarıçiçek, 2018: 55-56).

3.1.2.2. Değerlerdeki Dönüşüm

Değerler bazen toplumdaki düzeni, bütünleşmeyi, birlik ve beraberliği sağlarken bazen de çatışmanın nedeni olabilmektedir. Değerlerin dönüşümüne bağlı olarak yaşanan çatışma kimi zaman bireyin kendi içerisindeki değer yargılarının çelişmesiyle kimi zaman da bireyin benimsediği değerler ile diğer bireylerin ya da toplumun değerlerinin farklılaşması sonucu yaşanabilmektedir. Bu durumda bireyin kendi içindeki değerler çelişkisi ya da bireyin diğer bireylerle uyuşmayan değerler sonucunda ortaya çıkan çatışma önemli bir yıkıma neden olmazken toplumsal boyutta gerçekleşen değer çatışmaları önemli yıkımlara neden olabilmektedir (Ersoy, 2015: 119-120).

Değerlerin bireysel boyutta ortaya çıkardığı çatışma bireyin kendi değerleri içerisinde yaşadığı çatışmalardır. Birey düzenli işleyen bir organizmadan oluşmaktadır. Bu organizmanın içerisinde her bireyin değerler sistemi dengeli bir şekilde yer almaktadır. Fakat birey farklı bireylerle, kültürlerle etkileşim kurdukça, sosyal değişimlerden etkilendikçe bu değer sistemin

düzeni, dengesi şaşmakta ve değer çatışmaları yaşanmaktadır. Bireyin kendi içerisinde yaşadığı bu çatışmalar bazen kendi iç dünyasıyla alakalı olabildiği gibi bazen toplumun ona yüklediği rol uyumsuzluğu nedeniyle de yaşanabilmektedir. Şöyle ki; örneğin bir şirkette çalışan ve helal kazanç, yardımseverlik, elinde olanı başkasıyla paylaşma gibi dini değerlere önem veren bir kişi, çalışma hayatında üst kademeye geçmeyi, maddi anlamda daha çok ilerlemeyi hedefleyebilmektedir. Bu durumda birey iş yaşamının gerektirdiği rekabet ruhu, daha az paylaşımcı olma, sadece kendini düşünme gibi değerlere yönelebilmekte ve bunun sonucunda çatışma yaşayabilmektedir. Bireyin başka bireylerle yaşadığı değer çatışmaları da önemlidir. Her ne kadar bireyler belli değerler çerçevesinde yaşıyor ve ortak bazı değerleri paylaşıyorlarsa da herkesin değer sistemi farklıdır. Bir birey için çok önemli olan bir değer bir başka birey için önemli olmayabilir. Birlikte yaşanan bir toplumda da bu durum çatışmalara neden olabilmektedir. (Ersoy, 2015: 120-126).

3.1.2.3. Eğitim/Meslek Alanlarındaki Gelişmeler

Eğitim sektörünün gelişmesi, okumaya ve okutmaya daha çok önemin verilmesi, mesleklerin çeşitlenmesi iki kuşak arasındaki farklılaşmaları arttırmış, bunun sonucunda da çatışmalar kaçınılmaz olmuştur. Genç kuşak her türlü eğitim imkânından yaşlı kuşağa göre daha çok yararlanmış, örgün eğitim sisteminde öğrenim görmüş bazen tek işleri sadece okula gidip gelip eğitim almak olmuştur. Aynı zamanda genç kuşak gelişme döneminde olduğu için bilgiyi daha hızlı ve kolay öğrenmiştir. Yaşlı kuşak için ise öğrenme, değişim zor yaşanmaktadır. Öğrenen, gelişen, sosyalleşen genç birey ile yaşlı bireyler arasında uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır (Davis, 1972'den akt. Tezcan, 2016: 53-54).

Eğitimdeki farklılaşmalar iki kuşağı şu şekilde etkilemektedir; ailedeki çocuklar artık ilkokul, ortaokul, lise kademelerinden sonra üniversite, lisansüstü gibi kademelere kadar okuyup ebeveynlerinden daha üst düzey konuma gelebilmektedirler. Diğer açıdan “müfredat programları bilim ve bilgideki gelişmeleri yansıtmaktadır. Bu nedenle bugünkü ortaokul mezunu, eski mezunlardan farklılaşıyor. Farklı beklenti, değer ve davranışlar kazanıyor.” Bu durumda genç birey hem eski mezun olan ailesinden aldığı eğitimle hem de okuldan aldığı eğitimle çelişkiye düşmekte ve iki kuşak arasında çatışmalar yaşanmasına neden olmaktadır (Katz, 1974'den akt. Tezcan, 2016: 54).

Bireylerin meslek seçimleri de çatışmalara neden olabilmektedir. Meslekler bireyin hayatını devam ettirebilmesi ve statüsünü belirleyebilmesi için gerekli bir durumdur. Mesleklerin birçoğu da gerekli eğitimleri aldıktan sonra olunabilmektedir. Özellikle eğitim süresinin uzaması doğrudan meslek edinme süresini de uzatmaktadır. Bu durum da genç kuşak daha çok bir arada

bulunmakta, zaman geçirmekte ve kendilerine göre bir sosyal yaşam oluşturmaktadırlar. Uzun yıllar eğitim görüp meslek sahibi olmaya çalışan bireyler uzun yıllar ailesine bağımlı yaşamak zorunda kaldığı için bazen psikolojik olarak da yıpranabilmektedirler. Meslek sahibi olup maddi manevi özgürlüklerini kazanmak istemektedirler. Bu durumda ebeveynler ile çocuklar arasında çatışma yaşanmasına neden olmaktadır. Meslek konusunda çatışma yaşadıkları bir diğer önemli nokta da ailelerin bireyin seçeceği mesleğe müdahale etmeleridir. Bazı aileler çocuğun yeteneklerini, ilgilerini bilmeden sanki o mesleği kendileri yapacakmış gibi davranmaları ve çocuklarına o mesleği seçtirmeye zorlamaları çatışmaya sebep olmaktadır (Eke, 1987: 379; Anıl, 2011: 40-41).

3.1.2.4. Demografik Etkenler

Kuşak çatışmasına neden olan bir başka neden de demografik etkenlerdir. Toplumda düzenin sağlanması, işleyişin aksamaması, çatışmaların yaşanmaması için her şeyin dengeli bir şekilde dağılması gerekmektedir. Fakat hiçbir toplumda böyle bir durum olması mümkün değildir. Yaşlı kuşağın nüfus bakımından fazla olması ya da genç kuşağın fazla olması iki kuşak arasındaki kutuplaşmayı da beraberinde getirmektedir. Özellikle sağlık koşullarının iyileştirilmesine bağlı olarak ömür süresinin uzaması aynı dönemde birden farklı kuşağın bir arada yaşamasına neden olmaktadır. Bir başka açıdan konu ele alındığında genç nüfusun fazlalığı iş sorununa da ortaya çıkarmakta, gençlerin aklında iş hayatında daha tecrübeli ve uzun yıllardır varlık gösteren yaşlı kuşağın genç kuşağa alan açmadığı düşüncesi oluşmaktadır. Özellikle demografik açıdan ele alınan bu iki sorun kuşak çatışmasına neden olmaktadır (Duman, 2019: 238-239).

Bütün bu çatışma nedenleri değerlendirildiğinde kuşak çatışmalarının önemli bir sorun olduğu, toplumsal yaşamda sık sık karşımıza çıktığı bir yandan doğal bir süreç bir yandan ise çatışma boyutu artarsa toplumsal düzen için önemli bir tehdit oluşturabileceğini söylemek mümkündür. Kuşak çatışmaları bazen bireysel bazen toplumsal bazen de sosyal nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Bireyin karakteri, ergenlik dönemi, dünya görüşü, eğitimi, meslek seçimi, aile ortamı bazen de genç nüfus ile yaşlı nüfusun sayısal orantısızlığı, yaşlı kuşağın genç kuşağa karşı olan önyargısı aynı şekilde genç kuşağında yaşlı kuşağa olan önyargısı, iletişim eksikliği gibi nedenler çatışmanın kaynağı olabilmektedir. Sorunun kaynağını, nedenlerini tespit etmek kadar bundan sonrası için neler yapılması, ne gibi önlemler alınması, evet çatışma doğal bir süreç ama bunun yıkıcı etkisinin olmaması, kolay çözülebilir bir süreç olması için neler yapılması gerektiğinin de araştırılıp ortaya konulması oldukça önemlidir.

3.2. ÇATIŞMANIN ÖNLENMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER

Çatışmanın önlenmesi için alınması gereken tedbirlere geçmeden önce çatışmanın önlenmesi gereken bir şey mi yoksa tavsiye edilen bir şey mi olduğu konusu ele alınmalıdır. Çünkü çatışma Simmel ve Coser'in görüşlerinde olduğu gibi bazı kesime göre değişimin, gelişimin yaşanması için belli oranda gerekli bir süreçtir. Bu kesim çatışmanın işlevsellik özelliklerine vurgu yaparak olumlu bir süreç olarak değerlendirmişlerdir. Fakat büyük bir kesime göre de çatışma arttıkça toplumsal denge ve düzen bozulmaktadır. Burada baz alınması gereken kriter çatışmanın aile yapısına, belirli bir gruba ve bunun sonucunda da topluma zarar verecek, tehlike oluşturacak boyuta gelip gelmemesidir. Çatışma durumu tehlike oluşturacak boyuta geliyorsa burada gerek yaşlı kuşak gerekse genç kuşak üstüne düşen sorumluluğu almalı ve ona göre hareket etmesi gerekmektedir (Tezcan, 2016: 102-103).

Tezcan kuşak çatışmasının önlenmesi için alınması gereken tedbirleri kısaca şu şekilde ele alarak incelemiştir: Gençler yaşlılara saygı duymalı, onların tecrübelerini, üstünlüğünü kabul etmeli ve onlara uymalıdır. Bu görüşü savunanları Aristo'ya kadar götürmek mümkündür. Aristo kuşak çatışmasının bir nedenini yaş olgusuna bağlamakta ve çözümün bireyin babasıyla yaş farkının ne çok ne de az olmasıyla mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Bu konuda Aristo "Babalarıyla çocukları arasında çok büyük yaş aralığı olmamalıdır. Çocukların yaşlı ana babalarıyla yapabilecekleri çok az şey vardır. Babalarının da onlara pek az yardımı dokunur. Yaşları çok yakında olmamalıdır. Çünkü bu, ilişkilerin bozulmasına yol açar; hemen nerdeyse çocuklarıyla aynı yaşta olan babalar, onlardan gereği gibi saygı görmezler ve yaş yakınlığı ev işlerinin yönetilmesinde çatışmalara yol açar." ifadelerini kullanarak hem çatışmanın kaynağını hem çözümünü ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Aristo yaşlıların üstünlüğünü vurgulayarak yönetimin onlara verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Platon'da Aristo'yla benzer görüşleri savunmaktadır. Fakat bu görüşü günümüzde uygulamak ve benimsemek çok da mümkün gözükmemektedir. Ancak bu durum her iki tarafın birbirinin üstünlüğünü kabul etmeleri ve birbirleri için gerekli olduklarını idrak etmeleriyle mümkün olabilir. Çünkü genç kuşak nasıl ki yaşlı kuşağın gerek tecrübesinden gerekse bilgi birikiminden yararlanıyor ve bir şeyler öğreniyorsa yaşlı kuşakta genç kuşaktan çok şey öğrenebilmektedir (Tezcan, 2016: 103-104).

Çatışmanın önlenmesinin bir diğer önemli önemli yolu toplum yapısında değişmelerin yaşanmasıdır. Özellikle toplumda ekonomik kalkınma, adaletsizlik, eşitlik gibi konularda iyileştirmelere gidilmelidir. Bugün bir ailede çatışmanın yaşanmasının temel sebeplerinden birisi ekonomik açıdan sıkıntıların yaşanmasıdır. Bu konuda yapılacak iyi bir ekonomik kalkınma planı çatışmayı önlemeye katkı sağlayacaktır. Çatışmayı önlemek için gençlere sorumluluk verilmeli ve

onlar yetişkinler gibi bazı haklara sahip olmalıdırlar. Çalışmamızda çatışma nedenleri arasında da değindiğimiz gibi gençler büyüdüklerini, yetişkin olduklarını ailelerine, çevrelerine göstermek, kanıtlamak isterler. Örneğin onlara 18 yaşına gelince ehliyet hakkının verilmesi buna bağlı olarak araba kullanmaları kendilerinin yetişkin olduklarını hissettirecektir. Gençlere bu gibi olanaklar sağlamak onların yetişkinler dünyasına girmelerini, adapte olmalarını, ortak duyguları paylaşarak onları anlamalarına yardımcı olacak ve bu sayede çatışmaların önüne geçilebilecektir (Tezcan, 2016: 105).

Genç kuşak ile yaşlı kuşağın çatışmasını önlemenin bir başka yolu da aralarındaki eğitim farklılıklarını girmekle mümkündür. Elbette hızla değişen teknolojiyle birlikte yaşlı kuşağın aldığı eğitim ile genç kuşağın aldığı eğitim aynı değildir. Burada vurgulanmak istenen örgün eğitimden ziyade yaygın, hayatın içinde gerçekleşen doğal eğitimidir. Bazen yaşlı kuşak gençlerin duygu ve düşünceleri, psikolojilerini, bakış açılarını anlamakta zorluk çekmektedir. Bu durumda çatışma kaçınılmaz olmaktadır. Yaşlı ve yetişkin kuşak öncelikle bu durumun bilincinde olup kendini geliştirmeyi, bakış açısını değiştirmeyi ve gerekli eğitimleri almayı kabul etmelidir. Bu durumda bazen kitle iletişim araçlarını, bazen de kurum ve kuruluşların verdikleri seminerleri, konferansları kullanmaları gerekmektedir. Bunların yanında gerekirse aile danışma merkezlerine gidilmelidir. Aile terapisti, grup terapisti gibi eğitimlerle tutum ve davranışlar değiştirilmeli, yetişkin kuşağın gelişimi desteklenmelidir. Bu kurumlar, terapiler sadece yetişkin kuşak için değil genç kuşak içinde yararlı olacaktır (Tezcan, 2016: 105-110).

Çatışmanın en önemli sebeplerinden birinin de iletişim kopukluğundan, diyalog eksikliğinden ve kişilerin birbirleriyle empati yapamamasından kaynaklandığını ifade etmiştik. Öyleyse bu durumlarda da eksikliklerin giderilmesi çatışmanın önlenmesine katkı sağlayacaktır. Şöyle bir örnek verecek olursak bir aile ortamında ebeveynler bir konu hakkında çocuklarının fikirlerini almalı, konu üzerinde beraber düşünmelidirler. Geri dönüt alma, çocukların fikirlerine önem verme şeklindeki bir diyalog, kurulan olumlu iletişim kuşaklar arasındaki çatışmayı da en aza indirecektir. Aynı şekilde her iki kuşağında da empati yeteneğini geliştirmesi birbirlerine karşı önyargıyı azaltacak, birbirlerini anlamalarını sağlayacak ve yine olası bir çatışma önlenecektir.

Ailelerin çocuklarıyla sorun yaşadığı önemli noktalardan birisi ailelerin çocuklarının akran gruplarına girmelerine ve onlarla vakit geçirmelerine karşı çıkmalarıdır. Oysaki gençler kendilerini en iyi kendi yaş grubunun olduğu ortamlarda ifade etmekte, yeteneklerini sergilemekte, enerjilerini boşaltmaktadırlar. Fakat aileler akran grubunun daha çok çocuklarına kötü alışkanlıklar kazandıracağını, kişiliklerini olumsuz etkileyeceklerini düşünmektedir. Bu durumda aileler bazen akranlarıyla çocuklarını görüştürmemekte bazen de kiminle arkadaşlık yapacaklarını kendileri

seçmektedir. Bunun sonucunda da çocuklar ailelerinden uzaklaşmakta, çatışmalar yaşanmakta ve bu gruplara daha çok meyletmektedirler. Elbette akran gruplarının olumsuz yönleri de vardır. Gençlere kötü alışkanlıklar kazandırılmakta, gruplarla ters düştüğünde dışlanabilmekte ve bu durumda genç içine kapanabilmektedir. Fakat ailelere düşen çocuklarını bu konuda kısıtlamak yerine akran gruplarının olumlu yönlerinden çocuklarının faydalanmasını sağlamak, olumsuz yönlerine karşı tedbirler alarak çocuklarını doğru bir iletişim yoluyla o gruptan ayırmaya çalışmaları gerekmektedir. Aileler böyle bir yol izlerse bu konuda yaşanan çatışmalarda ortadan kalkacaktır (Tezcan, 2016: 107-108).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın konusuna, amacına, önemine, hipotezlerine, evren ve örneklemine, kullanılan yöntem ve tekniklerine, anket hakkında bilgilere yer verilmiştir.

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA BİLGİLER

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bireyler davranışlarını bazı etkenlere bağlı kalarak gerçekleştirmektedir. Bu etkenlerden en önemlileri arasında değerler yer almaktadır. Değer kavramı soyut bir anlamı ifade etmektedir. Bu yüzden net, anlaşılır, herkes tarafından kabul edilen bir tanımı mevcut değildir. Net bir tanımının bulunmamasına karşın hemen hemen herkes değerlerin bireylerin davranış ve tutumlarının belirlenmesinde ve yön vermesinde, duygu, düşünce ve fikirlerin ortaya çıkmasında önemli işlevlerinin olduğunu kabul etmektedir. Değerler toplumun hemen hemen her alanına girmiştir. Her türlü davranış (bu davranışlar ister olumlu olsun ister olumsuz olsun) bir değer sistemine dayanmaktadır. Değerlerin bu kadar etkili ve kapsamlı olması birçok biliminde üzerinde durmasına, araştırmalara konu olmasına neden olmuştur (Ersoy, 2015: 25-26).

Değerler insan davranışlarını belirlerken aynı zamanda sosyal yapının da oluşmasına büyük ölçüde katkı sağlamaktadır. Çünkü sosyal yapı bireylerin ortak amaç doğrultusunda bir araya gelmesiyle, birbirleriyle ilişki kurmasıyla meydana gelmektedir. Bu ilişkilerin kurulmasında da değerler önemli bir rol üstlenmektedir. Bireylerin davranışlarını belirleyen ve yön veren değerler sosyal yaşamda belirli tarzların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bireyler arasında kurulan ilişki biçimleri belirli bir zaman diliminde bütünleşip, örgütlenip, kalıplaşarak sosyal yapının oluşmasını sağlamaktadır. Bu sosyal yapı toplumun düzenli bir şekilde devam etmesini, bütünlük oluşturmasını ve bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaktadır (Ersoy: 2015: 26-27).

Bu çalışmanın konusu, teorik düzeyde varlıklarını düzenli bir şekilde devam ettirebilmek için değerlere ihtiyaç duyan toplumların, her alanda olduğu gibi değerler alanında da farklılaşmalara neden olan toplumsal değişimin, bu farklılaşmalarında en çok görüldüğü kuşakların ve değerlerin toplumdaki yeri, işlevleri, bazı etkenlerden dolayı farklılaşması, çatışmalara neden olması ve çatışmanın yaşanmaması veya en aza indirilmesi için alınması gereken önlemlerin ortaya konulmasıdır. Çalışmanın uygulama

bölümünde ise, kuşaklararası hangi değerlerin daha fazla değiştiğini, hangi değerlerin değişmeyip varlığını devam ettirdiğini, kuşakların çatışma yaşayıp yaşamadıklarını Konya örneği ile incelemektir. Bu araştırma sonucunda hem kuşak yapıları incelenmiş hem de toplumun temel değerleriyle kuşakların tutum ve davranışları arasındaki ilişki anlaşılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda kuşak çatışmasının yaşanması sonucunda yapılması gerekenler, önlemler, alan verileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Değerler; aynı toplum gibi durağan değil, sürekli değişen bir olgudur. Günümüzde geleneksel değerler önemini ve saygınlığını yitirmiş yerini modernleşmenin, sanayileşmenin, küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle yeni değerler almıştır. Bu değişim süreci yeni bir sosyal yapının oluşumuna neden olmuştur. Yeni oluşan sosyal yapı içerisinde bulunan değerler gibi sanat alanı, bilgi bilim alanı, ahlak alanı vb. alanlarda çeşitli düzensizlikler ve dengesizlikler yaşanmasına neden olmuştur. Öyle ki bu durumu Ülken şu sözlerle ifade etmiştir. “İlim, ayağa düşerek Kayserili bakkalın elinde bir kazanç haline geldi. Sanat insani ve derin değerini kaybederek propaganda aleti ve vahşinin oyuncacı şeklini aldı. Siyaset, ikbal hırsına ve şöhret emellerine vesile oldu. Kimin içinde bir hayvan zekâsı belirmişse bütün kapılar onun için açıldı. Hakikat aşkına bir hastalık gibi bakılmış. Fazilete dudak bükülerek ruh asilliği ile alay edildi” (Ersoy, 2015: 28; Ülken, 2010:113). Ülken’in ifadelerinden de hareketle eski değerlerin önemini ve saygınlığını yitirmesine bağlı olarak bazı toplumsal sorunların oluştuğunu söylemek mümkündür.

Günümüzde gelişen teknoloji, sanayi, bilim alanlarındaki hızlı ilerleme küreselleşmenin alanını ve etkisini de genişletmiştir. Bu bağlamda küreselleşme toplumsal değişmeye neden olan önemli bir etkidir. Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak gelişen ve değişen kitle iletişim araçları hem bireylerarası hem de toplumlar arası iletişimi, etkileşimi kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Zaman içerisinde yaşanan bu gelişmeler değerler alanını da oldukça etkilemiştir. Öyle ki küreselleşmenin hedeflediği ve yaratmak istediği hayat, yönlendirilmesi ve uyarılması kolay bir grubun, toplumun oluşmasına neden olmuştur. Bu durum da kalıcı olarak toplumlara yerleşmiş değerleri zedelemiş ve dönüşmelerine neden olmuştur. Küreselleşme toplumların değerlerini sömürmektedir. “Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde kısıktırılmış tüketim duygularıyla beslenen küreselleşme, maddi değerleri ön plana çıkarmış, insanı insana,

insanı topluma bağlayan her türlü değeri yok etme çabasında olmuştur. Küreselleşme esasında değerleri değersizleştirme çabasıdır” (Ersoy, 2015: 29).

Bu tür etkenler nedeniyle yaşanan toplumsal değişimler bireylerin değerleri algılama ve yaşama biçimini etkilemiştir. Çoğu zaman kısmen zihinde varlığı devam eden eski değerler davranışa dönüşmemektedir. Bireyler değerlerin farkındadır fakat yaşamlarına, davranış ve tutumlarına aktarmakta zorlanmakta veya istemsiz bir şekilde ihmalkâr davranabilmektedir. Çünkü içinde bulunduğu zamanda ve yaşamda bazen farkında olmadan ona dayatılan yeni değerler eski değerlerin önüne geçerek sadece zihinde kalmasını sağlamaktadır. Bireylerin yaşamları, inanışları, bakış açılarının arasındaki bu farklılık giderek açılmakta ve bazı sorunların oluşmasına neden olmaktadır. İşte değerler üzerine yapılan veya yapılacak olan araştırmalar bireylerin farklılaşan değer, tutum, davranış, düşünce yapılarının farkına varmalarına, unuttukları değerleri yeniden hatırlamalarına katkı sağlamaktadır.

Değerler üzerine yapılan çalışmalar aynı zamanda psikoloji alanına da önemli katkılar sağlamaktadır. Psikoloji insan davranışlarını inceleyen, davranışların temelinde yatan nedenlerin neler olduğunu ortaya koymaya çalışan bir bilim dalıdır. Değerler ise insan davranış ve tutumlarının, düşüncelerinin oluşmasını, yön vermesini sağlayan önemli kriterlerdir. Burada da görüldüğü üzere değer kavramı psikoloji alanının da önemle üzerinde durduğu bir kavramdır. Bireylerin sahip oldukları değerleri bilmek, davranış ve tutumları hakkında da bilgi edinmeye yardımcı olmaktadır. “Duygusal bir gerilim taşıyan herhangi bir durumun gerektirdiği davranışı yapmak doyum, gerekli olan bu davranışın yerine getirilmemesi ise doyumsuzluk doğurur.” Bu durumda bireylerin davranışlarında, tutumlarında tahminde bulunma imkânı sağlamaktadır (Oral, 2019:21-22). Bu bağlamda bakıldığında değerler üzerine yapılan çalışmalar psikoloji üzerine yapılacak olan çalışmalara önemli bir kaynak teşkil edecektir.

Aynı zamanda bir toplumu anlayabilmek, çözümleyebilmek, gelecek kuşaklara toplumun yapısını ve işlevini aktarabilmek ancak o toplumun değer ve yargılarını iyi anlayabilmekten geçmektedir. Eğer o toplumun değerleri doğru tespit ve analiz edilirse toplumun işlevi, kuşaklararası çatışma, farklılaşma, kuşaklar üzerinde oluşan ön yargı ve buna bağlı olarak yaşanan sıkıntılar da doğru anlaşılır, çözümler bulunur, toplumsal düzen sağlanır, gerilemeden çok ilerleme yaşanır. Bir başka önemli katkısı ise değerler toplumun her alanına nüfuz ettiği için bize toplumun durumu ve gidişatı hakkında önemli

bilgiler ve ipuçları da vermektedir. Değerler bu açıdan da her zaman önemli ve üzerinde durulması gereken konulardan biridir.

Bir toplumun kuşaklarının sorunlarını anlayabilmek ve değişen değer yargılarını ortaya koyabilmek için sosyolojinin o toplumun en derinine inmesi, kültürünü, değer ve normlarını iyi analiz etmesi gerekmektedir. Özellikle kuşaklararası farklılaşmadan kaynaklanan çatışmalar, toplumda gençlerin değerleri, kültürü, gelenek ve görenekleri unuttukları üzerine oluşan önyargılar, literatürde genellikle değerleri bir bütün olarak ele alınan çalışmaların az ve yetersiz olması bizi sorunun kökenini incelemeye itmiştir. Şöyle ki yapılan çalışmalar incelendiğinde değerler bazen sadece genç kuşak üzerinde çalışılmış, bazen sadece aile, çalışma değerleri gibi tek bir değer üzerinde çalışılmıştır. Bu çalışma gibi değerlerin üç kuşak üzerinde çalışıldığı ve tek bir değere indirgmeden bir den çok değeri içinde barındıran çalışmaların sayıca daha az olması çalışmanın önemini ve özgünlüğünü arttırmaktadır. Bu araştırma kuşakların, toplumun, değerlerin, çatışmaların bugünü ve yarını ile ilgili değerlendirme olanağı sağlayacak ve sonraki çalışmalara ön kaynak olacaktır.

Değerlerin tespitin ve buna bağlı olarak yapılan veya yapılacak olan değer çalışmalarının günümüzde ne kadar önemli olduğunu gösteren bir araştırma literatürde yer almaktadır. Akçay ve Tunagür 2005 yılından 2017 yılına değerlerin tespiti üzerine yapılmış olan tüm tezleri bir araya getirerek bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada 2005-2017 yılları arasında yapılmış olan toplamda 116 tane tez yer almaktadır. Bu tezlerin yapılmış oldukları alan ve yıl istatistiklerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 12. Değerin Tespitine İlişkin Tezlerin Yıllara Göre Dağılımına İlişkin Tablo

Bölüm												
Yıl	Türkçe	Edebiyat	İlköğretim	Okul Öncesi	DKAB	Din Eğitimi	Sosyal Bilgiler	Eğitim Programı	Müzik	Felsefe ve Din Bilimleri	Temel İslam Bilimleri	Toplam
2005						1						1
2006												0
2007	2											2
2008	3											3
2009	1											1
2010	3	2	1		1	3		1				11
2011	7	1			2	1	1					12
2012	9	3		1		1	1	1				16
2013	4	1	4	1	4	1		2		1		18
2014	9	2	4	1	1			1	1	1	1	21
2015	15	2	1	1			1					20
2016	8						1	1		1		11
Toplam	61	11	10	4	8	7	4	6	1	3	1	116

Kaynak: Akçay ve Tunagür, 2017

Bu tablodan hareketle değerlerin tespitine yönelik çalışmaların zamanla artması, her alanda araştırmalara konu olması bu konuda bir açık olduğunu, önemli ve üzerinde durulması gereken bir nokta olduğunu göstermektedir.

Değerler, küçük yaşlarda öğrenilmeye başlamaktadır. Bu öğrenme önce aileden başlamakta sonra okullarda devam etmektedir. Değerlerin okullarda ders niteliğinde okutulması değerler eğitimi adı altında çocuklara öğretilmesi değerlerin önemini göstermektedir. Değerler eğitimi toplumun geleceği için oldukça önemlidir. Günümüzde çeşitli siyasi, kültürel değişim ve dönüşümler sürekli yaşanmaktadır. Bu yaşanan değişimler karşısında bireylerin etkili, verimli, doğru iletişim kurabilmeleri, yaşanan sıkıntıların giderilmesinde etik çerçevede çözümler üretebilmeleri için değerler eğitimi verilmektedir. Aynı zamanda değerler sosyokültürel öğeleri oluşturduğu için toplumun sahip olduğu ortak düşünce ve davranış tutumlarını ortaya koymaktadır. Bu nokta da toplumda güzel, iyi, olumlu davranışların çoğalması, kötü ve olumsuz davranışların azalması için değerler eğitimi önemlidir. Bu güzel ve olumlu davranışları her anlamıyla iyi yetiştirmiş, birtakım değerleri benimsemiş, donanımlı bireyler toplumda çoğaltacaktır. Toplumun daha iyiye gitmesi, sorunların azalması, kaliteli, değer yargılarına, kültürüne, tarihine bağlı bireylerin yetişmesi, çatışmaların azalması için değerler eğitimi verilmektedir. Bu yüzden değerler konusu sadece bireyler, araştırmacılar açısından değil devlet açısından da üzerinde önemle durulan bir konudur (Berkant ve Sürmeli, 2013: 334).

Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda araştırmanın temel amacı Konya ili Seydişehir ilçesi örneğinden hareketle kuşaklar arası hangi değerlerin değiştiği, hangi değerlerin varlığını hala devam ettirdiği, buna bağlı olarak dönüşümlerin kuşak çatışmana neden olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Saha araştırmasıyla elde edilecek verilerin bu amaç doğrultusunda analiz ve değerlendirilmesi yapılacaktır.

1.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIM VE HİPOTEZLERİ

Araştırmanın temel varsayımı toplumsal değişimin etkisiyle kuşakların değer yargılarının değiştiği veya farklılaşmaların yaşandığıdır. X, Y, Z kuşaklarının farklı değerlere sahip olduğu varsayılmıştır. Bu varsayımlardan hareketle hipotezleri şu şekilde sıralanabilir;

1. Kuşakların aile kurumuna bakış açısı farklılık göstermektedir

2. Kuşakların evlilik kurumuna bakış açısı farklılık göstermektedir.
3. Kuşakların eş seçimini hangi önceliğe göre yaptığı/yapacağı konusu farklılık göstermektedir.
4. Kuşaklar arasında kuşak çatışması yaşanmaktadır.
5. Kuşakların dini görevleri ne sıklıkla yerine getirdikleri konusu farklılık göstermektedir.
6. Kuşakların boş zamanları değerlendirme, müzik, film, TV programı zevkleri farklılık göstermektedir.
7. Kuşakların hayatlarında en çok önem verdikleri şey farklılık göstermektedir.
8. Kuşakların kadınların çalışması yönündeki bakış açıları farklılık göstermektedir.
9. Kuşakların gelenek ve göreneklere bağlılık konusu farklılık göstermektedir.
10. Kuşakların bayramlarda büyükleri ziyaret ederek ellerini öpme düşüncesi farklılık göstermektedir.
11. Kuşakların ailede son sözü babanın söylemesi düşüncesi farklılık göstermektedir.
12. Kuşakların insanların her türlü mahrem alanları sosyal medyada paylaşmasına yönelik bakış açısı farklılık göstermektedir.
13. Kuşakların yardımseverlik değeri farklılık göstermektedir.
14. Kuşakların güvenilirlik değeri farklılık göstermektedir.
15. Kuşakların çalışkanlık değeri farklılık göstermektedir.
16. Kuşakların batıl inançlara inanma konusu farklılık göstermektedir.
17. Kuşakların tutumluluk değeri farklılık göstermektedir.
18. Bazı durumlarda büyüklerden akıl alma düşüncesi ile kuşaklar farklılık göstermektedir.
19. Komşularla iyi geçinmeye çalışma düşüncesi ile kuşaklar farklılık göstermektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Bir bilimsel araştırma sürecinde her aşama diğer aşamalar kadar önemlidir ve bu aşamalar birbirine bağlı aşamalardır. Araştırma problemi ve soruları ortaya konulduktan sonra bunlara yanıt arama noktasında en uygun araştırma yöntem ve deseni belirlenmektedir. Bu aşamalardan sonra en az diğerleri kadar önemli olan çalışmanın kimlerin ve nelerin üzerinde yapılacağı aşaması yer almaktadır.

Araştırmanın amacına bağlı olarak, araştırmak istenilen konuyu en iyi ifade edeceğini düşündüğü ve bilgi almak istenilen gruba evren denmektedir (Baltacı, 2018: 234). Karasa ise evreni, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünü olarak ifade etmektedir. Bu bütün sadece ortak özellikleri olan canlı elemanları değil her türlü cansız elemanları da içerisine almaktadır. Bir araştırma, ulaştığı sonuçlar genellenebildiği kadar değer kazanmaktadır. Bilim, bu açıdan bakıldığında genellenebilirliği olan bilgiler bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Öyleyse, bilim oluşturmanın yöntemi, olabildiğince büyük bir alanda genellenebilecek bilgiler elde etmeye çalışmak gerekmektedir. Yani evreni olabildiğince geniş tutmaktır. Fakat bu noktada bazı sorunlar da doğabilmektedir. Şöyle ki, evren büyüdükçe soyutlaşmakta ve ona ulaşmak çok güç olmaktadır (Karasar, 2012: 109-110). Aynı zamanda evrenin büyüklüğünün yanında zamanın ve maddi imkanların kısıtlı olması da evrene ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Bu durumda araştırmacı evreni en iyi temsil edeceğini düşündüğü büyük evrenin içerisindeki bir alanı seçmektedir (Baltacı, 2018: 235). Yapılan bu seçime örneklem adı verilmektedir.

“Örneklem belli bir evrenden, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir. Araştırmalar, çoğun, örneklem kümeler üzerinde yapılır ve alınan sonuçlar, ilgili evrenlerine genellenir.” Bir örneklem üzerinde çalışmak araştırmaya önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Araştırmacı zamanının çoğunluğundan, enerjisinden ve parasından tasarruf etmektedir. Eğer araştırmacı bir bütün üzerinde, büyük bir evrende çalıştığında araştırma için gerekli kontrollerin yapılmasında bazı engellerle karşılaşabilmekte ve zorlu bir süreç yaşayabilmektedir. Her zaman küçük gruplar üzerinde denetim kurmak, kontrol altında tutmak daha kolaydır. Bir bilimsel araştırmada amaç çok veri toplamak olmamalıdır. Önemli olan sağlam, geçerli ve güvenilir veriler elde etmektir. Mesela, özellikleri çok iyi bilinen küçük bir gruptan, çok iyi bilgi sahibi ve yetkin iki araştırmacının elde edeceği veriler, özelliklerine tam anlamıyla hâkim olunmayan bir evrenden, çok farklı yetkinlikleri olan, oldukça bilgili

çok sayıdaki araştırmacının toplayacağı verilerden daha geçerli ve faydalıdır. Çoğu zaman örneklemin iyi belirlenmesine bağlı olarak az bir grupla bile araştırma iyi sonuçlar verebilmektedir (Karasar, 2012: 110-111).

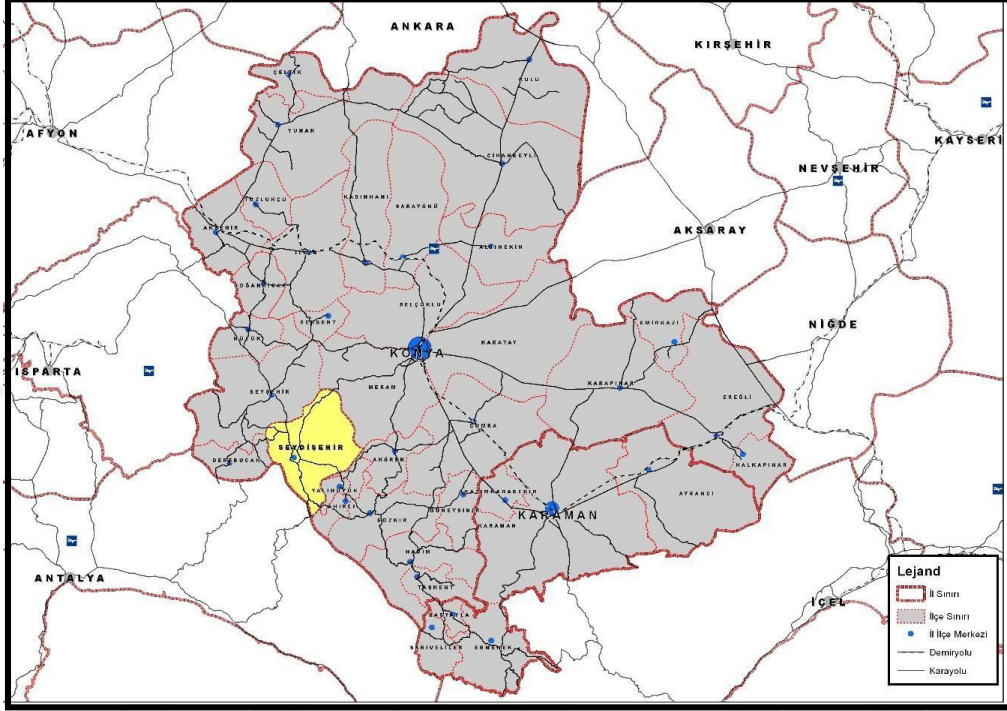
Bu bilgiler ışığında “X, Y, Z Kuşaklarının Değer Dönüşümleri: Seydişehir Örneği” adlı çalışmada araştırmacının evrenini, Konya İlinin Seydişehir İlçesinde yaşayan 1965 ve sonrasında doğan (X Kuşağı), 1980 ve sonrasında doğan (Y Kuşağı), 2001 ve sonrasında doğan (Z Kuşağı) yaşları 11-58 yaş arasından TÜİK 2021 (31.12.2021 tarihi itibarıyla) verilerine göre 42.344 kişi oluşturmaktadır. Bu çalışmada kuşaklararası değerlerin değişiminin incelenmesinin 42,344 kişi üzerinden yapılması gerek maddi olanakların kısıtlı olması gerekse uzun zaman dilimini gerektirmesi nedeniyle zor olacağından ölçek hesaplaması sonucunda tespit edilmiş ve +/- %5 hata payı, %95 güven aralığı ile 381 kişi olarak belirlenmiştir (Sencer ve Sencer, 1978: 501).

Araştırma sahasının Konya ilinin Seydişehir ilçesi olarak belirlenmesinde araştırmacının bu bölgede yaşıyor olması ve buna bağlı olarak araştırma sahasına hâkim olması sebebiyle araştırma sürecinde kolaylık sağlayacağı düşünülmüştür. Aynı zamanda değerlerin bölgelere göre farklılık göstermesi, bir değer belli bir bölgede varlığını devam ettirme yoğunluğu fazla iken bir başka bölgede devam ettirme yoğunluğunun azalmasının gözlemlenmesi de etkili olmuştur. Örneğin, Bakar’ın yaptığı bir çalışmada katılımcıların evlilik değerleri incelenmiştir. Bakar bu çalışmasını İnegöl’de Erzurumlular ile yapmıştır. Erzurumlularla yaptığı çalışmada görücü usulü evliliğin etkin bir şekilde devam ettiği görülmüştür (Bakar, 2019: 95) Bu örnekte görüldüğü gibi değerlerin toplumda etkinliği bölgeden bölgeye değişmektedir. Bu değişimlerin Konya bölgesinde yaşanıp yaşanmadığı, yaşanıyorsa ne oranda yaşandığı tespit edilmek istenmiştir. Buna ek olarak değer farklılaşmalarının ve bundan kaynaklanan çatışmaların büyük kentlerde daha fazla olduğu, küçük yerleşim yerlerinde değer daha çok yaşatıldığı varsayımından hareketle araştırma sahası olan Seydişehir’in bu açılarından ne durumda olduğu ortaya konulmak istenmiştir.

Araştırmanın yapılacağı saha hakkında bazı bilgiler aşağıda yer almaktadır. Araştırmanın yapıldığı ilçe il merkezine 107 km uzaklıktadır. İlçenin kuzeyinde Beyşehir, güneyinde Yalılıyük, Ahırlı ve Antalya ili Akseki ilçesi, batısında Derebucak ve doğusunda Akören ilçesi yer almaktadır. Çalışma sahası olan ilçenin yüzölçümü 1.362,5 km²’dir. Torosların kuzey eteklerinde verimli bir vadi olan Suğla Ovası’nda yer alan ilçenin güneyinde zengin Boksit yatakları, Küpe Dağı eteklerinde çok sayıda pınar ve

kaynak bulunmaktadır. Ayrıca ilçenin dinlenme ve eğlence amaçlı kullanılan Pınarbaşı, Kuşulu ve Beldibi Göletleri isimli doğal güzellikleri de bulunmaktadır (MEVKA, 2019: 5).

Şekil 2. Çalışma Sahasının Lokasyon Haritası

Kaynak: MEVKA, 2019:5

Araştırma sahasının içerisinde yer aldığı Konya ili geniş yüzölçümüne sahip olmasıyla ilçeler arasında ciddi gelişmişlik farklarının yaşanmasına neden olmaktadır. Şöyle ki, yüzölçümünün geniş olması nedeniyle “kırsal ve kentsel alanlar arasındaki fiziki erişim imkanlarının sınırlı kalması ve buna bağlı olarak mal, hizmet ve insan akımlarında kaliteli ve verimli bir hizmet” sunulamamaktadır. Araştırma sahası bu açıdan ele alındığında sosyal gelişmişlik araştırmasında 2011 yılında 37 ilçe arasında 7., 2013 yılında yine pozisyonunu koruyarak 7., 2019 yılında ise 8. sırada yer almıştır (MEVKA, 2019: 6).

Araştırma sahası olan Seydişehir ilçesinin nüfusu 2018 TÜİK verilerine göre 64.687 kişidir. İlçe nüfusunun 2008 yılından itibaren nüfus projeksiyonu incelendiğinde 2023 yılında nüfusun %4,2 oranında bir artışla 67.012 kişi olacağı beklenmektedir. İlçenin doğum oranları son 15 yıldır düşüş göstermektedir. Aynı şekilde nüfus artış hızı düşüştür. Genç nüfusun özellikle 20-34 yaş grubu ilçeden göç ettiği, buna bağlı olarak ilçedeki yaşlı nüfusun arttığı belirtilmektedir. Genç nüfusun üniversite eğitimi almak için veya çalışmak için de ilçeden gittiklerini de düşünülmektedir. İlçede 2018 verilerine göre

en fazla 15-64 yaş arası nüfus yer almaktadır. İlçe Konya ilinin büyük ilçelerinden biri sayılmakta ve çalışabilir nüfusu oldukça fazladır. Yaşlı nüfus ilçede az, yeni doğanlar yaşlılara göre fazladır (MEVKA, 2019: 7).

Araştırma sahası olan Seydişehir ilçesinin ekonomik yapısı incelendiğinde önemli bir fabrikaya sahip olduğu görülmektedir. Alüminyum Fabrikası ilçenin sanayisine önemli bir katkı da bulunmaktadır. Etibank Alüminyum Tesisleri 1967 yılında kurulmuş ve “yılda 500.000 ton boksit cevheri işleyerek 200.000 ton Alümina ve 152.570 ton sıvı Alüminyum” üretimini gerçekleştirmektedir. Boksit cevheri ilçede bulunan maden ocaklarından temin edilmektedir. “Seydişehir ve Akseki bölgesinde tespit edilen toplam rezerv 45 milyon ton olup, bu miktar tesise 80 yıl yetecek durumdadır.” Şirket kristallendirilmiş hidrat ürünü üretimi ile Avrupa’da 4. Şirket olma özelliğine sahiptir. “30.000 ton/yıl kapasitesi ile özellikle kablo sektörü için önemli hammadde Eti Alüminyum A.Ş tarafından sağlanır konuma gelmişti.” (Seydişehir Kaymakamlığı, 2019). Aynı zamanda ilçede marangozlar ve diğer işyerlerinin bulunduğu iki ayrı sanayi sitesi bulunmaktadır. İlçede “1 un fabrikası, 1 süt ürünleri fabrikası, 1 yem fabrikası, 1 konfeksiyon işletmesi, 3 Alüminyum soğuk döküm fabrikası mevcut olup, İlçenin ekonomik boyutunda önem arz etmektedir.” İlçenin sigortalı çalışanları incelendiğinde 2018 yılı itibariyle 8.438 kayıtlı işçi bulunmaktadır (MEVKA, 2019: 8).

İlçenin eğitim durumu incelendiğinde “ilkokulda derslik başına düşen öğrenci sayısı 18 iken bu rakam Konya il genelinde 16, Türkiye ortalaması ise 17’dir. İlkokul düzeyinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında yine ortalama değerler sergilemektedir. Ortaokul ve orta öğretim düzeyindeki değerler bakımından da iyi bir yapı sergilemektedir.” İlçede 2017 yılı itibari ile okuma yazma bilmeyenlerin oranı %2,4’tür. Bu oran Konya il genelinde ve Türkiye genelinde %2 olduğu belirtilmiştir. Konya ilinin gelişmiş ilçeleri arasında bulunan Seydişehir 37 ilçe arasında 10. sırada yer almakta ve Konya ortalamasına yetişememiştir. Fakat gelişmişlik düzeyleri denk olan ilçeler ile kıyaslandığında iyi bir yapıda olduğunu da belirtmek gerekmektedir (MEVKA, 2019: 16).

İlçe tarım ve hayvancılık yönünden ele alındığında tarım alanlarında 2004 yılından bu yana %22 oranında bir azalma olduğu görülmüş ve önemli bir ölçüde tarım arazisi kaybetmiştir. Ancak nadasa bırakılan araziler tarıma yeniden kazandırılmıştır. 2004-2018 yılları arasında sebze alanları yaklaşık %17, tahıl ve bitkisel ürün alanları %1,5 kat oranında artarken, meyve içecek ve baharat bitkileri alanında %53 oranında bir

azalma yaşandığı görülmüştür. İlçede 2018 verilerine göre en çok tahıl grubunda yer alan buğday üretimi yapılmaktadır. En fazla ekimi yapılan diğer ürünler sırasıyla arpa ve şekerpancarıdır. Sebze grubundan en fazla kabak üretimi, sonra sırasıyla domates, karpuz üretimi yapılmaktadır. Bunların yanında ilçede hayvancılık önemli geçim kaynaklarından biridir. Hayvan varlıkları incelendiğinde “2014 yılından beri bir azalma olsa da 2017 yılına kıyasla toplam hayvan sayısının arttığı” belirtilmiştir (MEVKA, 2019: 17-22).

Son olarak araştırma sahası turizm yönünden incelendiğinde ilçenin önemli bir turizm bölgesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İlçe “doğa turizmi, kültür turizm, mağara turizm, av turizm vb. alternatif turizm yönelik potansiyeller fazla olup özellikle Tınaztepe mağaralarına çok sayıda ziyaretçi gelmektedir.” Bu konuda turizmi canlandırmak adına Seydişehir Belediyesi birçok çalışma yapmış ve tanıtım faaliyetlerini arttırmıştır. Faaliyetlerin artırılması turizmde sürekliliği arttıracak ve buradan gelen gelir de aynı oranda artacaktır (MEVKA, 2019: 25).

1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİĞİ

Sosyal bilimlerde bir araştırma yapılırken seçilen konunun kuramsal çerçevesini ortaya koymak ve değerlendirme yapılabilmesini sağlamak için o konuya en uygun yöntem ve tekniklerin seçilmesi gerekmektedir. Yöntem kelimesi, araştırma yolu ile bulunup ortaya çıkabilecek somut neden-sonuç ilişkilerini ve bu ilişkilerin temelinde bulunan soyut bilimsel kanunları saptamak için izlenmesi gereken yol anlamına gelmektedir (Kurtkan, 1989:3).

Bilimsel bir araştırmada yöntem, çalışmanın amacına doğru ilerlerken kullanılacak tekniklerin veya yaklaşımların sistematik bir düzenle ortaya konulduğu ve araştırmanın ilerleyebilmesi için izlenmesi gereken bir süreçtir. Araştırmada teknik ise araştırmanın yöntemini yapabilmek için yöntemi uygulamaya geçiren bir bilgi toplama aracıdır. Bilimsel bir araştırma yapılırken yöntem doğrultusunda ihtiyaca bağlı olarak sadece bir veri toplama tekniği değil birden çok veri toplama tekniği birlikte kullanılabilir (Türkdoğan, 1989: 167).

Bilimsel araştırmaların ortaya konulabilmesi için bazı araştırma modelleri kullanılmaktadır. Bilimsel araştırmalarda gerçeğe en yakın bilgiye ulaşmak için bilimsel yöntemlerin kullanılması gerekmektedir. Kullanılacak olan bilimsel yöntem ise araştırmanın konusuna göre değişebilmektedir. “Eğer araştırmada kullanılacak veriler nicelse veya niteliksel veriler nicele dönüştürülüyorsa burada niceliksel araştırma

kullanılır” (Yurtseven vd. 2013: 15). Bu araştırmada da konuyu en iyi şekilde ortaya koyabilecek yöntemin nicel yöntem olduğuna karar verilmiş ve çalışmada nicel araştırma kullanılmıştır. Aynı zamanda araştırmada belirli bir zaman diliminde ve geniş alanda çok fazla bilgi elde edilmek istendiğinden dolayı nicel yöntemin önemli bir modeli olan survey araştırma modeli kullanılmıştır. Bu model alan araştırması adıyla da bilinmektedir.

Çalışma teorik ve uygulamalı olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ana bölümde toplum, toplumsal değişme, değerler, kuşaklar ve çatışma kavramları ele alınarak teorik kısım ortaya konulmuş, ikinci ana bölümde ise X, Y, Z kuşaklarının farklılaşan değer ve tutumlarını ölçmek için anket tekniği uygulanmış ve verilerin analizleri yapılarak uygulamalı yöntem yer almıştır. Çalışmada anket tekniği uygulanmıştır. Anket, nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir veri toplama tekniğidir. Bireylerden sözlü veya yazılı olarak bilgi toplanmak istendiğinde anket tekniği kullanılmaktadır. Anket aracılığıyla hem nitel hem de nicel veriler elde edilebilmektedir.

“Yatırım, üretim, tüketim, gelir, ücret, maaş, harcama, hane halkı, işletme, istihdam, işsizlik vb. gibi kantitatif veriler yanında; zekâ, başarı, hoşgörü, vatanseverlik, memnuniyet, beklenti, stres, tükenmişlik, taciz, mobing vb. nitel özelliklerde anketler yoluyla ölçülmektedir. Gelir dağılımı, yoksulluk, insan hakları, kadın ve ocuk hakları, demokrasi, adalet, eşitlik, azınlıklar vb. gibi konularda bireysel ve toplumsal davranışlar ve tutumlar öne ıkmiş ve yapılan araştırmalarda kullanılan yöntemler önem kazanmıştır” (Arıkan, 2018: 98-99).

Bu çalışmada da kuşakların değerlerini, bireysel ve toplumsal tutum ve davranışlarını ölçmek hedeflendiği için aynı zamanda geniş kitlelere ulaşmada fayda ve maliyet açısından değer i yüksek olduğu için, bilgilerin kısa sürede toplanmasında kolaylık sağlayacağı için anket tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir. Araştırmada anket soruları oluşturulurken konuyla ilgili kaynaklar taranmış yapılan çalışmalarda araştırmaya uygun bazı sorular araştırmacının kendi hazırladığı sorularla birleştirilerek katılımcılara uygulanmıştır.

1.6. UYGULANAN ANKET HAKKINDA BİLGİLER

Anket soruları hazırlanmadan önce literatür taraması yapılmış ve konuyla bağlantılı çalışmalar incelenmiştir. İncelemeler sonucunda araştırmacı tarafından anket soruları oluşturulmuştur. Soruların oluşturulması aşamasında incelenen özellikle Mahmut Tezcan’ın yapmış olduğu ‘Kuşaklar atışması Kuşaklararası İlişkiler Eğitimi ve Sosyolojisi’, ‘Kuşaklar atışması Okuyan ve alışan Gençlik Üzerine Bir Araştırma’ adlı

iki çalışma, Ersan Ersoy'un 'Değerler Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu', Zeki Duman'ın 'Kuşak Çatışması X ve Z Kuşağı Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma' adlı çalışmalar ve birçok değer araştırmasında kullanılan Rokeach'ın Değerler Envanteri, Schwartz'ın Değerler Ölçeği yardımcı olmuştur. Oluşturulan anket sahaya çıkılmadan önce pilot çalışmasına tabi tutulmuştur. Pilot uygulaması anketin anlaşılabilirliğini ve güvenilirliğini test etmek için uygulanan bir ön çalışmadır. Pilot çalışması kapsamında anket soruları 20 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Uygulama sonucunda ankette anlaşılması güç sorular, aynı soruyu ifade eden benzer sorular tespit edilerek düzenlemeler ve çıkarmalar yapılmıştır. Bu düzenlemeler sonucunda anket soruları uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Aynı zamanda anketin uygulanması için gerekli resmi izinler alınmış, anket soruları Afyon Kocatepe Üniversitesi Etik kurulu tarafından incelenmiş ve onaylanmıştır.

Anket soruları iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerine ve değerlere yönelik sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise toplumsal değerleri ortaya koymayı amaçlayan 19 ifadeden oluşan likert tipi sorulardan yararlanılmıştır. Hazırlanan bu ankette katılımcılara çeşitli ifadelerin olduğu sorular yöneltilmiştir. Ankete katılan katılımcılardan bu ifadelere katılıp katılmama derecelerini belirtmeleri istenmiştir. Likert tipi soruların olduğu ankette kategoriler kesinlikle katılıyorum (5), katılıyorum (4), kararsızım (3), katılmıyorum (2), kesinlikle katılmıyorum (1) şeklinde düzenlenmiştir. Çeşitli sorulardan oluşan anket EK'te sunulmuştur.

Araştırmada anket tekniği kullanılması büyük kolaylık ve zaman tasarrufu sağlasa da uygulama sahasına inildiğinde tahmin edilenden daha fazla güçlüklerle karşılaşılmasına neden olmuştur. Bu karşılaşılan güçleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- “Neden böyle sorularla beni uğraştırıyorsun? Gençler daha iyi bilir, ben anlamam böyle şeylerden gibi” söylemlerle sıkça karşı karşıya kalınmıştır.

- Özellikle yaşlı kuşağın daha çok köylerde yaşamasına veya hala pandeminin etkisini kısmen de olsa psikolojik olarak yaşıyor olmalarına bağlı olarak sahada ulaşılması en zor grup olmuştur.

- Yaşlı kuşakta okuma yazma oranlarının düşük olması veya belirli sağlık problemlerinin olmasından dolayı anket soruları araştırmacı tarafından okunmuş,

soruların anlaşılmasına karşın sık sık tekrar edilmiş ve açıklama yapılmıştır. Bu durumda anketin uygulanma süresinin uzamasına, araştırmacının belirlediği örneklem sayısına planladığı sürede ulaşamamasına neden olmuştur.

- Karşılaşılan güçlüklerden bir diğeri de katılımcıların güven problemi yaşamasıdır. Katılımcılar sorulan bazı sorularda neden o konunun merak edildiği, cevapladığı nokta da kendisine ileride bir problem yaratıp yaratmayacağı endişesi çoğu zaman araştırmacının sürekli açıklama yapmasına neden olmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI VE BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. KATILIMCILARIN SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların doğum yıl aralığı (yaş), cinsiyet, eğitim durumu, meslek durumu ile aile gelir durumu olmak üzere çeşitli bulguları gösteren tablolar yer almaktadır. Bu tablolar frekans analizi kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 13. Doğum Yıl Aralığına İlişkin Frekans Analizi

Doğum yıl aralığı	Sayı (F)	Yüzde (%)
1965-1980(X Kuşağı)	115	30,2
1981-2000 (Y Kuşağı)	142	37,3
2001 ve sonrası (Z Kuşağı)	124	32,5
Toplam	381	100,0

Katılımcıların yaş bilgilerine ait frekans analizlerine göre %30,2'sinin 1965-1980, %37,3'ünün 1980-2000, %32,5'inin ise 2000 ve sonrası doğum yılı aralığında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya 1980-2000 yılları arasında doğan Y kuşağı daha fazla katılım göstermiştir.

Tablo 14. Cinsiyet Dağılımına İlişkin Frekans Analizi

Cinsiyet	Sayı (F)	Yüzde (%)
Kadın	197	51,7
Erkek	184	48,3
Toplam	381	100,0

Katılımcıların cinsiyet dağılımına ilişkin frekans analizlerine göre katılımcıların %51,7'sinin kadınlardan, %48,3'ünün erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Erkekler kadınlardan daha az katılım göstermişlerdir.

Tablo 15. Eğitim Durumuna İlişkin Frekans Analizi

Eğitim Durumu	Sayı (F)	Yüzde (%)
Okur-yazar değil	14	3,7
İlkokul Mezunu	68	17,8
Ortaokul Mezunu	46	12,1
Lise ve Dengi Okul Mezunu	145	38,1
Yüksekokul/Üniversite Mezunu	97	25,5
Lisansüstü	11	2,9
Toplam	381	100,0

Katılımcıların eğitim durumlarına ait frekans analizlerine göre katılımcıların %3,7'sinin okul-yazar değil, %17,8'inin ilkokul mezunu, %12,1'inin ortaokul mezunu, %38,1'inin lise ve dengi okul mezunu, %25,5'inin yüksekokul/üniversite mezunu, %2,9'unun ise lisansüstü eğitim durumuna sahip oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların

önemli bir kısmının Lise ve dengi okul mezunu düzeyinde olduğunu söylemek mümkündür. Ve aynı zamanda katılımcıların toplamda %66,5'inin eğitim düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 16. Meslek Durumuna İlişkin Frekans Analizi

Meslek	Sayı (F)	Yüzde (%)
Memur	24	6,3
İşçi	68	17,8
Esnaf	14	3,7
Çiftçi	14	3,7
Öğretmen	19	5,0
Ev hanımı	77	20,2
Serbest meslek	13	3,4
Emekli	9	2,4
İşsiz	22	5,8
Öğrenci	85	22,3
Diğer	36	9,4
Toplam	381	100,0

Katılımcıların meslek durumlarına ilişkin frekans analizlerine göre katılımcıların %6,3'ünün memur, %17,8'inin işçi, %3,7'sinin esnaf, %3,7'sinin çiftçi, %5,0'ının öğretmen, %20,2'sinin ev hanımı, %3,4'ünün serbest meslek, %2,4'ünün emekli, %5,8'inin işsiz, %22,3'ünün öğrenci, %9,4'ünün ise diğer meslek gruplarında çalıştığı görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun işçi, ev hanımı ve öğrenci olduğu söylenebilir.

Tablo 17. Aile Gelir Durumuna İlişkin Frekans Analizi

Gelir	Sayı (F)	Yüzde (%)
0-1000	7	1,8
1000-2000	30	7,9
2000-3000	30	7,9
3000-4000	40	10,5
4000-5000	38	10,0
5000 ve üzeri	236	61,9
Toplam	381	100,0

Katılımcıların gelir durumuna ilişkin frekans analizlerine göre katılımcıların %1,8'inin 0-1000 arası, %7,9'unun 1000-2000 arası, %7,9'unun 2000-3000 arası, %10,5'inin 3000-4000, %10,0'ının 4000-5000 arası ve %61,9'unun 5000 ve üzerinde gelire sahip olduğu belirtilmektedir. Elde edilen sonuca göre katılımcıların büyük çoğunluğu 5000 ve üzeri gelire sahiptir. Anketin yapıldığı 2022 yılında asgari ücret 5.500 TL idi. O yüzden gelirlerin bu şekilde belirlenmesinde asgari ücret dikkate alınmıştır.

2. KUŞAKLAR DEĞİŞKENİ BAĞLAMINDA BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo 18. Cinsiyetin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Kuşaklar

Cinsiyet	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Kadın	49 42,6%	76 53,5%	72 58,1%	197 51,7%
Erkek	66 57,4%	66 46,5%	52 41,9%	184 48,3%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 16’da cinsiyetin kuşaklara göre dağılımı incelenmiştir. X kuşağı katılımcılarının %42,6’sı kadın, %57,4’ü erkeklerden oluşmaktadır. Y kuşağı katılımcılarının %53,5’i kadın, %46,5’i erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Z kuşağı katılımcılarının ise %58,1’i kadın, %41,9’u erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcılar cinsiyet değişkeni dikkate alınarak birbirine yakın seçilmeye çalışılmıştır.

Tablo 19. Medeni Durumun Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Medeni Durum	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Evli	96 83,5%	99 69,7%	6 4,8%	201 52,8%
Bekar	19 16,5%	43 30,3%	118 95,2%	180 47,2%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 17’de medeni durumun kuşaklara göre dağılımı incelenmiştir. X kuşağı katılımcılarının %83,5’i evli, %16,5’i bekar olduklarını ifade etmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %69,7’si evli, %30,3’i bekar ifade etmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %4,8’i evli, %95,2’si bekar olduklarını ifade etmişlerdir. Tablo incelendiğinde X ve Y kuşağı katılımcılarının çoğunluğu evli Z kuşağı katılımcılarının ise çoğunluğu bekadır.

Tablo 20. Eğitim Durumunun Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Eğitim	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Okur-yazar değil	12 10,4%	1 0,7%	1 0,8%	14 3,7%
İlkokul mezunu	50 43,5%	15 10,6%	3 2,4%	68 17,8%
Ortaokul mezunu	14 12,2%	19 13,4%	13 10,5%	46 12,1%
Lise ve dengi okul mezunu	15 13,0%	42 29,6%	88 71,0%	145 38,1%
Yüksekokul/ Üniversite Mezunu	22 19,1%	56 39,4%	19 15,3%	97 25,5%

Tablo 18. (Devam) Eğitim Durumunun Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Lisansüstü	2 1,7%	9 6,3%	0 0,0%	11 2,9%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 18’de eğitim durumunun kuşaklara göre dağılımı incelenmiştir. X kuşağı katılımcılarının %10,4’ü okur-yazar değil, %43,5’i ilkokul mezunu, %12,2’si ortaokul mezunu, %13,0’ı lise ve dengi okul mezunu, %19,1’i yüksekokul/üniversite mezunu ve %1,7’si lisansüstü düzeyde eğitim durumuna sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %0,7’si okur-yazar değil, %10,6’sı ilkokul mezunu, %13,4’ü ortaokul mezunu, %29,6’sı lise ve dengi okul mezunu, %39,4’ü yüksekokul/üniversite mezunu ve %6,3’ü lisansüstü düzeyde eğitim durumuna sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %0,8’i okur-yazar değil, %2,4’ü ilkokul mezunu, %10,5’i ortaokul mezunu, %71,0’ı lise ve dengi okul mezunu, %15,3’ü yüksekokul/üniversite mezunu olduklarını ifade etmişlerdir. Yaşları gereği Z kuşağında lisansüstü eğitime sahip olan hiç kimse yoktur.

Tablo incelendiğinde eğitim durumunun zamanla daha iyi seviyelere geldiğini, imkanların gelişmesiyle giderek okumaya daha çok değer verildiğini ve genç kuşağın büyük çoğunluğunun lise ve üstü eğitim aldıklarını söylemek mümkündür.

Tablo 21. Mesleğin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Meslek	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Memur	7 6,1%	15 10,6%	2 1,6%	24 6,3%
İşçi	24 20,9%	36 25,4%	8 6,5%	68 17,8%
Esnaf	6 5,2%	7 4,9%	1 0,8%	14 3,7%
Çiftçi	9 7,8%	4 2,8%	1 0,8%	14 3,7%
Öğretmen	8 7,0%	11 7,7%	0 0,0%	19 5,0%
Ev hanımı	30 26,1%	42 29,6%	5 4,0%	77 20,2%
Serbest meslek	6 5,2%	6 4,2%	1 0,8%	13 3,4%
Emekli	9 7,8%	0 0,0%	0 0,0%	9 2,4%
İşsiz	5 4,3%	7 4,9%	10 8,1%	22 5,8%
Diğer	9 7,8%	11 7,7%	16 12,9%	36 9,4%
Öğrenci	2 1,7%	3 2,1%	80 64,5%	85 22,3%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 19’da mesleğin kuşaklara göre dağılımı incelenmiştir. X kuşağı katılımcılarının %20,9’u işçi, %26,1’i ev hanımı olduklarını ifade etmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %25,4’ü işçi, %29,6’sı ev hanımı olduklarını ifade etmişlerdir. Z kuşağı

katılımcılarının %64,5'i gibi önemli bir kısmı öğrenci olduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 22. Aile Gelir Durumunun Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Gelir	Kuşaklar			Toplam
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	
0-1000	4 3,5%	2 1,4%	1 0,8%	7 1,8%
1000-2000	7 6,1%	8 5,6%	15 12,1%	30 7,9%
2000-3000	12 10,4%	2 1,4%	16 12,9%	30 7,9%
3000-4000	16 13,9%	9 6,3%	15 12,1%	40 10,5%
4000-5000	8 7,0%	23 16,2%	8 6,5%	39 10,2%
5000 ve üzeri	68 59,1%	98 69,0%	69 55,6%	235 61,7%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 20'de aile gelir durumunun kuşaklara göre dağılımı incelenmiştir. Her üç kuşak katılımcılarının çoğunluğu 5000 ve üzeri gelir durumuna sahip olduklarını belirtmişlerdir. X kuşağı katılımcılarının %59,1'i, Y kuşağı katılımcılarının %69,0'ı, Z kuşağı katılımcılarının ise %55,6'sı 5000 ve üzeri gelire sahiptirler.

Tablo 23. Aileye İlişkin Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Sizin için aile ne demektir?	Kuşaklar			Toplam
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	
Aile her şeydir	64 55,7%	93 65,5%	74 59,7%	231 60,6%
Aile kutsal bir kurumdur ve korunmalıdır.	36 31,3%	42 29,6%	19 15,3%	97 25,5%
Aile herkesten önce gelir	10 8,7%	4 2,8%	14 11,3%	28 7,3%
Aile baskı ortamının olduğu özgürlüğümü kısıtlayan otoriter bir kurumdur	0 0,0%	2 1,4%	9 7,3%	11 2,9%
Aile benim için önemsizdir. O yüzden hiçbir şey ifade etmiyor	0 0,0%	0 0,0%	2 1,6%	2 0,5%
Diğer	5 4,3%	1 0,7%	6 4,8%	12 3,1%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 21'de aileye verilen önem incelenmiştir. Aileye verilen önem konusunda bir görüş birliğinin olduğu, üç kuşağında aile kurumuna önem verdikleri görülmektedir. X kuşağındaki katılımcıların %95,7 si, Y kuşağındaki katılımcıların %97,9'u, Z

kuşağındaki katılımcıların %86,3'ü aile kurumun her şey olduğunu, bu kurumun kutsal ve korunması gerektiğini ve ailenin herkesten önce geldiğini ifade etmişlerdir.

Aile kurumu toplumsal kurumlar içerisinde nesillerin devamını sağlayan, bireylere kimlik kazandıran, toplumsal değerleri, kültürü taşıyan, bireyin her türlü ihtiyacını karşılayan en önemli kurumdur. Aile kurumu ne kadar sağlam temellere dayalı inşa edilirse toplumlarda o denli sağlam, düzgün, çatışmasız olacak ve sürekliliği devam edecektir. Aynı zamanda aile, değerlerin aktarımında önemli bir yere sahiptir. Toplumsal değerlerimiz ilk olarak ailede öğrenilir, yaşanılır ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu yüzden aile kurumuna ne kadar çok önem verilirse, aile içerisindeki ilişkiler ne kadar iyi çatışmalar ise ne kadar az olursa değerler, kültür o denli yaşatılır, kuşaktan kuşağa aktarılır ve toplumdaki çatışmalar azalır. Tablo 21 incelendiğinde her üç kuşakta aileye yeterince önem verdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 24. Aile İçi İlişkiler Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Aile ilişkileriniz nasıldır?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
İyi	41 35,7%	46 32,4%	39 31,5%	126 33,1%
Çok iyi	57 49,6%	85 59,9%	52 41,9%	194 50,9%
Kötü	2 1,7%	1 0,7%	2 1,6%	5 1,3%
Çok kötü	4 3,5%	2 1,4%	0 0,0%	6 1,6%
Orta	11 9,6%	8 5,6%	31 25,0%	50 13,1%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 22’de kuşakların aileleriyle ilişkilerinin nasıl olduğu incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında her üç kuşağında aile ilişkilerinin iyi olduğu görülmektedir. X kuşağı katılımcılarının %85,3’ü, Y kuşağı katılımcılarının %92,3’ü, Z kuşağı katılımcılarının %73,4’ü aile ilişkilerinin iyi/çok iyi olduğunu ifade etmişlerdir.

Anıl’ın yaptığı çalışmada benzer sonuçlara ulaştığı görülmektedir. X kuşağının %92,5’i aile içi ilişkilerde çocuklarıyla olan ilişkilerinin iyi/çok iyi, genç kuşağın %86’sı aile içi ilişkilerde babalarıyla olan ilişkilerinin iyi/çok iyi, %93,5’inin anneleriyle olan ilişkilerinin iyi/çok iyi olduğu bu durumda kuşakların aile ilişkilerinin olumlu düzeyde seyrettiği görülmektedir (67-69).

Tablo incelendiğinde z kuşağıyla ilgili bir oran dikkat çekmektedir. X ve Y

kuşağının çok az bir kısmı aile ilişkilerinin orta düzeyde olduğunu ifade ederken Z kuşağı katılımcılarının %25,0'ı aile ilişkilerinin orta düzeyde olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı zamanda kuşakların aile ilişkilerinin iyi olduğu kuşak çatışmalarının hiç yaşanmadığı anlamına gelmemektedir. Araştırmanın diğer sorularında verilen yanıtlar incelendiğinde her ne kadar aile ilişkileri iyi olsa da çatışmanın da yaşandığını söylemek mümkündür.

Tablo 25. Aile İçinde Çatışmanın Kiminle Yaşandığı Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Aile içinde en çok kiminle çatışma yaşıyorsunuz?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Eşim	45 39,1%	45 31,7%	2 1,6%	92 24,1%
Çocuklarım	21 18,3%	24 16,9%	1 0,8%	46 12,1%
Annem	13 11,3%	10 7,0%	29 23,4%	52 13,6%
Babam	1 0,9%	25 17,6%	25 20,2%	51 13,4%
Kardeşim/kardeşlerim	19 16,5%	27 19,0%	56 45,2%	102 26,8%
Akrabalarım	16 13,9%	11 7,7%	11 8,9%	38 10,0%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 23'de aile içinde çatışmanın en çok kimlerle yaşandığı konusu incelenmiştir. Çatışmanın kimlerle yaşandığı kuşaklara göre farklılaşmaktadır. Her ailede hemen hemen herkesin eşleriyle, çocuklarıyla, anne ve babalarıyla, kardeşleriyle ve akrabalarıyla çatışma yaşadıkları görülmektedir. X kuşağı katılımcıların %39,1'i eşleriyle, %18,3'ü çocuklarıyla %16,5'i kardeşi/kardeşleriyle çatışma yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Y kuşağı katılımcıların %31,7'si eşleriyle, %19,0'ı kardeşi/kardeşleriyle, %17,6'sı babalarıyla ve %16,9'u çocuklarıyla çatışma yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Z kuşağı katılımcıları aile içinde en çok %45,2 oranıyla kardeşi/kardeşleriyle çatışma yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu oranı %23,4 oranıyla anne, %20,2 oranıyla baba takip etmektedir. Tablo incelendiğinde Z kuşağının büyük çoğunluğunun bekar olması sebebiyle aile içinde en çok tartışılan kişi sorusuna eşleri ve çocukları cevabını en az düzeyde vermeleri beklenen bir sonuç olmuştur. Tablo 23 kuşak çatışması yönünden incelendiğinde aile içinde kuşakların çocuklarıyla veya çocukların anne-babalarıyla çatışma yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 26. Çatışma Sıklığı Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Kuşaklar

Ne sıklıkla ailenizle çatışma yaşıyorsunuz?	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Sürekli	15 13,0%	8 5,6%	15 12,1%	38 10,0%
Bazen	46 40,0%	57 40,1%	63 50,8%	166 43,6%
Çok nadir	40 34,8%	67 47,2%	31 25,0%	138 36,2%
Hiç	14 12,2%	10 7,0%	15 12,1%	39 10,2%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 24’de kuşakların ne kadar sıklıkla aileleriyle çatışma yaşadıkları incelenmiştir. Her üç kuşak katılımcıların büyük çoğunluğu aileleriyle bazen ya da çok nadir çatışma yaşadıklarını ifade ederken bir kısmı da hiç çatışma yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. X kuşağının %40,0’ı bazen %13,0’ı sürekli, Y kuşağının %40,1’i bazen %5,6’sı sürekli Z kuşağının ise %50,8’i bazen %12,1’i sürekli aile üyeleriyle çatışma yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Duman’ın (2019: 295-296) yaptığı çalışmada benzer sonuçların yanında farklılaşan sonuçların olduğu görülmektedir. X kuşağının %50,0’ı, Z kuşağının %47,0’ı bazen aile içinde çatışma/anlaşmazlık yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu verilerde aile içinde sorun yaşama oranlarının çok yüksek olmadığı, her ailede olduğu kadar çatışmanın yaşandığı belirtilmiştir. Bu noktada her iki çalışmada benzer sonuçlar gözlemlenmiştir. Fakat çatışmanın sürekli yaşandığı ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde oranların farklılaştığı görülmektedir. Duman’ın çalışmasında X kuşağının %5,5’i, Z kuşağının %13,0’ı aile içinde sorunların sürekli yaşandığını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada ise X kuşağının %13,0’ı, Z kuşağının %12,0’ı aile içinde sorunların sürekli yaşandığını ifade ettikleri görülmektedir. Duman bu farklılığın sebebini X kuşağının yetişme tarzı ve referans kaynakları ile Z kuşağınıninkinin birbirinden farklı olmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Çünkü Duman’a göre yaşam tarzındaki ve referans kaynaklarındaki farklılaşma kendi aile ilişkilerine de yansımaktadır.

X kuşağı dini ve geleneksel değerlerin önemli olduğu bir ortamda yetişmiştir. Bu ortamda anne ve baba otorite kabul edilmekte, dini normlar kutsal görülmektedir. Büyüklere saygı ve komşuluk, akrabalık ilişkileri önemlidir. Doğal olarak böyle bir ortamda yetişen bu kuşak üyelerinin ailesiyle, aile değerleriyle, ebeveynleriyle herhangi bir konuda gerek ideolojik gerek siyasi gerekse de kültürel sorunlar yaşaması beklenmez. Fakat Z kuşağının yetişme tarzı önceki kuşaklardan çok farklıdır. Bu Z kuşağının en

önemli özelliği anne/babalarından çok farklı bir dünyada yaşıyor olmalarıdır. “Aile, din, gelenek, kültür ve mahalle kavramlarının, değerlerinin ve ilişkilerinin etnolojik bir kırılmaya uğradığı günümüzün küreselleşen dünyasında yeni bir değerler dizini ve yaşam pratiği ortaya çıkmıştır.” Değişen bu durumlar neticesinde Z kuşağının kendinden önceki kuşaklar gibi düşünmesi, yaşaması ve hayata aynı pencereden bakmaları artık çok zordur. İki farklı dünya anlayışına sahip bu kuşakların çatışmaları ve bu çatışmalarında en başta aile içinde, aile içi ilişkilerinde yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Kısacası Duman’ın araştırmasında Z kuşağı aileleriyle daha fazla sorun ve çatışma yaşamaktadır. Bu çalışmada ise X ve Z kuşakları hemen hemen aynı oranda aileleriyle çatışma yaşamaktadır (Duman, 2019: 296).

Tablo 27. Çatışma Yaşanan Konu Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Ailenizde en çok hangi konularda sıkıntı yaşıyorsunuz?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Maddi konularda (harcamalar vs.)	43 37,4%	47 33,1%	20 16,1%	110 28,9%
Arkadaş seçiminde	9 7,8%	6 4,2%	23 18,5%	38 10,0%
Dini konularda	6 5,2%	4 2,8%	6 4,8%	16 4,2%
Gelenekçilik konusunda	10 8,7%	10 7,0%	12 9,7%	32 8,4%
Çocuklarla ilgili konularda	16 13,9%	21 14,8%	2 1,6%	39 10,2%
Diğer	31 27,0%	54 38,0%	61 49,2%	146 38,3%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 25’de kuşakların aileleriyle en çok hangi konularda sıkıntı yaşadıkları incelenmiştir. Her üç kuşak katılımcıların bir kısmı yaşadığı sıkıntıların maddi konulardan kaynaklandığını ifade ederken bir kısmı da sıkıntıların diğer sebeplerden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. X kuşağı katılımcıların %37,4’ü yaşanan sıkıntıların maddi kaynaklı sıkıntılar olduğunu %27,0’ı ise diğer sebeplerden kaynaklı sıkıntılar olduğunu ifade etmişlerdir. Y kuşağı katılımcıların %33,1’i yaşanan sıkıntıların maddi konulardan kaynaklandığını %38,0’ı ise diğer konulardan kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Z kuşağı katılımcıların aileleriyle sıkıntı yaşadıkları konular arasında arkadaş seçimi önemli oradan dikkat çekmektedir. Z kuşağı katılımcıların %16,1’i yaşanan sıkıntıların maddi konulardan %18,5’i arkadaş seçiminden ve %49,2’si diğer konulardan kaynaklandığını ifade etmişlerdir.

Anıl'ın (2011: 77-78) yaptığı çalışmada çocuklarının arkadaş seçimlerine yaşlı kuşağın %13,5'i çok karıştığını, %54,5'i karıştığını, %27,0'ı az karıştığını ifade etmişlerdir. Veriler yaşlı kuşağın genç kuşağın arkadaş seçimine yüksek düzeyde karıştıklarını göstermektedir. Anıl'ın çalışmasının ilerleyen bölümünde bu karışılmanın bir çatışmaya/tartışmaya neden olup olmadığı her iki kuşağa da sorulmuş ve arkadaş seçimi konusunda çatışmaların yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılardan genç kuşağın %45,5'i arkadaş seçiminde tartışma yaşayıp yaşamadıkları sorusuna evet, %54,5'i hayır, yaşlı kuşağın %71,5'i evet, %28,5'i hayır yanıtını vermiştir. Bu verilere göre arkadaş seçimi konusunda yaşlı kuşak ile genç kuşak arasında çatışma olduğu söylenebilmektedir. Nitekim "her iki kuşaktan görüşülenlerin yaklaşık üçte ikisi arkadaş seçimi konusunda tartışma olduğunu söylemektedir

Günümüzdeki ekonomik sıkıntılar, yaşam şartlarının zorluğu dikkate alındığında çatışmaların özellikle X ve Y kuşağı tarafından maddi kaynaklı olması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Çünkü özellikle evin maddi sorumluluğu anne-babalar tarafından karşılanmaktadır. Böyle düşünüldüğünde X ve Y kuşağında çatışmanın maddi kaynaklı olduğu daha yüksek bir oranda çıkarken Z kuşağının böyle bir kaygısının olmaması bu oranı düşürmektedir. Bu sebeple çatışma yaşanan konunun Z kuşağında farklılaştığını söylemek mümkündür. Z kuşağının çoğunluğu çatışmanın seçtikleri arkadaş konusunda ve diğer sebeplerden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Çatışmanın diğer sebepleri ise maddi konular, dini konular, gelenekçilik ile ilgili konular dışında kalan sebeplerdir.

Tablo 28. Onaylanmayan Bir Davranışta Verilen Tepki Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Aile üyelerinden birisi onaylamadığınız bir şey yaptığınızda tepkiniz ne olur?	Kuşaklar			Toplam
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	
Çok kızarım	40 34,8%	46 32,4%	46 37,1%	132 34,6%
Şiddet uygulamam	0 0,0%	1 0,7%	0 0,0%	1 0,3%

Tablo 26.(Devam) Onaylanmayan Bir Davranışta Verilen Tepki Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Onunla konuşur ve öğüt veririm	54 47,0%	73 51,4%	39 31,5%	166 43,6%
Ceza veririm	1 0,9%	3 2,1%	0 0,0%	4 1,0%
Hiçbir şey yapmam	9 7,8%	7 4,9%	22 17,7%	38 10,0%

Diğer	11 9,6%	12 8,5%	17 13,7%	40 10,5%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 26’da kuşaklar ile “Aile üyelerinden birisi onaylamadığınız bir şey yaptığında tepkiniz ne olur?” sorusuna verilen yanıtlar incelenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde her üç kuşağın çoğunluğunun cevapları iki zıt yanıtta toplanmıştır. Her üç kuşağın bir kısmı aile üyelerinden birisinin onaylamadığı bir şey yaptığında kızarak tepki gösterdiklerini ifade ederken bir kısmı da onunla konuşup öğüt verdiklerini belirtmişlerdir. X kuşağı katılımcılarının %34,8’inin tepkisi çok kızmak, %47,0’ının tepkisi ise onunla konuşup öğüt vermek olmuştur. Y kuşağı katılımcılarının %32,4’ü çok kızdıklarını, %51,4’ü onunla konuşup öğüt verdiklerini ifade etmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının ise %37,1’i kızarak tepki gösterdiğini ifade ederken, %31,5’i tepkilerini onunla konuşup öğüt vererek gösterdiklerini ifade etmişlerdir.

Özellikle Z kuşağının çoğunluğunun tepkilerini kızarak gösterdiklerini ifade etmeleri Türk toplumunun kültürüyle ve İslam dini ile uyuşmadığını göstermektedir. Çünkü Türk toplumunda anne babaya saygı esastır ve onlara karşı sesin yükseltilmesi doğru değildir. Aynı şekilde bu durum İslam dininde de hoş karşılanmamaktadır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de İsra suresi 23. Ayetinde öf bile denmemesi gerektiği hassasiyeti şu şekilde vurgulanmıştır; “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle!”. Bu durumda genç kuşağın çoğunluğunun tepkilerini kızarak göstermeleri bazı değerlerin değiştiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Kısa, 2007: 268; Anıl, 2011: 136).

Bu değerlendirmeler dikkate alındığında kuşak çatışmalarının aile içinde de yaşandığı bilindiğine göre aile üyelerinin istenmeyen bir şey yaptığın da çok kızdıklarını ifade etmeleri çatışmanın yaşanmasına da sebep olduğunu göstermektedir. Tepkilerin kızarak gösterilmesi çatışmaların ateşlenmesini ve bu durumda genç kuşak ile yaşlı kuşağın anlaşamamasını göstermektedir.

Tablo 29. Evliliğe İlişkin Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Evlilik sizin için ne demektir?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Evlilik kutsaldır ve korunmalıdır	76 66,1%	102 71,8%	57 46,0%	235 61,7%

Evlilik toplum düzeni için gereklidir	23 20,0%	26 18,3%	19 15,3%	68 17,8%
Evlilik aşkı öldürür	4 3,5%	5 3,5%	9 7,3%	18 4,7%
Evlilik insanların özgürlüğünü kısıtladığı için gereksizdir	1 0,9%	1 0,7%	13 10,5%	15 3,9%
Diğer	11 9,6%	8 5,6%	26 21,0%	45 11,8%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 27’de evliliğin kuşaklar için ne ifade ettiği incelenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde her üç kuşağında evlilik konusunda hem fikir oldukları görülmektedir. Her üç kuşak da evliliğe önem vermekte, evliliğin kutsal ve korunması gerektiğini, toplum düzeni için gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. X kuşağı katılımcılarının %86,1’i, Y kuşağı katılımcılarının %90,1’i, Z kuşağı katılımcılarının ise %61,3 evliliğin kutsal olduğunu, korunması gerektiğini ve toplum düzeni için gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Tabloda Z kuşağının yanıtları dikkat çekmektedir. Z kuşağının önemli bir kısmı evliliğin aşkı öldürdüğü, insanların özgürlüğünü kısıtladığı için gereksiz olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında önemli bir kısımda evlilik sorusuna diğer seçeneğini işaretleyerek net bir cevap vermemişlerdir.

Evlilik, kadın erkek ilişkilerini meşru zemine oturtan, aile hayatını başlatan, aile kurumuna verilen önemi ve saygıyı arttıran etkili bir müessesedir. Bu açıdan bakıldığında evlilik kurumu aile kurumunun devamlılığını sağladığı gibi toplumsal değerlerin ve ailevi değerlerin aktarılmasını sağlama gibi önemli bir işlevi olduğu da bilinmektedir (Ünal, 2021: 105).

Duman’ın araştırmasında evliliğin ne ifade ettiği yaşlı kuşak ve genç kuşakta farklılık göstermektedir. X kuşağının hemen hemen tamamına yakını evliliğin kutsal olduğunu, aile kurumunun temelini oluşturduğunu, toplum düzenini sağladığını ve ailenin bütünlüğünü koruduğunu ifade etmişlerdir. Z kuşağının ise “%75,5’i evliliği hem bireysel hem de toplumsal yaşam için kutsal, anlamlı ve değerli bulurken, %25,5’i evliliği, bireysel özgürlüğü sınırlandırdığı, aile ve toplum baskısını kurumsallaştırdığı ve bireyselleşme ve kentleşmeyle beraber işlevini yitirdiğini düşündüğü için gereksiz ve anlamsız bulmaktadır.” Bu veriler evliliğin aile kurumunun temelini oluşturduğu düşünüldüğünde Z kuşağının evliliğe daha soğuk bakması ve farklı yaklaşması aile kurumunun geleceği konusunda tartışmaların yaşanmasına da neden olmaktadır. Özellikle Z kuşağının dörtte birinin evliliği gereksiz bir kurum olarak görmesi oldukça

önemlidir. Duman, Z kuşağının evliliğe olan bakış açısının mesafeli olmasını şöyle açıklamaktadır: Modernleşme toplumun tüm unsurlarını, bireylerini toplumun organik bütünlüğünden ayırdığı gibi geleneksel ve dinsel değerlerden de uzaklaşmakta ve koparmaktadır. Modernleşme sanayi ve kentleşmeyi, sanayi ve kentleşme de liberalleşme ve bireyselleşmeyi beraberinde getirmiştir. Bu süreç toplumun birey üzerindeki baskısını sona erdirmiş, aile ve evlilik gibi kurumları da işlevsizleştirmiştir. Genç kuşağın bireyselleşmenin neredeyse kutsallaştırıldığı bir dönemde yetişiyor olması bakış açılarının da değişmesine yol açmaktadır. Genç kuşak özgürlüklerine son derece düşkün olmakta ve evlenip aile kurduğunda gelecek olan sorumluluğu taşımak istememektedir (Duman, 2019: 316).

Tablo 30. Evlilik Kararına Kimin Karar Verdiği/Vereceği Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Evliliğiniz hakkında kim karar verdi/verir?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Kendim	80 69,6%	125 88,0%	112 90,3%	317 83,2%
Annem	7 6,1%	1 0,7%	1 0,8%	9 2,4%
Babam	18 15,7%	6 4,2%	10 8,1%	34 8,9%
Akrabalarım	8 7,0%	10 7,0%	0 0,0%	18 4,7%
Arkadaşlarım	2 1,7%	0 0,0%	1 0,8%	3 0,8%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 28’de kuşakların evlendikleri kişiye kimin karar verdiği veya vereceği konusu incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında kuşaklar arasında bir birlik söz konusudur. Her üç kuşağın katılımcıları da genel olarak evlenecekleri kişiye kendilerinin karar verdiklerini veya vereceklerini ifade etmişlerdir. X kuşağı katılımcılarının %69,6’sı, Y kuşağı katılımcılarının %88,0’ı, Z kuşağı katılımcılarının ise %90,3’ü evlenecekleri kişiye kendileri karar vermişler veya vereceklerdir.

Tablo incelendiğinde aile büyüklerimiz kendi dönemlerinde eş seçiminde anne-babalarının sözünün dinlendiğini, onların evlilik kararında daha etkin rol oynadığını anlatırlardı. Bu yüzden bu soruya X kuşağının eş seçiminde anne-babasının karar verdiklerini söylemeleri beklenirdi. Fakat cevaplar incelendiğinde diğer kuşaklarda olduğu gibi X kuşağının da evliliğe, evlenecekleri kişiye kendilerinin karar vermesi bu söylemlerin tersini, aile üyelerinin bu konuda baskı altında kalmadıklarını söylemek

mümkündür.

Bakar'ın (2019: 93-95) yaptığı bir çalışmada evlilik kararı ile ilgili görüşlerin bu çalışmadan farklı olduğu görülmüştür. Bakar'ın araştırmasında geleneksel kültürde yetişen yaşlı kuşağın eş seçiminde daha çok aile büyüklerinin, toplumsal değişim ile birlikte genç kuşağın eş seçiminde ise daha çok kendilerinin etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bakar'ın yaptığı görüşmelerde yaşlı kuşak büyüklerinin kararıyla hiç tanımadan, görmeden görücü usulü evlilik yaptıklarını belirtirken genç kuşak ise severek tanıyarak ve anlaşarak evlendiklerini ifade etmişlerdir. “Türk toplumunun geleneksel evlilik kültürü görücü usulü olarak tanımlanmaktadır.” Bakar'ın Erzurumlular ile yaptığı araştırmasında evlilik türüne karşı bakış açısının geleneksellikten bireyselliğe doğru bir değişime uğradığı anlaşılmaktadır. Araştırma verilerinden hareketle aile büyüklerinin eş seçiminde etkin rol oynamasıyla görücü usulü evliliğin de varlığını devam ettirdiği söylenebilmektedir.

“Evlilik iki insanın hayatını birleştirdiği ve toplumda meşruiyetin sağlanmasıyla bir birliğin oluşmasıdır.” Evlilik toplumda bir ailenin, bireylerinin hangi değerlere sahip olduğu konusunda bilgi veren önemli bir kurumdur. İçinde yaşanan çevre, kültürel değerler, örf ve adetler ise kişilerin evlilik ile ilgili bakış açılarını, tutum ve davranışlarını etkileyebilmektedir (Bakar, 2019: 93). Buradan hareketle bu iki çalışmanın farklı sonuçlar vermesinin sebepleri arasında yaşanan çevre ve kültürel değerler farklılaşması gösterilebilir.

Tablo 31. Evlilik Tercihlerinin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Nasıl bir evlilik yaptınız/yapacaksınız?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Flört ederek/tanışarak	42 36,5%	99 69,7%	109 87,9%	250 65,6%
Görücü usulü	73 63,5%	43 30,3%	15 12,1%	131 34,4%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 29’de kuşakların nasıl bir evlilik yaptıkları ya da yapacakları incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında farklılaşmalar söz konusudur. Y kuşağı ile z kuşağı fikir birliğine varırken x kuşağı farklılaşmaktadır. X kuşağı katılımcılarının %63,5’i görücü usulü, Y kuşağı katılımcılarının %69,7’si flört ederek/tanışarak, Z kuşağı katılımcılarının ise %87,9’u flört ederek/tanışarak bir evlilik yaptıklarını veya yapacaklarını ifade etmişlerdir.

Yapılan bir araştırmada görücü usulü evlilik yapanların eş adaylarını nişan gibi

bir süreçle resmileştirerek tanımaya çalıştıklarını önce resmiyet sonra tanıma şeklinde bir yol izlendiğini ifade etmişlerdir. Fakat günümüzde bu durum değişmiştir. Araştırma sonucunda da görüldüğü gibi kişiler artık önce tanıyıp bir süre flört edip sonra evlilik sürecine girmektedirler. Yani zaman geçtikçe görücü usulü evliliklerin yerini flört ederek, bir resmiyet olmadan tanışarak ilerleyen bir süreç almıştır.

Tablo 32. Evlenirken Dikkat Edilen Özellik Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Eşinizle evlenirken en çok dikkat ettiğiniz/edeceğiniz şey nedir?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Güzel/yakışıklı olmasına	13 11,3%	5 3,5%	11 8,9%	29 7,6%
Ahlaklı olmasına	77 67,0%	121 85,2%	84 67,7%	282 74,0%
Zengin olmasına	3 2,6%	1 0,7%	9 7,3%	13 3,4%
Soylu bir aileden geliyor olmasına	1 0,9%	2 1,4%	2 1,6%	5 1,3%
Dindar olmasına	21 18,3%	13 9,2%	18 14,5%	52 13,6%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 30’da kuşakların evlenirken eş seçiminde en çok dikkat ettikleri/edecekleri özelliğin ne olduğu incelenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde her üç kuşakta eş seçiminde en çok ahlaklı olmasına dikkat ettiklerini ifade etmiş ve bu konuda hem fikir olmuşlardır. X kuşağı katılımcılarının %67,0’ı, Y kuşağı katılımcılarının %85,2’si, Z kuşağı katılımcılarının ise %67,7’si eş seçerken ahlaklı bir kişi olmasına önem verdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo incelendiğinde her üç kuşağında evlenecekleri kişi de ahlak değerine önem vermesi kişilerin dış güzelliğinden ziyade manevi güzelliklerine önem verdiklerini göstermektedir. Çünkü tablodaki diğer cevaplar incelendiğinde evlenilecek kişinin ahlaklı olmasından sonra dindar olmasına dikkat edilmesi güzelliğin veya yakışıklılığın, zenginliğin, soylu bir aileden geliyor olmanın daha geri planda kaldığını göstermektedir.

Tablo 33. Evlenince Anne-Baba ile Yaşama Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Evlendiğinizde anne-baba ile yaşadınız mı/yaşar mısınız?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Yaşadım/yaşarım	74 64,3%	46 32,4%	23 18,5%	143 37,5%

Yaşamadım/yaşamam	33 28,7%	61 43,0%	61 49,2%	155 40,7%
Kararsızım	8 7,0%	35 24,6%	40 32,3%	83 21,8%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 31’de kuşakların evlendiklerinde anne-babalarıyla yaşamak isteyip istemedikleri incelenmiştir. Tablo incelendiğinde kuşaklar arasında farklılaşmaların olduğu görülmektedir. X kuşağı katılımcılarının %64,4’ü anne-babalarıyla yaşadıklarını veya yaşamak istediklerini bu durumda bir problem olmadığını ifade ederken Y kuşağı katılımcılarının %43,0’ı, Z kuşağı katılımcılarının %49,2’si yaşamadıklarını veya yaşamayacaklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda Y ve Z kuşağı katılımcılarının bir kısmı da kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

Evlendikten sonra anne-baba ile yaşama geleneği zaman ilerledikçe değişmekte artık genç kuşaklar birlikte yaşamaya sıcak bakmamaktadırlar. Tezcan’ın genç kuşak üzerine yaptığı bir çalışmada bu durum desteklenmektedir. Tezcan’ın çalışmasında genç kuşağın %50,0’ı hayır/yaşamam, %27,4’ü evet/yaşarım ve %21,3’ü kararsızım yanıtını vermiştir. Anne baba ile yaşama geleneğinin giderek azalmasının en önemli sebebine kişilerin kendilerine ait özel alanların olmasını istemeleri gösterilebilir. Birlikte yaşamaya neden olan sebepleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür; geçmişte evlenen bireyin ev geçindirecek maddi manevi gücün yeterli olmaması, işlerin yoğunluğuna bağlı olarak çalışacak kişilerin eksilmemesi, anne babanın sağlık durumunun bozulması halinde ona bakacak kişinin olmaması veya kendi istekleri gibi nedenler evlenecek kişilerin anne-baba ile yaşamasına neden olmuştur (Tezcan, 1981: 103). Hala bu durumların bazıları geçerli olsa da artık imkanlar eski imkanlar değildir. Her duruma çözüm olabilecek yeni alternatifler gelişmiştir. O yüzden genç kuşağın anne-babalarıyla yaşamak istememeleri şaşırtıcı olmadığı gibi o dönemleri yaşayan X kuşağı katılımcılarının da bu soruya anne-baba ile yaşadıkları veya yaşamak istedikleri cevabını vermeleri şaşırtıcı bir sonuç olmamıştır.

Tablo 34. Müzik Tercihlerinin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Ne tür müzikler dinlersiniz?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Pop	6 5,2%	23 16,2%	29 23,4%	58 15,2%
Arabesk	24 20,9%	25 17,6%	24 19,4%	73 19,2%
Türk sanat müziği	31	22	6	59

	27,0%	15,5%	4,8%	15,5%
Yabancı	0 0,0%	4 2,8%	10 8,1%	14 3,7%
Rock	1 0,9%	0 0,0%	2 1,6%	3 0,8%
Tasavvuf	14 12,2%	4 2,8%	0 0,0%	18 4,7%
Hepsi	32 27,8%	54 38,0%	39 31,5%	125 32,8%
Diğer	7 6,1%	10 7,0%	14 11,3%	31 8,1%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 32’de kuşakların müzik zevkleri incelenmiştir. Tabla incelendiğinde farklılaşmalar söz konusu olsa da genel olarak üç kuşak katılımcıları da hepsini dinlediklerini ifade etmişlerdir. X kuşağı katılımcılarının %27,0’ı Türk sanat müziğini, %20,9’u arabesk müziğini, %12,2’si tasavvuf müziğini ve %27,8’i ise hepsini dinlediklerini ifade etmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %15,5’i Türk sanat müziğini, %17,6’sı arabesk müziğini, %16,2’si pop müziğini ve %38,0’ı hepsini dinlediklerini ifade etmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının ise %19,4’ü arabesk müziğini, %23,4’ü pop müziğini, %11,3’ü diğer müzikleri ve %31,5’i hepsini dinlediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo incelendiğinde özellikle Türk sanat müziğinin zaman ilerledikçe kuşaklara göre dinlenme oranının düşmesi dikkat çekmektedir. Türk sanat müziğinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Bu müzik türü geçmişten günümüze kadar birçok kültürü hem etkilemiş hem de kendisi birçok kültürden etkilenmiştir. Toplumsal ve kültürel bir alışverişin merkezi olmuştur. İlk zamanlarda daha üst zümrelerin özellikle saray ve çevresinde daha çok dinlenen Türk sanat müziği zamanla özellikle Cumhuriyet sonrasında toplumsal değişimin etkisiyle her sınıftan insanın dinlediği kendine yakın hissettiği bir müzik olmuştur. Aynı zamanda göçe ve nüfus artışına bağlı olarak artan kentleşme Türk sanat müziğini dinleme oranlarını arttıran bir başka etken arasında yer almaktadır. Bu kentleşmeye ve artan taleplere eş zamanlı olarak bu sanatsal ihtiyacın giderilmesi için yeni kurumlar kurulmaya başlanmıştır. Devlet eliyle kurulan kurumlar zamanla yeterli olmadığında Türk halkı kendi geleneksel kültürünü, sanatını yaşatmak istemiş ve gönüllü amatör Türk sanat müziği dernekleri kurulmuştur. Fakat bu derneklerin her bir üyesinin yetiştiği ve geliştiği yerin farklı olması onların müzik zevklerinin de farklılaşmasına neden olmuştur. Her oluşumun kişisel zevklerinin olması, yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmelerin bireysel eğilimleri arttırması, insanların sanata ayıracak

zamanlarının kısıtlanması bestecilerin büyük formları bırakıp daha küçük eser formları kullanmalarına neden olmuştur. Besteciler daha basit, daha yalın, halka daha yakı, içtenliğin ve yüceliğin, milli ve geleneksel özelliklerin ön planda olduğu eserler üretmeye başlamışlardır. Ekonomik, siyasal sebepler sonucunda tüketim oranının arttığı insan topluluklarında, sanatsal alanda da basit, anlaşılır, kolay unsurlara yönelme artmıştır. Bu artışa neden olan ekonomik değer günümüz toplumunda kolay ve hızlı kazanç kavramını pekiştirmiştir. “Bu pekiştirme ticari müzik ortamında popüler müzikleri ön plana çıkarmış, geleneksel müziklerimizi ikinci plana atmıştır” (Kurtuldu, 2008: 512-515).

Günümüze gelindiğinde çağdaş ulusal bir müzik kurumlaşmasının henüz gerçekleştirilememesi, bestecilerin ve eserlerin az olması, olanlarında topluma etkin bir şekilde sunulamaması, bazı eserlerin geleneksel duyarlılığa gerektiği kadar seslenemeyişi gibi nedenlerden dolayı yeni kuşak tarafından benimsenememekte ve dinlenme oranları kuşaklara göre farklılık göstermektedir (Kurtuldu, 2008: 515).

Aynı zamanda farklılık göstermesinin ve özellikle X kuşağının Türk sanat müziğini daha fazla dinlemesinin bir başka nedeni de gelenek ve göreneklere bağlılık, kültürü yaşatma istediği ile de bağlantılı olabilir. Nitekim araştırmadaki gelenek ve göreneklere bağlıyım ifadesine en çok katılım gösteren kuşağın X kuşağı olması da bu durumu desteklemektedir.

Tablo 35. Boş Zamanları Değerlendirme Tercihlerinin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Boş zamanlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?	Kuşaklar			Toplam
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	
Kitap, gazete, dergi okurum	14 12,2%	6 4,2%	11 8,9%	31 8,1%
Sosyal medyada vakit geçiririm	14 12,2%	34 23,9%	51 41,1%	99 26,0%

Tablo 33.(Devam) Boş Zamanları Değerlendirme Tercihlerinin Kuşaklar Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Televizyon izlerim	42 36,5%	10 7,0%	14 11,3%	66 17,3%
Ailemle, arkadaşlarımla vakit geçiririm	29 25,2%	61 43,0%	26 21,0%	116 30,4%
Diğer	16 13,9%	31 21,8%	22 17,7%	69 18,1%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 33’de kuşakların boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri incelenmiştir. Tablo incelendiğinde kuşakların boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri farklılık göstermektedir. X kuşağı katılımcılarının %36,5’i genellikle boş zamanlarını televizyon

izleyerek geçirirken %25,2'si ailesiyle ve arkadaşlarıyla vakit geçirerek değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Sarıçiçek'in (2018: 116) yaptığı çalışmada da yaşlı kuşağın boş zamanlarını değerlendirme şekillerine verdikleri cevap aynıdır. Çalışmada yaşlı kuşak üyelerinin %44,2'si boş zamanlarını televizyon izleyerek geçirdiklerini belirtmişlerdir.

Y kuşağı katılımcılarının %43,0'ı boş zamanlarını ailesiyle ve arkadaşlarıyla vakit geçirerek değerlendirirken %23,9'u sosyal medyada vakit geçirerek değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Z kuşağı katılımcıların %41,1'i ise boş zamanlarını sosyal medyada vakit geçirerek değerlendirdiğini ifade etmişlerdir. Özellikle Z kuşağının boş zamanlarını sosyal medyada vakit geçirerek değerlendirmelerinin dönemin şartlarıyla ve kuşak özellikleriyle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü özellikle X kuşağının çocukları olarak dünyaya gelen Z kuşağının cep telefonsuz bir yaşamları, bu yaşam içinde bir anıları yoktur ve bu yönüyle ebeveynlerinden ayrılmaktadırlar. Küçük yaşlardan itibaren interneti kullanmaya başlamaları teknolojiye yakınlaştırmış, bağlarını kuvvetlendirmiş ve sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmalarını sağlamıştır. Dünyanın içinde bulunduğu hızlı teknolojik gelişime bağlı olarak sosyal ağların ve hızlı internetin yaygınlaşmasıyla şimdiye kadar ki hiçbir kuşağın erişemediği kadar büyük bir bilgi alanına erişimi kolay bir şekilde sağlayabilmişlerdir. Bu avantajlı sosyal medya kullanım durumu Z kuşağının farklı kültürleri tanımalarını ve önyargıların kırılmasını sağladığı gözlemlenmiştir (Sarioğlu ve Özgen, 2018: 1070).

Z kuşağı sosyal medyayı sadece boş zamanlarında vakit geçirmek için kullanmamaktadır. Yapılan araştırmalarda Z kuşağı sosyal medyayı ekonomik şartların kötüleşmesine bağlı olarak kolay ve kısa sürede gelir getiren bir araç, topluluk bilincinin üst seviyeye çıkmasını sağlayan yardım kampanyalarının en iyi yürütüldüğü bir alan, farklı etnik grupların sesini duyurduğu bir platform olarak gördükleri sonuçlarına ulaşılmıştır (Sarioğlu ve Özgen, 2018: 1070).

Tablo incelendiğinde Y kuşağının diğer kuşaklara göre boş zamanlarının çoğunluğunu aileleriyle ve arkadaşlarıyla geçirmek istemelerinin önem verdikleri şeyler ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim anket formundaki “Sizin için en önemli şey nedir?” sorusuna yine y kuşağı diğer kuşaklardan daha fazla kişi aile, arkadaşlık cevabını vermişlerdir. Yani önemsenen şeyler ile yapılan davranış ve tutumlar arasında bir ilişki vardır.

Tablodaki oranlar incelendiğinde bir husus dikkat çekmektedir. Boş zamanları

değerlendirme sorusuna kitap, gazete, dergi okurum diyen X kuşağı katılımcılarının oranı diğer kuşaklardan daha fazladır. Bu durumda Y ve Z kuşağı katılımcılarının X kuşağı katılımcılarına oranla daha fazla eğitim gördükleri, lise, üniversite vs. okudukları tespit edildiğine göre kitaplarla, dergilerle daha fazla vakit geçirmeleri beklenirdi. Fakat araştırma sonucunda tam tersi X kuşağının yani yaşlı kuşağın genç kuşaklardan daha fazla kitap, gazete, dergi okudukları görülmektedir.

Tablo 36. Film Tercihlerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Ne tür filmlerden hoşlanırsınız?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Komedi	31 27,0%	53 37,3%	26 21,0%	110 28,9%
Korku	6 5,2%	6 4,2%	18 14,5%	30 7,9%
Aksiyon	24 20,9%	37 26,1%	32 25,8%	93 24,4%
Macera	22 19,1%	10 7,0%	18 14,5%	50 13,1%
Animasyon	4 3,5%	2 1,4%	5 4,0%	11 2,9%
Aşk, romantik filmler	28 24,3%	34 23,9%	25 20,2%	87 22,8%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 34’de kuşakların film zevkleri incelenmiştir. Tabloya bakıldığında kuşakların film zevklerinde farklılıklar olduğu görülmektedir. X kuşağı katılımcılarının %27,0’ı komedi türünde, %24,3’ü aşk, romantik türünde, %20,9’u aksiyon türünde ve %19,1’i macera türünde filmler, Y kuşağı katılımcılarının %37,3’ü komedi türünde, %26,1’i aksiyon türünde ve %23,9’u aşk, romantik türünde, Z kuşağı katılımcılarının %25,8’i aksiyon türünde, %21,0’ı komedi türünde, %20,2’si aşk, romantik türünde, %14,5’, korku türünde ve %14,5’i macera türünde filmler izlemeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Tablo incelendiğinde her üç kuşakta da en az animasyon türünde filmlerden hoşlanmaktadır.

Tablo 32, 33 ve 34’de kuşakların film ve müzik zevkleri, boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde çok uç farklılıklar gözlenmese de tercihlerin aynı olduğunu da söylemek mümkün değildir. Bu şekilde ortak paylaşım alanlarının ve zevklerinin benzerliği azalmaya başladığı zaman ortaya bir kopukluk çıkabilir. Bu kopuklukta kuşakların çatışmasına neden olabilir (Sarıçiçek, 2018: 118).

Tablo 37. Hayatta Önem Verdikleri Şey Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Sizin için en önemli şey nedir?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Aşk	1 0,9%	7 4,9%	6 4,8%	14 3,7%
Para	5 4,3%	5 3,5%	24 19,4%	34 8,9%
Kariyer	2 1,7%	5 3,5%	7 5,6%	14 3,7%
Aile, arkadaşlık	26 22,6%	31 21,8%	27 21,8%	84 22,0%
Mutluluk, sevgi, saygı vs.	20 17,4%	10 7,0%	17 13,7%	47 12,3%
Kutsal değerler	8 7,0%	20 14,1%	7 5,6%	35 9,2%
Sağlık	53 46,1%	64 45,1%	36 29,0%	153 40,2%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 35’de kuşakların hayatlarında en çok neye önem verdikleri konusu incelenmiştir. Tablo incelendiğinde her üç kuşak katılımcıların çoğunluğunun hayatlarındaki değer verdikleri en önemli şeyin sağlık olduğu görülmektedir. X kuşağı katılımcılarının %46,1’i, Y kuşağı katılımcılarının %45,1’i, Z kuşağı katılımcılarının %29,0’ı hayatlarındaki en önemli şeyin sağlık olduğunu ifade etmişlerdir. İkinci olarak X kuşağı katılımcılarının %22,6’sı, Y kuşağı katılımcılarının %21,8’i, Z kuşağı katılımcılarının 21,8’i aile ve arkadaşlığa önem verdiklerini ifade etmişlerdir. Üçüncü olarak X kuşağı katılımcılarının %17,4’ü mutluluk, sevgi, saygı değerlerine, Y kuşağı katılımcılarının %14,1’i kutsal değerlere, Z kuşağı katılımcılarının %19,4’ü paraya önem verdiklerini ifade etmişlerdir.

Bu değerlendirmeler dikkate alındığında X ve Y kuşağı katılımcıları birinci ve ikinci olarak önem verdikleri değerlerde olduğu gibi üçüncü olarak da manevi değerleri ön planda tutarken Z kuşağı katılımcıları üçüncü olarak maddi değer olan parayı ön planda tuttuklarını ifade etmişlerdir. Z kuşağının yetiştiği dönem büyük depresyon sonrası görülen en kötü ekonomik şartların olduğu bir dönemdir. Y kuşağıyla da bu noktada ayrılmaktadır. Kendi ebeveynlerinden daha düşük hayat standartlarıyla karşı karşıya kalma riskiyle her alanda olmasa da bazı noktalarda daha ayakları yere basan bir kuşak haline gelmektedirler. “Sosyo-ekonomik şartların globalde geçirdiği değişimin sonucu Z kuşağı kendinden önceki neslin olumlu bakış açısından sıyrılarak gerçekçi

yaklaşımları benimsemeyi tercih etmektedir.” Mesela, Z kuşağı meslek seçimini yaparken sadece hayallerinin peşinden gitmeye odaklanmamakta, kendilerini hayallerine götürebilecek meslekleri tercih etmektedirler (Sarioğlu ve Özgen, 2018: 1069). Günümüzün ekonomik sıkıntıları, yaşam şartlarının zorluğu ve gelecek kaygısı dikkate alındığında genç kuşağın paraya önem vermesi şaşırtıcı olmamıştır.

Tablo 38. Dini Görevlerin Yapılma Sıklığı Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Dini görevlerinizi ne sıklıkla yaparsınız?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Her zaman	75 65,2%	59 41,5%	47 37,9%	181 47,5%
Ara sıra	38 33,0%	81 57,0%	73 58,9%	192 50,4%
Hiçbir zaman	0 0,0%	1 0,7%	3 2,4%	4 1,0%
Benim için önemsiz	1 0,9%	0 0,0%	1 0,8%	2 0,5%
Dini inancım yok	1 0,9%	1 0,7%	0 0,0%	2 0,5%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 36’da kuşakların dini görevlerini ne sıklıkla yaptıkları incelenmiştir. X kuşağı katılımcılarının %65,2’si, Y kuşağı katılımcılarının %41,5’i, Z kuşağı katılımcılarının %37,9’u dini görevlerini her zaman yerine getirdiklerini ifade etmişlerdir. X kuşağı katılımcılarının %33,0’ı, Y kuşağı katılımcılarının %57,0’ı, Z kuşağı katılımcılarının %58,9’u dini görevlerini ara sıra yerine getirdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo incelendiğinde dini görevlerini her zaman yapanların çoğunluğunu X kuşağı katılımcılarının oluşturmasında çeşitli sebepler olabilmektedir. Bu sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür; genç kuşağın çoğunluğunun dini görevleri ara sıra yerine getirmeleri bu kuşağın zihninde sanki dini sorumluluklar yaşlanınca yapılır gibi bir algının oluşması sebepler arasında gösterilebilir. Ya da kişinin inanışına ve teslimiyetine, kutsal değerlere verdiği önceliğe göre de dini görevleri yerine getirme sıklığı değişiklik gösterebilmektedir.

Tanı da (2022: 95-96) yaptığı bir çalışmada gençlerin dini konularda daha hassas davrandıklarını, ibadetleri uygulamak noktasında hassasiyetlerinin zayıf oldukları sonucuna ulaşmıştır. Tanı’nın yaptığı çalışmada ebeveynler gençlerin dini hassasiyetlerinin zayıf olmasının sebepleri olarak rahatlarına düşkün olmaları,

sorgulayıcılık özelliklerinin zayıf olması, tembellikleri, gaflet ve nefsanî istekleri, bulundukları ortamların dinî hassasiyetleri sağlayacak bir ortam olmaması gibi etkenleri göstermektedir.

Her üç kuşak katılımcılarının da dinî inancım yok cevabına katılmadıkları göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların bir inanç sahibi olduğu söylenebilir. Bu durum da yine Tanı'nın çalışmasında ulaştığı sonuçlarla desteklenmektedir. Şöyle ki, araştırmasında ebeveynler çocuklarının, gençlerin imanî anlamda bir sorun olmadığını sadece ibadet konusunda daha az hassas davrandıklarını ifade etmişlerdir. Kendilerinden ayrıldıkları noktanın bu olduğunu söylemişlerdir. İbadet konusunda ayrılışlar da kuşakları birleştiren, ortak paydada buluşturan, imanî yönlerini ortaya çıkaran bazı bulgularla çalışmada şu örneklerle ifade edilmiştir. 2016 yılında gerçekleşen FETÖ'nün yapmış olduğu darbe girişiminde her kuşak dinî gruplara yönelik bakış açısında benzer düşünceler ve tavır sergilemişlerdir. Veya yaşlı kuşakta genç kuşakta Diyanet kurumuna benzer olumlu ve olumsuz eleştirilerde bulundukları gözlemlenmiştir. Her iki kuşakta Diyanet kurumunun gerekli ve önemli olduğunu dinî alanın kontrolünü sağladığını, dinî sorunları çözdüğünü ifade eden eleştirilerde bulunmaktadır. Dolayısıyla iki kuşak arasında ibadet yönünden farklılıklar olduğu görülse de ortaklıklarında olduğu ifade edilmiştir (Tanı, 2022: 98-99).

Tablo 39. Paralarını Nasıl Harcayacakları Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Zengin biri olsaydınız paranızı nasıl harcardınız?	Kuşaklar			Toplam
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	

Tablo 37.(Devam) Paralarını Nasıl Harcayacakları Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Sadece kendime harcardım	4 3,5%	8 5,6%	22 17,7%	34 8,9%
Aileme, arkadaşlarıma harcardım	52 45,2%	73 51,4%	53 42,7%	178 46,7%
İhtiyaç sahiplerine harcardım	59 51,3%	61 43,0%	49 39,5%	169 44,4%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 37'de kuşakların zengin biri olsalardı paralarını nasıl harcayacakları konusu incelenmiştir. Tablo incelendiğinde her üç kuşak katılımcılarının da paralarını ihtiyaç sahiplerine ve ailesine, arkadaşlarına harcamak istedikleri görülmektedir. Bu oranlara bakıldığında X kuşağı katılımcılarının %51,3'ü, Y kuşağı katılımcılarının %43,0'ı, Z kuşağı katılımcılarının %39,5'i paralarını ihtiyaç sahiplerine harcamak isterken X kuşağı katılımcılarının %45,2'si, Y kuşağı katılımcılarının %51,4'ü, Z kuşağı katılımcılarının

%42,7'si paralarını ailesine ve arkadaşlarına harcamak istedikleri belirtilmektedir.

Yardımlaşma Türk toplumunun en önemli değerlerinden birisidir. Geçmişten günümüze Türk toplumunun kendine özgü güçlü bir sosyal yardımlaşma ve dayanışma kültürü vardır. Bu kültürde “konuksever olmak, insanlığa yararlı iş yapmak, kimsesiz yoksul ve muhtaçlara yardım etmek, fakir, dul ve yetimi gözetip korumak, hayır ve iyilikte eli açık olmak önemle öğütlenmektedir.” Aynı şekilde İslam dini de yardımlaşmayı, yoksulu gözetmeyi, veren el olmayı tavsiye etmekte ve öğütlemektedir. Bir ayette “Allah yolunda mallarını infak edenlerin meseli, o bir tanenin meseli gibidir ki, yedi başak bitirmiş ve her başakta yüz tane bulunmuş olur. Ve Allah Teala dilediğine kat kat arttırır. Ve Allah Teala vasidir, alimdir.” buyurulmuştur. Aynı şekilde bir hadiste “veren el alan elden daha hayırlıdır.” buyurulmaktadır. Bu ayet ve hadislerle yardımlaşma vurgusu yapıldığı gibi verenin malının da çoğalacağı vurgusu da yapılmaktadır (Bedir, 2020: 1163; Diyanet İşleri Başkanlığı).

Geçmişten günümüze başkalarını düşünmek, ihtiyaç sahiplerinin sıkıntılarını gidermek, veren el olmak, sadece maddi değil manevi olarak da destek olmak hala sürdürülen bir gelenektir. Nitekim günümüzde de bu konuyla ilgili toplumda gerek bireysel gerekse yardım kuruluşlarının kurulmasıyla ihtiyaç sahiplerine ulaşılmakta ve aralarında bir paylaşım ağı kurulmaktadır. Bu paylaşım ağı ne kadar büyük ve kuvvetli olursa o toplumda eşitsizlikler, aşırılıklar, yoksulluk, bencillik gibi duygular azalır, iyilik ve hayır düşüncesi güçlenir, dostluklar artar hem veren kişi hem alan kişi manevi bir doyunluğa ulaşır ve bunlara bağlı olarak toplumdaki düzen, uyum, iletişim kuvvetlenir.

Bu değerlendirmeler ışığında Tablo 37 incelendiğinde her üç kuşakta yardım severlik değerlerinin yüksek olduğu, başkalarını da düşündükleri görülmektedir.

Tablo 40. Kadınların Çalışması Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Kadınların çalışması konusunda ne düşünüyorsunuz	Kuşaklar			Toplam
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	
Çalışmamalı, evinde oturmalı	24 20,9%	21 14,8%	9 7,3%	54 14,2%
İstiyorsa çalışabilir, karışmam	52 45,2%	87 61,3%	87 70,2%	226 59,3%
Hayat şartları zor olduğu için çalışmalı	39 33,9%	34 23,9%	28 22,6%	101 26,5%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 38’de kuşakların kadınların çalışması konusundaki düşünceleri

incelenmiştir. Tablo incelendiğinde her üç kuşağında çoğunluğunun ortak bir görüşe sahip olduğu görülmektedir. X kuşağı katılımcılarının %45,2'si, Y kuşağı katılımcılarının %61,3'ü, Z kuşağı katılımcılarının %70,2'si kadınların çalışmasına karışmadıklarını, istediklerinde çalışabileceklerini ifade etmişlerdir.

Tablo incelendiğinde kadınların çalışmasına kuşakların çoğunluğunun karışmaması veya çalışmaları gerektiğini düşünmelerinin sebepleri olabilir. Bu sebeplerin en başında ekonomik sıkıntılar gelmektedir. Nitekim hayat şartları zor olduğu için çalışmalı diyenlerin yüzdesi de azımsanmayacak kadar yüksektir. Zamanla şartlarının giderek zorlaşması ev yaşamında tek bir maaşın ihtiyaçları karşılayamayacak duruma gelmesi kadınlarında iş hayatına girmesine neden olmuştur. Bu nedenlerin yanında artık kadınların daha çok okuyup meslek sahibi olmaları, kendi ayakları üzerinde durmak istemeleri ve bu konuda kararlı bir duruş sergilemeleri kadınların çalışması düşüncesine karşı çıkılmamasını sağlamıştır (Ünal, 1981: 77).

Tablo 41. Yolda Bulunan Cüzdan Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Yolda bir cüzdan buldunuz ne yaparsınız?	Kuşaklar			
	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
İçine bakarım, para vs. varsa hemen alırım	6 5,2%	0 0,0%	6 4,8%	12 3,1%
Sahibini bulmak için etraftakilere sorarım	20 17,4%	25 17,6%	31 25,0%	76 19,9%

Tablo 42. (Devam) Yolda Bulunan Cüzdan Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Polise, güvenlik görevlisine teslim ederim	80 69,6%	106 74,6%	71 57,3%	257 67,5%
Görmezden gelir geçer giderim	9 7,8%	11 7,7%	16 12,9%	36 9,4%
Toplam	115 100,0%	142 100,0%	124 100,0%	381 100,0%

Tablo 39'da kuşakların yolda bir cüzdan bulduklarında nasıl davranacakları konusu incelenmiştir. Her üç kuşak katılımcıları da bu durumda ne yapacakları konusunda ortak görüşe sahiptirler. X kuşağı katılımcılarının %69,6'sı, Y kuşağı katılımcılarının %74,6'sı ve Z kuşağı katılımcılarının %57,3'ü yolda bir cüzdan bulduklarında cüzdanı polise veya güvenlik görevlisine teslim edeceklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 43. Gelenek ve Görenekler Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Gelenek ve göreneklerine bağlı biriyim						
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam

Kuşaklar	X Kuşağı	8 7,0%	3 2,6%	9 7,8%	30 26,1%	65 56,5%	115 100,0%
	Y Kuşağı	37 26,1%	5 3,5%	9 6,3%	59 41,5%	32 22,5%	142 100,0%
	Z Kuşağı	7 5,6%	13 10,5%	29 23,4%	47 37,9%	28 22,6%	124 100,0%
Toplam		52 13,6%	21 5,5%	47 12,3%	136 35,7%	125 32,8%	381 100,0%

Tablo 40’da kuşakların gelenek ve göreneklerine bağlılıkları incelenmiştir. Gelenek ve göreneklerine bağlı biriyim ifadesine X kuşağı katılımcılarının %82,6’sı katıldıklarını, %9,6’sı katılmadıklarını ve %7,8’i kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %64’ü katıldıklarını, %29,6’sı katılmadıklarını ve %6,3’ü kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %60,5’i katıldıklarını, %23,4’ü katılmadıklarını ve %16,1’i kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

“Gelenek, bir toplumda, bir toplulukta, eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, tinsel ekin öğelerinin her biri. Görenek, uyulması için herhangi bir yaptırımı bulunmayan ya da yaptırımı çok yumuşak olan bir davranış örneği” şeklinde tanımlanmaktadır (Ozankaya, 1975: 47-50). Bu davranışlar çoğu zaman doğru kabul edilmekte, saygı duyulmakta ve uygulanmaktadır. Uygulanan gelenek ve görenekler bireylerin kendi yaşamını, toplumları etkileyerek yön vermektedir. Bazı gelenekler olumlu bir yönlendirme yaparken bazıları ise olumsuz yönlendirme yapabilmekte ve toplumdaki düzeni bozabilmektedir. Bu durumda önemli olan olumlu ve doğru olan gelenekleri yaşatmak olumsuz ve yanlış olan gelenekleri ise uygulamamaktır.

Araştırmamızdaki kuşakların ve özelliklerinin tanıtıldığı bölümde X kuşağının daha çok değişime kapalı, geçmişine daha bağlı, sorgulamayan bir yapıda olduğunu, Z kuşağının ise daha çok sorguladıklarını, değişime, gelişime daha açık bir yapıda olduklarını ifade etmiştik. Bu değerlendirmeden hareketle gelenek ve görenekleri sorgulayacak, yanlış olanları ayırt edebilecek kuşağın Z kuşağı olduğunu söylemek mümkündür. Tüm bu değerlendirmeler dikkate alındığında gelenek ve göreneklerimize bağlılığın Z kuşağında daha az olmasının sebebi sorgulamaları, yanlış buldukları gelenekleri uygulamak istememeleri olabilir.

Tablo 44. Bayramlarda Büyüklerin Ziyaret Edilmesi Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Bayramlarda büyükleri ziyaret ederim						
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
☒ X Kuşağı	10	1	3	35	66	115

	8,7%	0,9%	2,6%	30,4%	57,4%	100,0%
Y Kuşağı	54	0	5	38	45	142
	38,0%	0,0%	3,5%	26,8%	31,7%	100,0%
Z Kuşağı	9	5	6	42	62	124
	7,3%	4,0%	4,8%	33,9%	50,0%	100,0%
Toplam	73	6	14	115	173	381
	19,2%	1,6%	3,7%	30,2%	45,4%	100,0%

Tablo 41’de kuşakların bayramlarda büyükleri ziyaret edip etmedikleri incelenmiştir. Bayramlarda büyükleri ziyaret ederim ifadesine X kuşağı katılımcılarının %87,8’i katıldıklarını, %2,6’sı karar olduğunu, %9,6’sı katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %58,5’i katıldıklarını, %3,5’i kararsız olduğunu, %38,0’ı katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının ise %83,9’u katıldıklarını, %4,8’i kararsız olduğunu, %11,3’ü katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Bayramlarda büyükleri ziyaret etmek Türk toplumunun önemli değerlerinden birisidir. Geçmişten günümüze toplumumuzda büyüklere saygı gösterilir, ziyaret edilir, bayramlarda elleri öpülür. Tablo incelendiğinde her üç kuşağında bayramlarda büyükleri ziyaret etme değerinin hala önemsendiğini ve yaşatıldığını söylemek mümkündür.

Tablo 45. Son Sözü Babanın Söylemesi Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Ailemizde son sözü babam söyler						
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Kuşaklar	X Kuşağı	7	13	11	40	115
		6,1%	11,3%	9,6%	34,8%	100,0%
	Y Kuşağı	38	18	16	42	142
		26,8%	12,7%	11,3%	29,6%	100,0%
	Z Kuşağı	6	15	44	32	124
		4,8%	12,1%	35,5%	25,8%	100,0%
Toplam	51	46	71	114	99	381
	13,4%	12,1%	18,6%	29,9%	26,0%	100,0%

Tablo 42’de kuşakların ailelerinde son sözü babalarının söyledikleri incelenmiştir. Ailemizde son sözü babam söyler ifadesine X kuşağı katılımcılarının %73,1’i katıldıklarını, %9,6’sı kararsız olduğunu, %17,4’ü katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %49,3’ü katıldıklarını, %11,3’ü kararsız olduğunu, %39,5’i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %47,6’sı katıldıklarını, %35,5’i kararsız olduğunu, %16,9’u katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Aile içinde son sözü babanın, erkeğin söyleme geleneği ataerkil toplumların bir

özelliğidir. Bu toplumlarda erkek egemenliği daha baskındır (Berber vd., 2021: 11). Tablo incelendiğinde her üç kuşağında çoğunluğunun ataerkil bir aile yapısını koruduğunu, babanın son sözü söylediğini ifade etmişlerdir. Fakat özellikle Y ve Z kuşağının cevapları dikkat çekmektedir. Her ne kadar bu iki kuşak evlerinde son sözü babalarının söylediklerini ifade etseler de bu duruma katılmayanların oranı da oldukça yüksek ve birbirine yakındır. Oranların X kuşağında daha fazla iken Y ve Z kuşağında düşüş göstermesinin belli sebepleri olabilir. Bu sebepler arasında bireylerin aile içindeki konulara karar verirken ortak görüşe önem vermeleri, kadınların çalışma hayatına girerek maddi manevi yeterince söz sahibi olmaları gösterilebilir (Ünal, 2021: 80).

Tablo 46. Güvenilirlik Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Güvenilir biriyim							
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	
Kuşaklar	X Kuşağı	15 13,0%	1 0,9%	0 0,0%	30 26,1%	69 60,0%	115 100,0%
	Y Kuşağı	57 40,1%	0 0,0%	2 1,4%	36 25,4%	47 33,1%	142 100,0%
	Z Kuşağı	14 11,3%	3 2,4%	8 6,5%	31 25,0%	68 54,8%	124 100,0%
	Toplam	86 22,6%	4 1,0%	10 2,6%	97 25,5%	184 48,3%	381 100,0%

Tablo 43'de kuşakların güvenilir biri olup olmadıkları oldukları incelenmiştir. Güvenilir biriyim ifadesine X kuşağı katılımcılarının %86,1'i katıldıklarını, %13,9'u katılmadıklarını belirtirken kararsız kalan kimse olmamıştır. Y kuşağı katılımcılarının %58,5'i katıldıklarını, %1,4'ü kararsız olduğunu, %40,1'i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %79,8'i katıldıklarını, %6,5'i kararsız olduğunu, %13,7'si katılmadıklarını belirtmişlerdir. Tablo 43 incelendiğinde her üç kuşakta kendilerini güvenilir olarak tanımlasa da Y kuşağının oranı dikkat çekmektedir. Y kuşağında kendini güvenilir olarak tanımlamayanların oranı oldukça yüksektir.

Tablo 47. Kindarlık Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Kindar biriyim							
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Kuşaklar	X Kuşağı	21	31	22	20	21	115
		18,3%	27,0%	19,1%	17,4%	18,3%	100,0%
	Y Kuşağı	41	27	30	34	10	142
		28,9%	19,0%	21,1%	23,9%	7,0%	100,0%
	Z Kuşağı	23	28	35	23	15	124
		18,5%	22,6%	28,2%	18,5%	12,1%	100,0%
Toplam		85	86	87	77	46	381
		22,3%	22,6%	22,8%	20,2%	12,1%	100,0%

Tablo 44’de kuşakların kindar olup olmadıkları incelenmiştir. Kindar biriyim ifadesine X kuşağı katılımcılarının %35,7’si katıldıklarını, %19,1’i kararsız olduğunu, %45,3’ü katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %30,9’u katıldıklarını, %21,1’i kararsız olduğunu, %47,9’u katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %30,6’sı katıldıklarını, %28,2’si kararsız olduğunu, %41,1’i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Tablo 44 incelendiğinde her üç katılımcılarının da çoğunluğunun kendilerini kindar olarak tanımlamadıkları görülmektedir.

Tablo 48. Yalan Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Zaman zaman yalana başvururum							
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	
Kuşaklar	X Kuşağı	23	34	18	22	18	115
		20,0%	29,6%	15,7%	19,1%	15,7%	100,0%
	Y Kuşağı	33	29	31	42	7	142
		23,2%	20,4%	21,8%	29,6%	4,9%	100,0%
	Z Kuşağı	13	30	30	33	18	124
		10,5%	24,2%	24,2%	26,6%	14,5%	100,0%
Toplam	69	93	79	97	43	381	
	18,1%	24,4%	20,7%	25,5%	11,3%	100,0%	

Tablo 45’de kuşakların zaman zaman yalana başvurup başvurmadıkları incelenmiştir. Zaman zaman yalana başvururum ifadesine X kuşağı katılımcılarının %34,8’i katıldıklarını, %15,7’si kararsız olduğunu, %49,6’sı katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %34,5’i katıldıklarını, %21,8’i kararsız olduğunu, %43,6’sı katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %41,1’i katıldıklarını, %24,2’si kararsız olduğunu, %37,7’si katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Türk toplumu dürüstlüğe ve doğruluğa önem vermektedir (Yıldırım ve Demirel, 2019: 95). Tablo 45 incelendiğinde X ve Y kuşağı katılımcılarının çoğunluğu yalana karşı olduklarını ve yalan söylememeye dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının çoğunluğu ise zaman zaman yalana başvurduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 49. Yardımseverlik Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Yardımsever biriyim							
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Kuşaklar	X Kuşağı	13	2	5	35	60	115
		11,3%	1,7%	4,3%	30,4%	52,2%	100,0%
	Y Kuşağı	56	2	5	39	40	142
		39,4%	1,4%	3,5%	27,5%	28,2%	100,0%
	Z Kuşağı	11	4	7	39	63	124
		8,9%	3,2%	5,6%	31,5%	50,8%	100,0%
Toplam		80	8	17	113	163	381

	21,0%	2,1%	4,5%	29,7%	42,8%	100,0%
--	-------	------	------	-------	-------	--------

Tablo 46’da kuşakların yardımsever biri olup olmadıkları incelenmiştir. Yardımsever biriyim ifadesine X kuşağı katılımcılarının %82,6’sı katıldıklarını, %4,3’ü kararsız olduğunu, %13,0’ı katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %55,7’si katıldıklarını, %3,5’i kararsız olduğunu, %40,8’i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %82,3’ü katıldıklarını, %5,6’sı kararsız olduğunu, %12,1’i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Tablo 46 incelendiğinde her üç kuşağında çoğunluğunun yardımsever olduklarını, başkalarını da düşündüklerini, bu değere önem verdiklerini söylemek mümkündür.

Tablo 50. Sabır Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Başıma gelen olaylara sabrederim							
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	
Kuşaklar	X Kuşağı	13 11,3%	2 1,7%	7 6,1%	40 34,8%	53 46,1%	115 100,0%
	Y Kuşağı	49 34,5%	3 2,1%	10 7,0%	50 35,2%	30 21,1%	142 100,0%
	Z Kuşağı	14 11,3%	11 8,9%	30 24,2%	34 27,4%	35 28,2%	124 100,0%
	Toplam	76 19,9%	16 4,2%	47 12,3%	124 32,5%	118 31,0%	381 100,0%

Tablo 47’de kuşakların başına gelen olaylara sabredip sabretmedikleri incelenmiştir. Başıma gelen olaylara sabrederim ifadesine X kuşağı katılımcılarının %80,9’u katıldıklarını, %6,1’i kararsız olduğunu, %13,0’ı katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %56,3’ü katıldıklarını, %7,0’ı kararsız olduğunu, %36,6’sı katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %55,6’sı katıldıklarını, %24,2’si kararsız olduğunu, %20,2’si katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 47 incelendiğinde her üç kuşağında çoğunluğunun başına gelen olaylara karşı sabrettikleri görülse de en çok sabırlı davranan X kuşağı katılımcılarıdır. Bu sonuçlar kuşakların özellikleri dikkate alındığında şaşırtıcı değildir. Çünkü X kuşağının genel özellikleri arasında sabırlı davranmak, aceleci olmamak değerleri yer almaktadır. Genç kuşağın özellikleri arasında ise tam tersi daha sabırsız ve aceleci davrandıkları yer almaktadır. Bu değerlendirmeler ışığında her kuşağın kendi özelliklerine göre davrandıklarını söylemek mümkündür.

Tablo 51. Özür Dileme Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Hatalı bir söz veya eylemde bulunduğumda karşı taraftan özür dilerim
--

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Kuşaklar	X Kuşağı	13 11,3%	3 2,6%	6 5,2%	34 29,6%	59 51,3%	115 100,0%
	Y Kuşağı	54 38,0%	3 2,1%	8 5,6%	42 29,6%	35 24,6%	142 100,0%
	Z Kuşağı	13 10,5%	12 9,7%	12 9,7%	45 36,3%	42 33,9%	124 100,0%
Toplam		18 4,7%	18 4,7%	26 6,8%	121 31,8%	136 35,7%	381 100,0%

Tablo 48’de kuşakların hatalı bir söz veya eylemde bulunduklarında karşı taraftan özür dileyip dilemedikleri incelenmiştir. Hatalı bir söz veya eylemde bulunduğumda karşı taraftan özür dilerim ifadesine X kuşağı katılımcılarının %80,9’u katıldıklarını, %5,2’si kararsız olduğunu, %13,9’u katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %54,2’si katıldıklarını, %5,6’sı kararsız olduğunu, %40,1’i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %70,2’si katıldıklarını, %9,7’si kararsız olduğunu, %20,2’si katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Özür dilemek toplumda erdemli bir davranış olarak kabul edilmektedir. Fakat bazen bireyler bunu gerçekleştirmekte zorlanmaktadır. Özellikle daha kindar olan insanlar, gurur yapmayı daha çok önemseyenler, kibirli davrananlar özür dilemekte güçlük çekebilmektedirler. Oysaki hatalı bir davranış da bulunulduğunda af dilemek, gönül almak ortaya çıkan olumsuz durumu düzeltmek için yapılması gereken önemli bir davranıştır. Toplumsal düzenin sürmesi, çatışmaların azalması içinde bu değerın önemi daha çok artmalıdır.

Tablo 48 incelendiğinde her üç kuşağında hatalı bir söz veya eylemde bulunduğunda karşı taraftan özür diledikleri ve bu durumdan çekinmedikleri görülmektedir.

Tablo 52. Adalet Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

		Adalet benim için önemlidir					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Kuşaklar	X Kuşağı	15 13,0%	1 0,9%	2 1,7%	20 17,4%	77 67,0%	115 100,0%
	Y Kuşağı	65 45,8%	0 0,0%	2 1,4%	11 7,7%	64 45,1%	142 100,0%
	Z Kuşağı	12 9,7%	2 1,6%	4 3,2%	18 14,5%	88 71,0%	124 100,0%
Toplam		92 24,1%	3 0,8%	8 2,1%	49 12,9%	229 60,1%	381 100,0%

Tablo 49’da kuşakların adaletle önem verip vermedikleri incelenmiştir. Adalet

benim için önemlidir ifadesine X kuşağı katılımcılarının %84,4'ü katıldıklarını, %1,7'si kararsız olduğunu, %13,9'u katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %52,8'i katıldıklarını, 1,4'ü kararsız olduğunu, %45,8'i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %85,5'i katıldıklarını, %3,2'si kararsız olduğunu, %11,3'ü katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Adalet değeri Türk tarih ve kültüründe önemsenen temel değerlerin başında gelmektedir. Her zaman, her alanda adil olmak hem birey için hem toplum düzeni için gereklidir. Tablo incelendiğinde her üç kuşağında adalet değerine önem verdiği görülmektedir (Yıldırım ve Demirel, 2019: 95).

Tablo 53. Fikirlerini Açıkça Söyleme Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Fikirlerimi açıkça söylemekten çekinmem							
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Kuşaklar	X Kuşağı	12	3	12	24	64	115
		10,4%	2,6%	10,4%	20,9%	55,7%	100,0%
	Y Kuşağı	48	3	17	36	38	142
		33,8%	2,1%	12,0%	25,4%	26,8%	100,0%
	Z Kuşağı	13	6	23	27	55	124
		10,5%	4,8%	18,5%	21,8%	44,4%	100,0%
Toplam		73	12	52	87	157	381
		19,2%	3,1%	13,6%	22,8%	41,2%	100,0%

Tablo 50'de kuşakların fikirlerini açıkça söylemekten çekinip çekinmedikleri incelenmiştir. Fikirlerimi açıkça söylemekten çekinmem ifadesine X kuşağı katılımcılarının %76,6'sı katıldıklarını, %10,4'ü kararsız olduğunu, %13,0'ı katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %52,2'si katıldıklarını, %12,0'ı kararsız olduğunu, %35,9'u katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %62,2'si katıldıklarını, %18,5'i kararsız olduğunu, %15,3'ü katılmadıklarını belirtmişlerdir. Tablo 50 incelendiğinde her üç kuşağında fikirlerini açıkça söylemekten çekinmedikleri, genellikle açık sözlü oldukları görülmektedir.

Tablo 54. Sözüne Sadık Olma Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Sözüme sadık biriyim							
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	
Kuşaklar	X Kuşağı	15 13,0%	1 0,9%	5 4,3%	22 19,1%	72 62,6%	115 100,0%
	Y Kuşağı	60 42,3%	0 0,0%	0 0,0%	30 21,1%	52 36,6%	142 100,0%
	Z Kuşağı	10 8,1%	2 1,6%	11 8,9%	37 29,8%	64 51,6%	124 100,0%
	Toplam	85	3	16	89	188	381

	22,3%	0,8%	4,2%	23,4%	49,3%	100,0%
--	-------	------	------	-------	-------	--------

Tablo 51’de kuşakların sözüne sadık biri olup olmadıkları incelenmiştir. Sözüne sadık biriyim ifadesine X kuşağı katılımcılarının %87,7’si katıldıklarını, %4,3’ü kararsız olduğunu, %13,9’u katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %57,7’si katıldıklarını, %42,3’ü katılmadıklarını belirtirken kararsız kalan kimse olmamıştır. Z kuşağı katılımcılarının %81,4’ü katıldıklarını, %8,9’u kararsız olduğunu, %9,7’si katılmadıklarını belirtmişlerdir. Tablo 51 incelendiğinde her üç kuşağında sözüne sadık kişiler oldukları görülmektedir.

Tablo 55. Nazik ve Kibarlık Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Nazik, kibar biriyim						
Kuşaklar		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
						Toplam
X Kuşağı		10	4	16	33	52
		8,7%	3,5%	13,9%	28,7%	45,2%
Y Kuşağı		51	4	9	43	35
		35,9%	2,8%	6,3%	30,3%	24,6%
Z Kuşağı		19	7	19	39	40
		15,3%	5,6%	15,3%	31,5%	32,3%
Toplam		80	15	44	115	127
		21,0%	3,9%	11,5%	30,2%	33,3%

Tablo 52’de kuşakların nazik, kibar biri olup olmadıkları incelenmişlerdir. Nazik, kibar biriyim ifadesine X kuşağı katılımcılarının %73,9’u katıldıklarını, %13,9’u kararsız olduğunu, %12,2’si katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %54,9’u katıldıklarını, %6,3’ü kararsız olduğunu, %38,7’si katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %63,8’i katıldıklarını, %15,3’ü kararsız olduğunu, %20,9’u katılmadıklarını belirtmişlerdir. Tablo 52 incelendiğinde her üç kuşağında nazik ve kibar kişiler oldukları görülmektedir.

Tablo 56. Sosyal Medya Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

İnsanların her türlü mahrem alanları sosyal medyada paylaşmasını doğru bulmuyorum						
Kuşaklar		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
						Toplam
X Kuşağı		18	7	4	17	69
		15,7%	6,1%	3,5%	14,8%	60,0%
Y Kuşağı		58	3	10	25	46
		40,8%	2,1%	7,0%	17,6%	32,4%
Z Kuşağı		17	9	10	22	66
		13,7%	7,3%	8,1%	17,7%	53,2%
Toplam		93	19	24	64	181
		24,4%	5,0%	6,3%	16,8%	47,5%

Tablo 53’de kuşakların insanların her türlü mahrem alanları sosyal medyada

paylaşmalarını doğru bulup bulmadıkları incelenmiştir. İnsanların her türlü mahrem alanlarını sosyal medyada paylaşmasını doğru bulmuyorum ifadesine X kuşağı katılımcılarının %74,8'i katıldıklarını, %3,5'i kararsız olduğunu, %21,8'i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %50,0'ı katılırken, %7,0'ı kararsız olduğunu, %42,9'u katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %70,9'u katıldıklarını, %8,1'i kararsız olduğunu, %21,0'ı katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte sosyal medya hayatımızın merkezine girmiştir. Bu giriş değerleri, fikirleri, alışkanlıkları etkilemiş ve dönüşümlerine neden olmaya başlamıştır. Sosyal medya insan ilişkilerinde zaman ve mekân ortadan kaldırmış, toplumsal hayatta ticarete büyük katkı sağlamış ve ekonominin gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu gibi olumlu katkıları olmakla birlikte çok ciddi sorunlarında doğmasına neden olmuştur. Bu sorunların başında insanların mahremiyet algısının değişmesi gelmektedir. Bireyler daha çok tanınmak, takdir görmek, seyredilmek, hayatı merak edilen biri olmak gibi düşüncelerle mahrem görüntülerini, özel hayatlarını rahatlıkla sosyal mecralarda paylaşmakta ve bundan rahatsızlık duymamaya başlamaktadırlar. Mahremiyetin artık herkesin rahatlıkla ulaşabileceği, görebileceği bir obje haline geldiğini söylemek mümkündür (Değer, 2018: 174; Türkoğlu, 2018: 179).

O halde tüm bu değerlendirmeler ışığında tablo 53 incelendiğinde katılımcıların daha çok tanınmak, takdir görmek, seyredilmek, hayatı merak edilen biri olmak gibi düşüncelere sahip oldukları noktasında genel bir kanı olduğu düşünüldüğünde her türlü mahrem alanlarını sosyal medyada paylaşmaları rahatsız etmemeliydi. Fakat sonuçlar bunun tam tersinin göstermektedir. Her üç kuşak katılımcıları da insanların her türlü mahrem alanlarını sosyal medyada paylaşmalarını doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 57. Çalışkanlık Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Çalışkan biriyim							
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	
Kuşaklar	X Kuşağı	10 8,7%	2 1,7%	5 4,3%	32 27,8%	66 57,4%	115 100,0%
	Y Kuşağı	47 33,1%	2 1,4%	5 3,5%	57 40,1%	31 21,8%	142 100,0%
	Z Kuşağı	15 12,1%	7 5,6%	37 29,8%	37 29,8%	28 22,6%	124 100,0%
	Toplam	72 18,9%	11 2,9%	47 12,3%	126 33,1%	125 32,8%	381 100,0%

Tablo 54'de kuşakların çalışkan biri olup olmadıkları incelenmiştir. Çalışkan

biriyim ifadesine X kuşağı katılımcılarının %85,2'si katıldıklarını, %4,3'ü kararsız olduğunu, %10,4'ü katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcıların %61,9'u katıldıklarını, %3,5'i kararsız olduğunu, %34,5'i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %52,4'ü katıldıklarını, %29,8'i kararsız olduğunu, %17,7'si katılmadıklarını belirtmişlerdir. Tablo 54 incelendiğinde her üç kuşağında çalışan oldukları görülmektedir.

Tablo 58. Batıl İnançlar Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Batıl inançlarım vardır							
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	
Kuşaklar	X Kuşağı	45	31	8	17	14	115
		39,1%	27,0%	7,0%	14,8%	12,2%	100,0%
	Y Kuşağı	62	20	20	29	11	142
		43,7%	14,1%	14,1%	20,4%	7,7%	100,0%
	Z Kuşağı	52	25	15	18	14	124
		41,9%	20,2%	12,1%	14,5%	11,3%	100,0%
Toplam	159	64	64	64	39	381	
	41,7%	16,8%	16,8%	16,8%	10,2%	100,0%	

Tablo 55'de kuşakların batıl inançlarının olup olmadığı incelenmiştir. Batıl inançlarım vardır ifadesine X kuşağı katılımcılarının %27,0'ı katıldıklarını, %7,0'ı kararsız olduğunu, %66,1'i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %28,1'i katıldıklarını, %14,1'i kararsız olduğunu, %57,8'i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %25,8'i katıldıklarını, %12,1'i kararsız olduğunu, %62,1'i katılmadıklarını belirtmişlerdir.

“Türk Dil Kurumuna göre batıl kelimesi gerçeğe uymayan doğruluğu ve haklılığı bulunmayan inanç veya konulardır” (TDK). Genellikle batıl inançlar geçmişten günümüze gerek bilgisizlikten gerek doğrusunu araştırmaya ilgi duymamaktan gerekse sanki gelenek ve göreneklerimizmiş gibi algılanmaktan gelmektedir. Tablo 55 incelendiğinde her üç kuşağında batıl inançlarının olmadığı görülmektedir.

Tablo 59. Tutumluluk Değerinin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Tutumlu biriyim							
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Kuşaklar	X Kuşağı	14	8	6	32	55	115
		12,2%	7,0%	5,2%	27,8%	47,8%	100,0%
	Y Kuşağı	43	5	12	56	26	142
		30,3%	3,5%	8,5%	39,4%	18,3%	100,0%
	Z Kuşağı	16	7	31	33	37	124
		12,9%	5,6%	25,0%	26,6%	29,8%	100,0%
Toplam		73	20	49	121	118	381

	19,2%	5,2%	12,9%	31,8%	31,0%	100,0%
--	-------	------	-------	-------	-------	--------

Tablo 56’da kuşakların tutumlu biri olup olmadıkları incelenmiştir. Tutumlu biriyim ifadesine X kuşağı katılımcılarının %75,6’sı katıldıklarını, %5,2’si kararsız olduğunu, %19,2’si katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %57,7’si katıldıklarını, %8,5’i kararsız olduğunu, %33,8’i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %56,4’ü katıldıklarını, %25,0’ı kararsız olduğunu, %18,5’i katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 56 incelendiğinde her üç kuşağında israf etmeyen tutumlu bireyler oldukları görülmektedir. Özellikle X kuşağının tutumlu olmaya daha çok önem verdiğini söylemek mümkündür. Bunun çeşitli sebepleri olmakla birlikte X kuşağının daha çok maddi imkansızlıklar yaşaması, yokluktan dolayı olana daha çok kıymet vermesi ve buna bağlı olarak kolaylıkla harcama yapamamaları gösterilebilir.

Tablo 60. Komşuluk Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Komşularıyla iyi geçinmeye çalışırım						
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
X Kuşağı	9 7,8%	3 2,6%	0 0,0%	38 33,0%	65 56,5%	115 100,0%

Tablo 61.(Devam) Komşuluk Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Kuşaklar	Y Kuşağı	52 36,6%	0 0,0%	4 2,8%	47 33,1%	39 27,5%	142 100,0%
	Z Kuşağı	15 12,1%	6 4,8%	16 12,9%	42 33,9%	45 36,3%	124 100,0%
Toplam		76 19,9%	9 2,4%	20 5,2%	127 33,3%	149 39,1%	381 100,0%

Tablo 57’de kuşakların komşularıyla iyi geçinip geçinmedikleri incelenmiştir. Komşularıyla iyi geçinmeye çalışırım ifadesine X kuşağı katılımcılarının %89,5’i katıldıklarını, %10,4’ü katılmadıklarını belirtirken kararsız olan hiç kimse olmamıştır. Y kuşağı katılımcılarının %60,6’sı katıldıklarını, %2,8’i kararsız olduğunu, %36,6’sı katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %70,2’si katıldıklarını, %12,9’u kararsız olduğunu, %16,9’u katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Komşuluk geçmişten günümüze varlığını devam ettiren Türk toplumunun önemli unsurlarından birisidir. Nitekim şimdiye kadar komşuluğun önemi ile ilgili literatürde birçok atasözü, deyim bulunmaktadır. Bunlardan en bilineni “ev alma komşu al” atasözüdür. Burada bir kişinin evinden önce komşularını seçmesinin daha önemli olduğu, evi ev yapanın çevresindeki unsurlar olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. İnsanın komşusu

bir yerde en yakınıdır. Başına bir iş gelse ilk o koşar, başı sıkışsa ilk onun haberi olur, bir ihtiyacı olsa ilk ondan temin etmeye çalışır, arkadaşlık kurar yalnızlığını paylaşır. Bu açıdan bakıldığında komşuluk hem maddi hem manevi ihtiyaçların karşılandığı, güçlü bağların kurulduğu bir yapıdır (Gündüz ve Yıldız, 2008: 124-125). Bu değerlendirmeler ışığında Tablo 57 incelendiğinde her üç kuşağında komşuluk ilişkilerine önem verdiği ve onlarla iyi geçinmeye çalıştıkları görülmektedir.

Tablo 62. Büyüklerin Fikirlerine Önem Verme Hakkındaki Görüşlerin Kuşaklara Göre Dağılımına İlişkin Çapraz Tablo

Bazı durumlarda büyüklerimden akıl alırım							
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Kuşaklar	X Kuşağı	12	2	6	33	62	115
		10,4%	1,7%	5,2%	28,7%	53,9%	100,0%
	Y Kuşağı	58	3	4	38	39	142
		40,8%	2,1%	2,8%	26,8%	27,5%	100,0%
	Z Kuşağı	10	4	18	34	58	124
		8,1%	3,2%	14,5%	27,4%	46,8%	100,0%
Toplam		80	9	28	105	159	381
		21,0%	2,4%	7,3%	27,6%	41,7%	100,0%

Tablo 58’de kuşakların bazı durumlarda büyüklerimden akıl alıp almadıkları incelenmiştir. Bazı durumlarda büyüklerimden akıl alırım ifadesine X kuşağı katılımcılarının %82,6’sı katıldıklarını, %5,2’si kararsız olduğunu, %12,1’i katılmadıklarını belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılarının %54,2’si katıldıklarını, %2,8’i kararsız olduğunu, %42,9’u katılmadıklarını belirtmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarının %74,2’si katıldıklarını, %14,5’i kararsız olduğunu, %11,3’ü katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Büyükler, yaşlılar toplumumuzda önemli bir yere sahiptir. Onlar varlıklarıyla bir örnek, bir tecrübelerdir. Bünyelerinde koskoca bir hayatı barındırırlar. Zaman zaman aradaki kuşak farkı nedeniyle çatışmalar yaşansa da onlar genç kuşak için bilgi aktarımı yapacakları ve tecrübeleriyle hayatlarına önemli katkılar sağlayacakları tartışmasız bir gerçektir. Bu yüzden geçmişten günümüze büyüklerin fikirlerine saygı duyulmakta, bazı durumlarda onlardan akıl alınmaktadır. Tablo 58 incelendiğinde her üç kuşağında büyüklerin fikirlerine önem verdikleri ve bazı durumlarda onlardan akıl aldıkları görülmektedir.

Araştırmayla ilgili tablolar literatürde yer alan çalışmalarla desteklenerek yorumlanmıştır. Bazı tablolar diğer çalışmalarla farklılık gösterdiği için veya yeterli bilgi bulunamadığı için sadece araştırma sonucuyla değerlendirilmiştir. Kuşakların

değerlerinin farklılaşıp farklılaşmadığı, farklılaşıyor ise bu durumun çatışmaya neden olup olmadığı ve toplumsal değerlerin varlığını devam ettirip ettirmediği araştırılmaya çalışılmıştır. Kuşakların bazı değerlerinde farklılaşmalar olduğu, bazı değerlerinde ise ortak görüş birliği olduğu görülmüştür. Bu farklılaşmaların radikal farklılaşmalar olmadığı, bir değer ortadan kalmaktan ziyade zayıfladığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda kuşakların bazen özellikle maddi konulardan çatışma yaşadıkları fakat bu çatışmaların sürekli yaşanmadığı belirlenmiştir. Öyleyse değişim ve çatışmanın radikal bir boyutta olmadığı gözlemlendiğinde değerlerin toplumsal yaşamda etkin olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

“X, Y, Z Kuşaklarının Değer Yargılarındaki Dönüşüm: Seydişehir Örneği” isimli çalışmamızın Konya ili Seydişehir ilçesinde yaşayan 1964 ile 2002 yılları arasında doğmuş yaşlı, orta ve genç kuşaklar ile gerçekleştirdiğimiz saha araştırmamızın genel amacı kuşakların değerlerinin farklılaşıp farklılaşmadığını, çatışmanın yaşanıp yaşanmadığını ortaya koymaktı. Yapılan bu saha araştırması sonucunda elde edilen bilgilerde kuşakların değerlerinde çok fazla bir farklılaşmanın olmadığı, birçok değer genç kuşaklar tarafında da hala devam ettirildiği, çatışmanın zaman zaman yaşandığı ve buna sebep olan şeylerin başında maddi sıkıntıların geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın başında gerek çevreden duyulan söylemler gerekse bizzat tecrübe ederek yaşanan şeyler doğrultusunda Z kuşağı diye isimlendirilen genç kuşağın birçok değeri önemsemediği, hatta bilmediği ve buna bağlı olarak büyükleriyle sürekli sorun yaşadıkları düşünülmekteydi. Fakat anketler sonucunda bu durumun tamamen böyle olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Konya ili Seydişehir ilçesinde yaşlı, orta ve genç kuşak ile gerçekleştirmiş olduğumuz saha araştırmasının genel bir değerlendirmesini aşağıdaki şekilde yapabilir:

Araştırmada, yaşlı, orta ve genç kuşağın ankete katılma oranları cinsiyete göre birbirine yakın düzeyde gerçekleşmiştir. Anketi uygulama esnasında bu durum dikkate alınarak cinsiyetler arasındaki denge sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmada 197 kadın 184 erkek olmak üzere 381 kişi yer almaktadır. X kuşağı 1965-1980 yılları arasında doğan 42-58 yaş arasındaki yaşlılardan, Y kuşağı 1981-2000 yılları arasında doğan 22-42 yaş arasındaki orta yaşlılardan, Z kuşağı 2001 ve sonrası yılları arasında doğan 22 ve aşağısı yaş arasındaki gençlerden oluşmaktadır. Çalışmanın doğru sonuçlar vermesi için her kuşaktan birbirine yakın sayıda katılımcı seçilmesine de dikkat edilmiştir. Katılımcıların 115’i X kuşağı, 142’si Y kuşağı ve 124’ü Z kuşağından oluşmuştur.

X kuşağının önemli bir kısmı ilkokul mezunu, Y kuşağının çoğunluğu üniversite mezunu ve Z kuşağının çoğunluğu lise mezunudur. Yaşlı kuşağın eğitim düzeyi genç kuşaklara göre oldukça düşüktür. X ve Y kuşağının çoğunluğu işçi ve ev hanımı iken Z kuşağının çoğunluğu öğrencidir. Z kuşağı henüz hayata atılmadığı için yetişkin deneyimi, çalışma hayatı ve sosyal yaşantıları üzerine çok fazla araştırılma yapılmamıştır. Her üç kuşak da 5000 ve üzeri bir aylık gelire sahiptir.

Araştırmada, X kuşağının tamamına yakını evli, Y kuşağının çoğunluğu evli ve Z kuşağının ise tamamına yakını bekardır. Tüm kuşakların evliliğe bakış açıları genellikle

olumludur. Her üç kuşağında büyük çoğunluğu evlilik kurumuna önem vermekte, toplum düzeni için gerekli olduğunu ve korunması gerektiğini düşünmektedirler. Bu yüzden veriler evlilik kurumuna bakış açısının zamanla değişmediğini evlilik değerinin önemini hala koruduğunu göstermektedir. Evlilik kurumu önemli ve ciddiye alınan bir kurum olduğu için bireylerin evlilik yaparken eş seçiminde en çok ahlaklı olmasına dikkat etmeleri de verilen önemi destekler niteliktedir. Çünkü sağlam bir evliliğin temeli kişilerin ahlaki açıdan uygunluklarına bağlıdır. Ahlaki açıdan denklik ön planda tutulmadığında boşanmaların artması kaçınılmaz olmaktadır. Nitekim bu çalışmada da evliliğe bakış açılarının genelde olumlu olduğu sonucuna ulaşılsa da TÜİK'in açıkladığı raporlara göre (TÜİK, 2015,2016, 2017, 2018) her geçen yıl evlilik oranlarından ziyade boşanma oranlarının arttığı görülmektedir. Yapılan araştırmalara göre, Türkiye'deki boşanma sebeplerinin en başında %50,9'luk ciddi bir oranla sorumsuzluk ve ilgisiz davranma gelmektedir. Bunun yanında eşlerin ailelerine karşı saygısız davranmaları boşanma sebebidir. Bu sebepler ahlaki açıdan olgunlaşmamış kişilerin evlilik gibi önemli bir müesseseye birlikte yaşamaya başlamasıyla ortaya çıkmakta ve düzeltilmediği takdirde boşanmalarla sonuçlandığı görülmektedir (Ünal, 2021: 42).

Evlilikte eş seçiminin öncelikle ahlaki değerlere bakılarak yapılmasını İslam dini de tavsiye etmektedir. İslam dininde bir kişiyle dört şey için evlenilebilir. Malı için, soyu için, güzelliği veya yakışıklılığı için ve dinine bağlı güzel ahlakı için bir kimse tercih edilebilir. Bunlardan hepsi bir kişide bulunursa evlenilecek ideal kişidir. Bulunmuyorsa öncelikle güzel ahlaklı olanın tercih edilmesi tavsiye edilmektedir. Burada mutlu ve sürekli bir evliliğin olabilmesi için evlenilecek kişide öncelik verilmesi gereken hususlar açıklanmıştır. Bir kimse dinine bağlı ahlakı güzel birisini tercih ederse özelde sağlam bir aile, genelde ise sağlam bir toplumun oluşturulabileceği vurgusu yapılmıştır (Ahmedov, 2006: 23).

Evlilik kurumuna ilişkin görüşler incelenmeye devam ettiğinde evliliğin görücü usulü mü yoksa flört ederek/tanışarak mı yapıldığı sorusuna verilen yanıtlarda X kuşağının daha çok görücü usulü evlilik yaptığı Y ve Z kuşağının ise görücü usulünden daha çok flört ederek tanışarak evlilik türünü tercih ettikleri veya edecekleri ortak görüşüne sahip oldukları görülmektedir. Bu veriler X kuşağının önemli bir kısmının hala geleneksel evlilik türünü desteklemekte ve görücü usulü evlilik yaptıklarını göstermektedir. Her ne kadar azımsanmayacak bir kısım bu geleneksel evlilik türünü devam ettirse de zaman içerisinde modern evlilik türünün daha çok tercih edildiği

görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında geleneksel evlilik türünün yok olduğunu söylemekten ziyade daha az tercih edildiğini, zayıfladığını veya farklılaştığını söylemek mümkündür. Artık geleneksel evlilik türünün zayıflaması ve modern evlilik türünün daha çok tercih edilmesinin sebepleri eğitim düzeyinin yükselmesi, ekonomik özgürlüğe sahip olunması, kentleşmeden kaynaklanan toplumsal değişimler, kişiliğini bulmak gibi etkenler sıralanmaktadır (Sezen, 2005: 193-194). Bu veriler doğrultusunda evliliklerine kimin karar verdiği sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde her uç kuşağında evliliklerine kendilerinin karar vermesi zayıflamayı veya farklılaşmayı göstermektedir. Çünkü özellikle X kuşağı bize göstermektedir ki evlilik türünde daha çok görücü usulünü tercih etseler de yine son kararın kendilerine ait olduğudur.

Araştırmamızda, evlendikten sonra anne baba ile yaşama ve buna bağlı olarak geniş aile yapısını devam ettirme geleneğinin zamanla değiştiği, kuşaklarda bu durumun farklılık gösterdiği görülmektedir. Çünkü “evlendikten sonra anne baba ile yaşar mısınız” sorusuna X kuşağının çoğunluğu yaşarım yanıtını verirken, Y ve Z kuşağının çoğunluğu yaşamam yanıtını vermiştir. Bu veriler bize anne baba ile yaşama ve buna bağlı olarak geniş aile geleneğinin Y kuşağından itibaren evrildiğini ve yerini anne baba ile ayrı yaşama ve çekirdek aile yapısına bırakmaya başladığını söylemek mümkündür. Ailenin yapısında meydana gelen bu değişim sanayileşmeyle birlikte başlamıştır. Sanayileşme de beraberinde kentleşme olgusunu meydana getirmiştir. Kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmelere paralel olarak mevcut kentlerin büyümesine ve kent sayısının artmasına neden olan, toplumun yapısında örgütlenmeyi, iş bölümünü, uzmanlaşmayı ortaya çıkaran, kentlere özgü bazı insan davranışlarında ve ilişkilerinde değişikliklere neden olan bir nüfus birikim sürecidir (Keleş, 1995: 1). “Kentleşme sonucu ortaya çıkan bu nüfus birikimiyle birlikte mevcut geleneksel aile tipi yerini modern çekirdek aile tipine bırakmaya başlar. Ama öncesinde var olan geleneksel aile tipi yok olmuştur çıkarsamasında bulunulamaz” (Giddens, 1998: 112-113). Kentleşmeden sonra aile yapısının değişimini etkileyen sebepler arasında eşitlikçi ve özgürlükçü aile modelinin ortaya çıkması, kadınların çalışma hayatına girmesi, evlilikten ve ilişkiden beklentilerin artması ve aile akrabalık ilişkilerinin zayıflaması gibi etkenler yer almaktadır (Ünal, 2021: 42).

Araştırmamızda, her üç kuşakta aile kurumuna önem vermekte, ailenin kutsal olduğu ve korunması gerektiği bilincindedir. Zaman içerisinde değerlerin en önemlileri arasında yer alan aile değerinin önemini yitirmediği görülmektedir. Çünkü veriler

incelendiğinde “aile sizin için ne demektir” sorusuna verilen cevaplar ailenin her şey olduğu ve herkesten önce geldiği, kutsal bir kurum olduğu ve korunması gerektiği yönünde olumlu cevaplar vermişlerdir. Aynı zamanda aile ilişkilerinin kuvvetli olması, aile içindeki çatışmaların bazen veya çok nadir yaşanması aile hakkındaki düşünceleri de olumlu yönde etkileyebilmektedir. Her üç kuşak üyeleri maddi kaynaklı ve arkadaş seçimine bağlı sorunların, çatışmaların çok nadir/bazen yaşandığını ve aile ilişkilerinin iyi/çok iyi olduklarını ifade etmeleri aile kurumunun korunmaya çalışıldığını göstermektedir. Çatışmaların bazen yaşanması kuşak çatışmasının da ciddi boyutlara ulaşmadığını veya yaşanan sıkıntıların çatışmaya dönüşmediğini bize göstermektedir.

Araştırmamızda kuşakların boş zamanları değerlendirme, müzik ve film zevklerinin farklılaştığı tespit edilmiştir. Kuşakların boş zamanları nasıl değerlendirdikleri incelendiğinde X kuşağının daha çok televizyon izlediği, Y kuşağının daha çok ailesiyle ve arkadaşlarıyla vakit geçirdiği Z kuşağının ise daha çok sosyal medyada vakit geçirdiği görülmüştür. Bu sonuçların çıkması kuşakların yaşam şekilleriyle, yaşamlarındaki önceliklerle bağlantılı olduğu görüşü anketteki diğer sorulardan ve araştırma esnasında katılımcıların konuşmalarından anlaşıldığı söylenebilir. Yaşlı kuşak ile görüşme esnasında verilen cevaplarda genellikle işleri olmadığı vakitlerde evde kalmayı tercih ettiklerini, çoğunluğunun sosyal medyaya çok fazla hâkim olmadığını ve buna bağlı olarak sosyal medyayı daha az kullandıklarını, yalnız olduklarında vakit geçirme aracı olarak televizyon izlediklerini belirtmişlerdir. Bu noktada ortak paylaşım alanlarının ve zevklerinin benzerliği azalmaya başladığı zaman ortaya bir kopukluk çıkabileceği, bu kopukluğunda kuşakların çatışmasına neden olabileceği de göz ardı edilememelidir (Sarıçiçek, 2018: 118).

Y kuşağının çoğunluğunun eğitim hayatında olması buna bağlı olarak üniversite için başka şehirlere gitmesi ve çoğunluğunun çalışma hayatında olması sosyal ortamı ve insan ilişkilerini de beraberinde getirmiştir. Bu yüzden bu kuşak üyeleri vakitlerinin çoğunluğunun ilişkiler ağının yoğunlukta olduğu mekanlarda bulunması sebebiyle aile ve arkadaşlarıyla daha çok vakit geçirdiklerini ve bundan hoşlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu şekildeki bir yaşam şeklinin boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini etkilediği söylenebilir. Z kuşağının çoğunluğunun ise özellikle teknoloji çağının kuşağı olmaları, telefon, internet kullanımının ilkökul seviyelerine kadar inmesi sebepleriyle boş zamanlarını daha çok sosyal medyada geçirmelerinin doğru orantılı olduğu söylenebilir.

Araştırmamızda kadınların çalışmasına yönelik görüşlerin daha çok olumlu yönde

olduğu görülmektedir. Her üç kuşakta kadınların çalışmasına karşı çıkmadıkları ve bu konuda ortak görüşe sahip oldukları görülmektedir. Kadınların çalışma hayatına girmesiyle birlikte erkeğin egemen olduğu aile yapısında da değişimler yaşandığı söylenebilir. Çünkü araştırma sorularında evde son sözü babanın söylemesi ifadesine katılanların olduğu kadar katılmayanlar veya kararsız kalanlarda büyük çoğunluktadır. Bu veriler bize aile içinde erkeğin söz sahibi olduğu kadar kadının söz sahibi olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle erkeğin daha egemen olduğu, kadından daha üstün olduğu anlayışına sahip aile yapısının çözülmeye başladığı, devamlılığı olmasına rağmen zayıflama noktasına geldiği söylenebilir. Bu değişimin yaşanmasına kadının iş hayatına girmesine bağlı olarak ekonomik özgürlüğünü elde etmesi ve dolayısıyla kendine olan özgüveninin artması, modernleşmeyle birlikte ev içindeki kadın erkek rollerinin değişmesine bağlı olarak ev işlerinde, söz hakkında demokratikleşmenin yaşanması, kadınların eğitimin artmasına bağlı olarak daha çok bilinçlenmeleri, meslek edinmeleriyle ev dışına çıkarak sosyal çevresini genişletmesi ve arkasındaki sosyal, duygusal desteği arttırması vb. gibi etkenlerin neden olduğu söylenebilir (Adak, 2007: 142).

Araştırmamızda dini sorumluluklar ile ilgili görüşler incelendiğinde kuşaklar arasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. X kuşağı katılımcılarının çoğunluğu dini sorumluluklarını her zaman yerine getirirken Y ve Z kuşağı katılımcılarının çoğunluğu dini sorumluluklarını ara sıra yerine getirdikleri görülmektedir. Bu verilere göre zamanla dini görevlere verilen önem ve inanç değerlerinde bir zayıflamanın olduğu söylenebilir.

Araştırmamızda yardımseverlik değeri incelendiğinde her üç kuşağında bu değere önem verdikleri ve yaşatmaya devam ettikleri görülmektedir. Yardımseverlik Türk toplumunun önemli bir özelliğidir (Yıldırım ve Demirel, 2019: 95). Bu özelliğin daha çok test edilip ortaya konulması için katılımcılara “zengin biri olsaydınız paranızı nasıl harcardınız” sorusu sorulmuştur. Her üç kuşak üyeleri de paralarını ailelerine, arkadaşlarına ve ihtiyaç sahiplerine harcayacaklarını belirterek yardımseverlik değerlerinin kuvvetli olduğunu göstermişlerdir. Bu değer hala devam ediyor olması, insanların başkalarını da düşünmesi toplumun kuvvetlenmesine birlik ve beraberliğin güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırmamızda kuşakların temel değerlerini ortaya koyan ifadeler incelendiğinde genel olarak büyük bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir. Kuşakların gelenek ve göreneklerine bağlılıkları, bayramlarda büyükleri ziyaret ettikleri, zaman zaman yalana başvurmaları, başlarına gelen olaylara sabretmeleri, komşularıyla iyi geçinmeye

alışmaları, bazı durumlarda büyüklerinden akıl almaları gibi bizim kültürümüzün içerisinde yer alan gelenek ve görenekler, değerler kuşaklara göre değerlendirilmiştir. Her üç kuşak katılımcıları da gelenek ve göreneklerine bağlı oldukları ve yaşatmaya devam ettikleri bu konu da bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir. Bayramlarda büyükleri ziyaret etme ve bazı durumlarda onlardan akıl alma düşünceleri her üç kuşakta da desteklenmektedir. Her üç kuşağında kendilerinden yaşça büyüklere saygı gösterdiği ve onların fikirlerine önem verdikleri ve buna bağlı olarak da yaşlılara verilen değerin hala devam ettirildiği söylenebilir. Yalan söyleme olumsuz değeri incelendiğinde X ve Y kuşaklarının çoğunluğunun zaman zamanda olsa yalana başvurmadıkları Z kuşağının ise ihtiyaç duyduklarında yalana başvurdukları tespit edilmiştir. Çünkü Z kuşağının çoğunluğu zaman zaman yalana başvururum ifadesini daha çok desteklemişlerdir. Bu veriler değerlendirildiğinde yalana başvurma eyleminin zamanla daha çok arttığı söylenebilir.

Kuşakların sabır değeri incelendiğinde her üç kuşağında başlarına gelen olaylara genellikle sabrettikleri tespit edilmiştir. Özellikle Z kuşağının genel özellikleri düşünüldüğünde daha sabırsız olmaları beklenirken çoğunluğu başlarına gelen olaylara sabrettiklerini belirtmişlerdir. Veriler dikkate alındığında X kuşağının daha sabırlı olduğu zamanla Z kuşağına gelendiğinde sabretme değerinin azaldığı görülse de bu değerin hala bireylerde var olduğu söylenebilir.

Kuşakların komşularıyla iyi geçinmeye çalışmaları ifadesi incelendiğinde komşuluk ilişkilerine önem verdikleri ve onlarla iyi geçinmeye zen gösterdikleri tespit edilmiştir. Veriler dikkate alındığında geçmişte de çok önemli bir yere sahip olan komşuluk değerinin günümüzde de hala önemli görüldüğü ve varlığını devam ettirdiği söylenebilir.

Araştırmamızda güvenilirlik değerine ilişkin sorular incelendiğinde her üç kuşağında güvenilir oldukları tespit edilmiştir. Güvenilirlik ilişkilerin kurulmasında önemli bir ölçüttür. Güvenilir insan aynı zamanda sözüne sadık insandır, başkasının malına el uzatmayan, haksız kazançtan yana olmayan insandır. Bu değerlendirmeler ışığında kişilerin ne kadar güvenilir olduklarını daha iyi ortaya koyabilmek için kuşaklara yolda bir cüzdan bulduklarında ne yapacakları sorulmuştur. Her üç kuşak katılımcıları da yolda bir cüzdan bulduklarında sahibini bulmak için etraftakilere soracaklarını veya polise, güvenlik görevlisine teslim edeceklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda her üç kuşak katılımcıları da sözüne sadık bireylerdir. Bu verilerle birlikte kuşakların

güvenilirlik değerine verdikleri önem değerlendirildiğinde her üç kuşağın da güvenilir olmaya çalıştıkları ve bu değeri korumaya devam ettikleri söylenebilir.

Sonuç olarak toplumsal değerler kuşaklar için önemli bir yere sahiptir. Aileye ve evliliğe verilen önem oldukça yüksektir. Her üç kuşakta aile kurumunu ve evlilik kurumunu korumaya ve devamlılığını sağlamaya özen göstermektedir. Kuşaklar eş seçiminde genel olarak aynı şeye dikkat etmektedir. Kuşakların dini sorumluluklara gösterdikleri özen farklılaşmaktadır. Boş zamanları değerlendirme kuşaklarda farklılık gösterirken müzik ve film zevkleri çok büyük farklılık göstermemiştir. Kuşakların hayatlarında en çok önem verdikleri şey sağlık olmuştur ve bu konuda hem fikirdirler. Kadınların çalışarak aile ekonomisine katkı sağlaması her üç kuşak tarafından da olumsuz değerlendirilmemiştir. Kadınların çalışması desteklenmiş bu konuda karar kadına bırakılmıştır. Yardımseverlik, tutumluluk, güvenilirlik, çalışkanlık, adalet gibi temel değerlerde kuşaklara göre büyük farklılaşmalar yaşanmamakta ve hala önemi korumaktadır. Bu değerlendirmeler ışığında değerlerimizin, kültürümüzün, gelenek ve göreneklerimizin bazılarında toplumsal değişmelerin etkisiyle çözümler yaşandığı buna bağlı olarak zayıfladığı görülse de genel olarak varlıklarını devam ettirdikleri görülmektedir.

Değerlerin, kültürün, gelenek ve göreneklerin yaşatılması elbette önemlidir. Fakat bunlar yaşatılmaya devam ederken değişime, ilerlemeye de kendimizi kapatmak doğru değildir. Burada yapılması gereken değerlere, kültüre yeterince gereken önem verilmeli toplumu ilerlemeye götürecek olanların varlığı devam ettirilmelidir. Bazı olumsuz değerler, batıl inançlar gibi topluma zarar verecek unsurlar doğru tespit edilip ona göre hareket edilmelidir. Aynı zamanda toplumun düzenini bozacak, ilerlemesini durduracak her türlü kuşak çatışması da önlenmeye çalışılmalıdır. Bu araştırma da kuşak çatışmasının bazen veya çok nadir yaşanması, süreklilik göstermemesi çatışmanın boyutu hakkında bilgi vermiştir. Bu veriler neticesinde çatışmanın ciddi sonuçlar doğurmadığı, buna bağlı sorunların büyütülmediği görülmüştür. Burada da olduğu gibi çatışmaların hiç yaşanmaması mümkün değildir. Önemli olan çatışmaların sürekliliğini önlemektir. Kuşaklar bu noktada birbirlerinin fikirlerine saygı göstermeli, küçükler büyüklerin hayat tecrübesinden, büyüklerde küçüklerin bilgi birikiminden faydalanmaya çalışmalıdır. Eğer sorunlar aşılamıyor ve çatışmalar ciddi boyutlara ulaşıyorsa uzman kişilerden destek alınmalıdır.

Bu çalışma üç kuşak birden ele alınarak ve herhangi bir değer sınırlandırması

yapmadan ortaya konulmaya çalışılmıştır. Literatürde böyle bir eksikliğin olduğu gözlemlenmiştir. Çok sayıda değer araştırması mevcuttur. Fakat bazı çalışmalarda araştırmacı bir kuşak üzerinden değerleri incelemiş, bazı çalışmalarda ise üç kuşak üzerinden tek bir değere odaklanılarak çalışmalar yürütülmüştür. Örneğin, bir çalışmada araştırmacı genç kuşak kategorisine giren üniversite gençliğinin değerlerini, bir başka araştırmacı X, Y, Z kuşaklarının çalışma değerlerini veya diğer bir araştırmacı X ve Z kuşağının değerlerini incelemiştir. Burada görüldüğü gibi çalışmalarda belli sınırlılıklara gidilmiştir. Bu açıdan çalışma değerlendirildiğinde literatürdeki bu eksikliğin giderileceği, bundan sonraki çalışmalarda kapsamlı bir tez olma özelliğiyle araştırmacılara kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2007). Kadınların İkilimi: *İş ve Aile Yaşamı*. *Sosyoloji Dergisi*, (17), 137-152.
- Adıgüzel, O. Batur, H. Z. & Ekşili, N. (2014). Kuşakların Değişen Yüzü ve Y kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 165-182.
- Ahmedov, R. (2006). Hz. Peygamber'in Evlendirdiği Kişiler ve Evlendirme Amaçları. *İhya Uluslararası İslam Araştırma Dergisi*, 3(1), 22-37.
- Aka, B. (2018). Bebek Patlaması, X ve Y Kuşağı Yöneticilerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Kamu ve Özel Sektör Farklılıklarına Göre İncelenmesi: Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20), 118-135.
- Akay, İ. (2006). *Sosyalleşme Sürecinde Kitle İletişim Araçları*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akçay, A. & Tunagür, M. (2017). Türkiye'de Değerlerin Tespitine Yönelik Yapılmış Yüksek Lisans Tezleri Üzerine Bir İçerik Analizi. *Ekev Akademi Dergisi*, (71), 53-72.
- Alkan, D. P. (2020). İşgücünün Değişen Yüzü Z Kuşağın Lider Algısı. *Business Economics and Management Research Journal*, 3(2), 129-140.
- Alpago, H. (2018). Ekonominin Toplumsal Değişme Sürecindeki Yeri. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 6(13), 303-317.
- Altuntuğ, N. (Bt.). Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 203-212.
- Anadolu Üniversitesi-Açıköğretim Sistemi. (2018). Toplumsal Değişme Kuramları-Ünite 1. <https://www.youtube.com/watch?v=gqTl2Din3qg>. (Erişim Tarihi: 12.02.2022).
- Anıl, H. A. (2011). *Kültürel Değişme Açısından Kuşaklar Arası Çatışma: Aşkan ve Dumlupınar Mahallesi Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Arıkan, R. (2018). Anket Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 97-159.
- Arslanoğlu, İ. (2015). *Genel Sosyoloji* (3. baskı). Ankara: Gazi Kitapevi Yayınları.
- Aslanoğlu, İ. (2005). Türk Değerleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Felsefe Dünyası*, 1(41), 64-77.
- Avcı, N. (2007). *Toplumsal Değerler ve Gençlik*. Ankara: Siyasal Yayınları.
- Aydın, İ. P. (2001). *Yönetişel Mesleki ve Örgütsel Etik* (2. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Bağlı, M., & Sever, A. (2005). Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun(Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği: Levirat ve Sorarat. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 8(8), 1-13.
- Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji* (3. Baskı). Ankara: Uşak Yayınları.
- Bakar, Ü. (2019). *Aile, Evlilik ve Gelenek: Kuşaklar Arası Farklılığın Analizi İnegöl'de Yaşayan Erzurumlular Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Bauman, Z. (2001). *Bireyselleşmiş Toplum*, (Çev: Y. Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Becerikli, S. Y. (2013). Kuşaklararası İletişim Farklılığı: Bilim Teknoloji ve Yenilik Haberleri Üzerinden Bir Odak Grup Çalışması. *Selçuk İletişim*, 1(8), 5-18.
- Bedir, A. (2020). Türklerin İktisadi Hayatında Sosyal Yardımlaşma. *Atatürk*

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), 1141-1169.
- Bencsik, A. Horvath-Csikos G. ve Juhasz, T. (2016) Y and Z Generations at Workplaces. *Journal of Competitiveness*. 8(3): 90-106.
- Berber, A., Yağışlı, Ş., Demirci, D., Kayakçı, B., & Akbulut, A. A. (2021). *Ataerkil Toplumlarda Erkek Olmak*, (Lisans Bitirme Projesi), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul.
- Berkant, H. & Sürmeli, Z. (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Kazandırılmasında Yaşanan Güçlükler Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (1) , 334-348.
- Beşirli, H. (2005). Politik Sosyalizasyon Araştırmaları ve Politik Sosyalizasyon Sürecinin Bir Unsuru Olarak Kışla. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 0(31), 251-261.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilis, P. Ö. (2014). Rol Modelleri ve Toplumsal Değerler Açısından "Uçaklar" Adlı Animasyon Filmi Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk İletişim*, 8(3), 201-227.
- Bircan, H. H. & Kalın, Y. (2019). Felsefede Değer, Değerler ve Erdemler. İçinde; *Değerler ve Değerler Psikolojisi* (3. Baskı). (Ed: B. Dilmaç ve H. H. Bircan). Ss. 31-61. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü* (3. Baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cihan, M. (2015). Hilmi Ziya Ülken'in Eğitim Felsefesi. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 131-142.
- Çakır, S. (2007). *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*. Isparta: Fakülte Kitapevi.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(24), 129-142.
- Çetin Aydın, G. & Başol, O. (2014). X ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var mı? *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 4(4). 1-15.
- Çiftçi, A. (2015). Kuşaklar Arası Çatışma. <http://acikerisim.gumushane.edu>, (Erişim Tarihi: 5.8.2022).
- Değer, K. (2018). Mahremiyetin Sosyal Medyada Kullanımı: Magazin Dünyası Üzerinden Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (70), 166-176.
- Demir, B. ve Sönmez, G. (2021). Z Kuşağı Öğrencilerinin Beklentileri İngilizce Dil Eğitimi. *Dil ve Dilbilim Dergisi*, 17(1) , 683-699
- Demir, S. A. (2020). *Toplumsal Değişme ve Değerler*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Demirel, M. & Yıldırım, S. G. (2019). Türk Tarihinde Değerler ve Değerler Eğitimi Üzerine Bir İnceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 92-99.
- Demirutku, K. & Güngör, E. (2017). *Bilimsellik Değerlerinin Schwartz'ın Değer Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi*. 2. Sosyal Psikoloji Kongresi, 27-28-29 Kasım 2017, KKTC, ss. 1-2.
- Demirutku, K. & Sümer, N. (2010). Temel Değerlerin Ölçümü: Portre Değerler Anketinin Türkçe Uyarlaması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 17-25.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlakî Olgunluk Ölçeği Eğitiminin Sınanması*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Doğan, İ. (2000). *Sosyoloji (Kavramlar ve Sorunlar)* (3. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dönmezer, S. (1999). *ToplumBilim* (12. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

- Duman, Z. (2019). *Kuşak Çatışması*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Düzgün, Ş. A. (1998). Değişim Kavramı ve Toplumsal Değişimin Şartları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38(1), 309-332.
- Eke, B. (1987). Bir Sosyal Sınıf Belirleyicisi Olarak Meslek Faktörü. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43(1-4), 377-401.
- Ekinci, O. (2017). Adorno, Habermas ve Rorty'de Toplumsal Dayanışma. *İnsan ve Toplum Dergisi*, 8(1), 1-36.
- Ercömert, Ç. (2018). *Kuşak Teorileri Bağlamında Endüstri Ürünleri Tasarımı Eğitiminin Değişim Dinamikleri ve Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Ergin, B. (2019). *Kuşak Farklılıklarının İş Değerleri İle İlişkisi: Bir Kamu Hastanesi Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir
- Erkal, M. (2004). *Sosyoloji*, İstanbul: Der Yayınları.
- Erkal, M. E. (1999). *Sosyoloji (Toplumbilimi)* (10. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Erkilet, A. (2015). *Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları
- Ersoy, E. (2015). *Değer Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu*. İzmir: Kum Saati Yayınları.
- Fichter, J. H. (2012). *Sosyoloji Nedir*. (Çev: N. Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Geçit, B. (2020). Thomas Hobbes'da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyraklık: Egemenin ve Uyrakların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir? *Temaşa Felsefe Dergisi*, (14), 110-124.
- Giden, B. (2019). *X ve Y Kuşak İnsan Kaynakları Çalışanlarında İş Tatmini: Sakarya İli Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü. Sakarya
- Gökder, M. & Çepni, S. (2003). Üstün Yetenekli Çocuklara Verilen Değerler Eğitiminde Öğretmenin Rolü. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(2), 93-107.
- Gümüş, N. (2014). *Çocuk Evlerinde Bulunan Kız Çocuklarının Sosyalizasyonu Üzerine Niteliksel Bir Araştırma: Tekirdağ İli Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gümüş, Ö. (2009). *Kültür, Değerler, Kişilik ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma (Türkiye-ABD)*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gündüz, M. & Yıldız, C. (2008). Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(25), 123-138.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar* (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- İlhan, Ü. D. (2019). *Kuşaklar arası Çalışma Değerleri Algısı ve Örgüte Duygusal Bağlılık: X ve Y Kuşakları Arasındaki Farklılıklar Üzerine Bir Araştırma*. (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kalaycıoğlu, S. (2013). Toplumsal Yapı: Toplumsal Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme. *İçinde; Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (2. Baskı). ss. 3-19. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Kaplan, Y., & Çetinkaya, G. (2014). Spor Yoluyla Toplumsallaşma-Yeniden Toplumsallaşma Süreci. *International Journal of Sport Culture and Science*, 2(2), 120-125.
- Karababa, A. (2019). Kuramsal Temelde Değer. *İçinde; Değerler ve Değerler Psikolojisi*. (Ed: B. Dilmaç ve H. H. Bircan). Ss. 1-19. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Karadoğan, A. (2019). Z Kuşağı ve Öğretmenlik Mesleği. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5(2), 9-42.

- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (23. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (2013). Kur'an'da Sosyal Değişim. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(12), 13-86.
- Keleş, R. (1995). Kentleşme ve Türkçe. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, (6). 1-4.
- Keskin, Y. (Bt.). Değer, İnanç ve Norm İlişkisi. İçinde; *Değerler Bilançosu*. (Ed: H. H. Bircan ve B. Dilmaç). Ss.125-150. Ankara: Çizgi Yayınları.
- Kili, S. (1978). *Çayırhan Bir Orta Anadolu Köyünde Toplumsal Değişme ve Siyasal Davranış*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Kıray, M. B. (2006). *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme* (2. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kısa, M. (2007). *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*. Konya: Armağan Kitaplar Yayınevi.
- Koca, A. İ. (2009). *Üniversite Öğrencilerinin Değerleri ve Bireysel Özellikleri ile Kariyer Tercihleri Arasındaki İlişki: Çukurova Üniversitesi'nde Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kongar, E. (1972). *Toplumsal Değişme (Kuramlar-İlkeler)*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Köknel, Ö. (2007). *Çatışan Değerlerimiz*. İstanbul: Akdeniz Yayıncılık.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kuran, E. (2019). *Telgraftan Tablete "Türkiye'nin 5 Kuşağına Bakış"* (11. Baskı). İstanbul: Destek Yayınları.
- Kurtkan, A. (1986). *Genel Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Kurtuldu, M. K. (2008). *Türk Toplum Yapısı ve Geleneksel Müzik Türleri Etkileşimi*. 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. s. 365-375. Ankara
- Kuşdil, M. & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Levickaite, R. (2010). Generations X, Y, Z: How Social Networks Form the Concept of the World Without Borders (The Case of Lithuania). *LIMES: Cultural Regionalistics*. 3(2), 170-183.
- Lotfi, A. Kabiri, S. & Ghasemlou, H. (2013). Değerler Değişimi ve Kuşaklararası Çatışma: İran Khoy Kenti Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(14), 93-113.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev: O. Akınhay, & D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEVKA. (2019). *Seydişehir İlçe Raporu*. Konya
- Morsümbül, Ş. (2014). *Değerlerin Kuşaklar Arası Değişimi: Ankara Örneği*. (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mücevher, m. H. (2015). *X ve Y Kuşağının Birbirlerine Karşı Özellik ve Etkileşim Algıları: SDÜ Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Okumuş, E. (2009). Toplumsal Değişme ve Din. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30), 323-347.
- Okur, M. E. & Öz, Y. (2021). Y Kuşağı Davranışlarının Kariyer Yönetimi Üzerindeki Etkisi: İstanbul Avrupa Yakasında Golf Sektöründe Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 430-449.
- Onur, B. (1980). Kuşak Kavramı ve Kuşaklararası Diyalog. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 15-19
- Oral, T. (2019). Psikolojik Perspektiften Değer Kavramı. İçinde; *Değerler ve Değerler Psikolojisi* (3. Baskı) (Ed: B. Dilmaç ve H. H. Bircan). Ss. 21-30. Ankara: Pegem

- Akademi Yayınları.
- Orhan T. (1989). *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Oskay, Ü. (1990). *Sosyolojik Düşünce Tarihi* (Cilt 1). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1975). *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (2007). *Toplumbilim* (11. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özasma, H. İ. (2018). Değerler. İçinde; *Birey Toplum ve Değerler* (Ed: İ. Çapcıoğlu ve M. Yıldız). Ss. 9-27. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özen, G. Ç. (2016). Kapalı Toplumsal Yapı: Kast Sistemi Üzerinden Tabakalaşma. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 2(3), 59-65.
- Özen, S. (1996). *Kentlileşme Sürecinde Ailede Kuşaklararası İlişkiler: İzmir- Bornova (Merkez) Çambidi ve Altındağ'da Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-240.
- Özensel, E. (2019). Sosyoloji ve Değer. İçinde; *Değerler ve Değerler Psikolojisi* (3. Baskı) (Ed. B. Dilmaç ve H.H. Bircan).ss.63-79. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özgüven, İ. E. (1998). *Psikolojik Testler* (2. Baskı). Ankara: PDREM Yayınları.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özkul, A. S. (2007). *Yaşam ve Çalışma Değerlerini Etkileyen Faktörler SDÜ Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Öztürk, M. & Ünal, V. (2019). Temel İnsani Değerler ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(1), 61-74.
- Sanay, E. (1986). *Hilmi Ziya Ülken*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sarı, O. (2013). Sosyal Değerler Emek ve Sosyal Edebiyata Dair Bazı Düşünceler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (2), 201-227.
- Sarıçiçek, A. (2018). *Toplumsal Değişme ve Kuşaklar Arası İlişkiler Kayseri Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Sarıoğlu, E. B. & Özgen, E. (2018). Z kuşağının Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 1067-1081.
- Sart, G. (2019). Nedir Bu Kuşak Meselesi? X, Y, Z, Kuşaklarını Anlamak ve Yönetmek. <https://www.youtube.com/watch?v=z5mugn-aT2c> (Erişim Tarihi: 15.02.2022).
- Sencer, Muzaffer ve Sencer, Yakut. (1978). *Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim*. Ankara: TODAİE Yayınları
- Sezal, İ. (2003). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.
- Sezen, L. (2005). Türkiye'de Evlenme Biçimleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (27), 185-195.
- Sunar, L. (2015). Toplumsal Değişimi Açıklamak: Temel Kavram ve Kuramlar. İçinde; *Türkiye'de Toplumsal Değişim* (2. Baskı) (Düz: L. Sunar), ss. 1-37. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (Çev: O. Akınhay). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Şalap, K. O. (2016). *Çalışma Yaşamında Kuşaklar: Kuşakların İş ve Özel Yaşam Dengesine İlişkin Yaklaşımları*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şen, Ü. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tanı, R. N. (2022). *Z Kuşağı Gençleri ve X Kuşağı Dindar Ebeveynlerinin Dini Toplumsal Meselelere Bakışı*. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taş, H. Y. & Kaçar, S. (2019). X, Y ve Z Kuşağı Çalışanlarının Yönetim Tarzları ve Bir İşletme Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 645-675.
- Tezcan, M. (1981). *Kuşaklar Çatışması Okuyan ve Çalışan Gençlik Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Kadioğlu Yayınları.
- Tezcan, M. (2010). *Sosyolojiye Giriş* (5. Baskı). Ankara: Anı Yayınları.
- Tezcan, M. (2016). *Kuşak Çatışması Kuşaklararası İlişkiler Eğitimi ve Sosyoloji*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Toktamış, K. (2010). Durkheim'dan Simmel'e Toplum ve Bilimine Giriş: Bir Varmış, Bir Yokmuş. *Sosyoloji Dergisi*, 3(21), 85-101.
- Toruntay, H. (2011). *Takım Rollerini Çalışması: X ve Y Kuşağı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Tural, S. (1992). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. Ankara: Ecdad Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan. (1989) *Bilimsel Değerlendirme ve Değerlendirme Metodolojisi*, Ankara: MEB Yayınları.
- Türkkahraman, M. & Tutar, H. (2009). Sosyal Değişme, Bütünleşme Ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür Ve Anlayışların Yeri Ve Önemi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1) , 1-16.
- Türkoğlu, H. S. (2018). Sosyal Medya Üzerinden Mahremiyet Farkındalığı ve Değişimin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi İletişim Bilimleri Dergisi* (54), 163-189.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 2 (K-Z).
- Ulubey, M. (2016). *Üniversite Öğrencilerinde Mükemmelliyetçilik ve Değerler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2001). *Bilgi ve Değer*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ünal, C. (1981). Genel Tutumların veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Ünalp, A. (2007) *Küresel İşletmeler ve Küresel İşletmelerde Farklılıkların Yönetiminde Kültürel Farklılıkların Önemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaka, A. (2011). *Sosyal Değişme/Türk Modernleşmesi*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Yazıcıoğlu, F. (2020). *Kuşak Kavramı ve Kuşakların Satın Alım Eğilimleri*. Züccacıyeler Derneği. İstanbul. <https://www.zucder.org.tr/wp-content/uploads/2020/08/Kusak-Kavrami-ve-Kusakların-Satın-Alım-Egilimleri.pdf>. (Erişim Tarihi: 14.08.2022).
- Yıldırım, S. G. & Demirel, M. (2019). Türk Tarihinde Değerler ve Değerler Eğitimi Üzerine İnceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 92-99.
- Yıldırım, Ö. (2020). Değerlerin Sınıflandırılması. *Www. felsefe.gen.tr*. (Erişim Tarihi: 15.12.2021).
- Yurtseven, H. Erkul, H. & Morkoç, D. K. (2013). *Örneklerle Sosyal Bilimlerde*

Araştırma Yöntem ve Teknikleri. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yücekök, A. (2019). *Türkiye'de Z Kuşağının Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları Bağlamında Kültürel Yabancılaşma Olgusunun Rolü*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Yüksekbilgili, Z. (2013). Türk Tipi Y Kuşağı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(45), 342-353.

Yükselbaba, Ü. (2017). Emile Durkheim'a Göre Toplum, Düzen ve Hukuk: Hukukun ve Cezanın Evrimi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 80(1), 191-226.

Zencirkıran, M. (2017). *Sosyoloji* (5. Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.

EKLER

Ek 1: Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Kararı

Ek-2: Araştırmada Kullanılan Anket Formu

Değerli katılımcı,

Bu araştırma Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Yüksek Lisans Programı kapsamında bir tez çalışması için yapılmaktadır. Bu anket, kuşakların değişen değer ve tutumlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Anketin başarılı olup istenen sonucu vermesi için her soruya içtenlikle doğru ve eksiksiz cevaplamanız çok önemlidir. Anketteki tüm soruları dikkatlice okuyarak boş bırakmadan cevaplamanızı rica ediyorum. Anket sonucunda elde edilen veriler sadece bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Bu yüzden anket üzerine isim yazmanıza gerek yoktur.

Araştırmaya sağladığınız katkıdan dolayı çok teşekkür ederiz.

1. Hangi yıllar arasında doğdunuz?

- a. 1965-1980
- b. 1981-2000
- c. 2001 ve sonrası

2. Cinsiyetiniz?

- a. Kadın
- b. Erkek

3. Medeni durumunuz?

- a. Evli
- b. Bekâr

4. Eğitim Durumunuz?

- a. Okur-yazar değil
- b. İlkokul Mezunu
- c. Ortaokul Mezunu
- d. Lise ve Dengi Okul Mezunu
- e. Yüksekokul/Üniversite Mezunu
- f. Lisansüstü

5. Mesleğiniz?

- a. Memur
- b. İşçi
- c. Esnaf
- d. Çiftçi
- e. Öğretmen
- f. Serbest Meslek
- g. Ev hanımı
- h. Emekli
- i. İşsiz
- j. Öğrenci
- k. Diğer

6. Ailenizin Gelir Düzeyi?

- a. 0-1000
- b. 1000-2000
- c. 2000-3000

- d. 3000-4000
- e. 4000-5000
- f. 5000 ve üzeri

7. Sizin için aile ne demektir?

- a. Aile her şeydir
- b. Aile kutsal bir kurumdur ve korunmalıdır
- c. Aile herkesten önce gelir
- d. Aile baskı ortamının olduğu, özgürlüğümü kısıtlayan otoriter bir kurumdur
- e. Aile benim için önemsizdir. O yüzden hiçbir şey ifade etmiyor
- f. Diğer

8. Aile ilişkileriniz nasıldır?

- a. İyi
- b. Çok iyi
- c. Kötü
- d. Çok kötü
- e. Orta

9. Aile içinde en çok kiminle çatışma yaşıyorsunuz?

- a. Eşim
- b. Çocuklarım
- c. Annem
- d. Babam
- e. Kardeşim/kardeşlerim
- f. Akrabalarım

10. Ne kadar sıklıkla ailenizle çatışma yaşarsınız?

- a. Sürekli
- b. Bazen
- c. Çok nadir
- d. Hiç

11. Ailenizde en çok hangi konularda sıkıntı yaşıyorsunuz?

- a. Maddi konularda (harcamalar vs.)
- b. Arkadaş seçiminde
- c. Dini konularda
- d. Gelenekçilik konusunda
- e. Çocuklarla ilgili konularda
- f. Diğer

12. Aile üyelerinden birisi onaylamadığınız bir şey yaptığında tepkiniz ne olur?

- a. Çok kızarım
- b. Şiddet uygularım
- c. Onunla konuşur ve öğüt veririm
- d. Ceza veririm
- e. Hiçbir şey yapmam
- f. Diğer

13. Evlilik sizin için ne demektir?

- a. Evlilik kutsaldır ve korunmalıdır
- b. Evlilik toplum düzeni için gereklidir
- c. Evlilik aşkı öldürür
- d. Evlilik insanların özgürlüğünü kısıtladığı için gereksizdir
- e. Diğer

14. Evliliğiniz hakkında kim karar verdi/verir?

- a. Kendim
- b. Annem
- c. Babam
- d. Akrabalarım
- e. Arkadaşlarım

15. Nasıl bir evlilik yaptınız/yapacaksınız?

- a. Flört ederek/ Tanışarak
- b. Görücü usulü

16. Eşinizle evlenirken en çok dikkat ettiğiniz/ edeceğiniz şey nedir?

- a. Güzel/yakışıklı olmasına
- b. Ahlaklı olmasına
- c. Zengin olmasına
- d. Soylu bir aileden geliyor olmasına
- e. Dindar olmasına

17. Evlendiğinizde anne-baba ile yaşadınız mı/ yaşar mıydınız?

- a. Yaşadım/Yaşarım
- b. Yaşamadım/yaşamam
- c. Kararsızım

18. Ne tür müzikler dinlersiniz?

- a. Pop
- b. Arabesk
- c. Türk sanat müziği
- d. Yabancı
- e. Rock
- f. Tasavvuf
- g. Hepsi
- h. Diğer

19. Boş zamanlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?

- a. Kitap, gazete, dergi okurum
- b. Sosyal medyada vakit geçiririm
- c. Televizyon izlerim
- d. Ailemle, arkadaşlarımla vakit geçiririm
- e. Diğer

20. Ne tür filmlerden hoşlanırsınız?

- a. Komedi
- b. Korku
- c. Aksiyon

- d. Macera
- e. Animasyon
- f. Aşk, romantik filmler

21. Sizin için en önemli şey nedir?

- a. Aşk
- b. Para
- c. Kariyer
- d. Aile, arkadaşlık
- e. Mutluluk, sevgi, saygı vs.
- f. Kutsal değerler
- g. Sağlık

22. Dini görevlerinizi ne sıklıkla yaparsınız?

- a. Her zaman
- b. Ara sıra
- c. Hiçbir zaman
- d. Benim için önemsiz
- e. Dini inancım yok

23. Zengin biri olsaydınız paranızı nasıl harcardınız?

- a. Sadece kendime harcardım
- b. Aileme, arkadaşlarıma harcardım
- c. İhtiyaç sahiplerine harcardım

24. Kadınların çalışması konusunda ne düşünüyorsunuz?

- a. Çalışmamalı, evinde oturmalı
- b. İstiyorsa çalışabilir, karışmam
- c. Hayat şartları zor olduğu için çalışmalı

25. Yolda bir cüzdan buldunuz. Ne yaparsınız?

- a. İçine bakarım, para vs. varsa hemen alırım
- b. Sahibini bulmak için etraftakilere sorarım
- c. Polise, güvenlik görevlisine vs. teslim ederim
- d. Görmezden gelir geçer giderim

Aşağıdaki ifadelerle katılma düzeyinizi belirtiniz	Kesinlikle Katılıyor	Katılıyor	Kararsızım	Katılmıyor	Kesinlikle Katılmıyor
1. Gelenek ve göreneklerine bağlı biriyim					
2. Bayramlarda büyükleri ziyaret ederim					
3. Güvenilir biriyim					
4. Ailemizde son sözü babam söyler					
5. Kindar biriyim					
6. Zaman zaman yalana başvururum					

7. Yardımsever biriyim					
8. Başıma gelen olaylara sabrederim					
9. Hatalı bir söz veya eylemde bulunduğumda karşı taraftan özür dilerim					
10. Adalet benim için önemlidir					
11. Fikirlerimi açıkça söylemekten çekinmem					
12. Sözüme sadık biriyim					
13. Nazik, kibar biriyim					
14. İnsanların her türlü mahrem alanları sosyal medyada paylaşmasını doğru bulmuyorum.					
15. Çalışkan biriyim					
16. Batıl inançlarım vardır					
17. Tutumlu biriyim					
18. Komşularım ile iyi geçinmeye çalışırım					
19. Bazı durumlarda büyüklerimden akıl alırım					